

T.C.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'DE PAYLAŞMA

MUSTAFA ALICI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
ŞUBAT- 2013**

T.C.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'DE PAYLAŞMA

DANIŞMAN: Prof.Dr. M. Kemal ATİK

MUSTAFA ALICI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
ŞUBAT- 2013**

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

KUR'AN-I KERİM'DE PAYLAŞMA

Mustafa ALICI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

**Bu Tez/....../2013 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği/Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.**

DANIŞMAN
Prof.Dr.M.Kemal ATİK

ÜYE
Prof.Dr.Zekeriya PAK

ÜYE
Yrd.Doç.Dr.Necati DEMİR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç.Dr. Murat KARABULUT
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'AN-I KERİM'DE PAYLAŞMA

Mustafa ALICI

DANIŞMAN: Prof. Dr. M. Kemal ATİK

Yıl: 2013 Sayfa: 99+VII

Jüri: Prof. Dr. M. Kemal ATİK
: Prof. Dr. Zekeriya PAK
: Yrd. Doç. Dr. Necati DEMİR

Yüce Yaratıcı'nın muhatabı olan insan, bu dünyaya, onu imar ve inşa etme sorumluluğuyla gönderilmiştir. Bu sorumluluğun önemli bir kısmını ise, toplumsal ahlâkî bir düzenin kurulması teşkil etmektedir.

Kur'an-ı Kerîm, nüzül süreci boyunca toplumsal dayanışmanın ve yardımlaşmanın önündeki engelleri kaldırmayı emir, teşvik ve tavsiye ederek, onların yerine sosyal bütünleşmeyi ikame edecek prensipler getirmiştir. Allah Kur'an'da, insanların ellerindeki maddî imkânları muhtaç kesimlerle paylaşımlarını istemiştir. Aksini yapanları kınamış hatta tehdit etmiştir. Bu durum hem formel ibadetler, hem de ahlakî esaslarla ilişkilendirilerek sürekli gündemde tutulmaya çalışılmıştır. Namaz, oruç, infak, zekât, sadaka, kefareter, ihsan, birr, hayr ve îsar gibi terimlerin içeriği, hep bu amaca hizmet etmektedir.

Yüce Allah Kur'an'da, mülkün kendisine ait olduğunu ve onu insana emaneten verdiğini ifade eder. Allah, maddî nimetleri, insanlara ve diğer canlılarla cömertçe verdiğ gibi, insanların da aynı ahlakî vasfa sahip olarak paylaşımlarını istemiştir. Kur'an'da bunun örnekleri çokça işlenmiş ve insana olumlu bir model sunulmuştur. Ayrıca olumsuz örnekler sunularak da, paylaşmamanın çirkinliğinin boyutu anlatılmıştır.

Maddî paylaşımın anlamlı olabilmesi için, dinî ve ahlâkî anlamda, belirli şartları taşıması gerekir. Bunlar; paylaşırken Allah rızasını gözetmek, samimi olmak, hiçbir kimseden karşılık beklememek, gösteriş yapmamak vb. prensiplerdir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Paylaşma, İnfak, Zekât, Sosyal Bütünleşme.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
ESSENTIAL ISLAMIC SCIENCES FIELD OF STUDY

ABSTRACT

MA THESIS

SHARING IN QURAN

Mustafa ALICI

CHAIRMAN : Prof. Dr. M. Kemal ATİK

Year : 2013, Pages: 99+VII

**Jury : Prof. Dr. M. Kemal ATİK
: Prof. Dr. Zekeriya PAK
: Asist. Prof.Dr. Necati DEMİR**

Human who is the object of Allah was sent to world with the responsibilities of improving and reconstructing it. The important part of this responsibility is constituted by constructing a social moral order.

Along the course of it sending, Quran orders, promotes and suggests eliminating the bars in front of social assistance and solidarity. Instead of it, Quran suggests principles consist of a social integration. Allah wants from people to share their richness with poor and dependant people. Allah criticizes and even threatens people who do its adverse. This situation is tried to be kept up to date by associating with both formal prayers and moral essences. The contents of the terms such as aid, zakat, charity, penance, bounty, goodness, benefaction and altruism serve all for this purpose.

Almighty Allah expresses that all properties belong to him and he trusted them to people. As Allah shares all his properties with people, he wants from people to have the same characteristics. The samples of this in Quran are often given and a positive model is offered for people. However, the extent of the evilness of meanness is explained by giving negative samples.

To perform a meaningful sharing, it needs some conditions in the course of religious and moral meaning. These are: principles of seeking Allah's sake, being sincere, never expecting it in return and showing off.

Keywords: Quran, Sharing, Infaq, Zakat, Social Solidarity

ÖN SÖZ

Kur'an'da kâinatın bir düzen ve ahenk üzere yaratıldığına ilişkin pek çok âyet bulunmaktadır. Kâinattaki her canlının bu düzen ve ahengi devam ettirme sorumluluğu vardır. Bu canlılar içerisinde Allah'ın muhatabı ise, halifelik sıfatına sahip olan insandır. Hem tabiata konulan bu düzeni devam ettirmek, hem de içerisinde yaşadığı dünyada erdemli bir toplum düzenini inşa etmek insanın esas sorumluluğundandır.

Kur'an'ın nüzülünün daha ilk dönemlerinden itibaren, toplumsal dayanışmanın önündeki engeller kaldırılarak, onların yerine sosyal bütünleşmeyi ikame edecek prensipler getirilmiştir. Kur'an, nüzül süreci boyunca ibadet hayatında bir olan Allah'a kulluğa çağırırken, diğer taraftan toplum içerisinde birlik ve beraberlik eksenli, erdemli ve ahlâka dayalı bir hayatı önermiştir. Hz. Peygamber de aynı temayı sıklıkla işleyerek toplumu bir binaya, toplumu oluşturan bireyleri de bu binanın tuğlalarına benzetmiştir.

Kur'an'a göre din sadece, insan ve Yaratıcı arasında gerçekleşen birtakım formel uygulamalardan ibaret değildir. Bununla birlikte din bireyden topluma, toplumdan diğer toplumlara, insandan canlı ve cansız bütün mahlûkata uzanan bir yelpazeye sahip yaşam alanıdır. Bu yaşam yerinin etki alanı sadece dünya ile sınırlı değil, dünyadan da ayrı bir hayatın bulunduğu ahret yurdu bağlantılıdır. Dolayısıyla dünya ve ahiretin merkezinde olan insan, dünya ve ahireti göz ardı etmeden asli sorumluluğu olan kulluğu yerine getirirken, içerisinde bulunduğu toplumu dinî ve ahlâkî prensiplerin hakim olduğu bir biçimde şekillendirecektir. Kur'an'da insanın, yeryüzüne, onu imar etme sorumluluğuyla gönderildiği belirtilir. İnsanın Yaratan'ına, canlı ve cansız mahlûkata karşı sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukların en önemlilerinden biri de, evrenin işleyişine katkıda bulunmak maksadıyla insanın, sahip olduğu maddî ve manevî varlığını ihtiyaç sahipleriyle bölüşmesidir. Sorumluluk bilincine sahiplik, zorunlu ve gönüllü olarak maddî ve manevî imkânları paylaşmaya kapı aralamaktadır.

Kur'an'ın konuya ilişkin buyrukları, mülkün emanetçisi olan insanlara erdemli toplumun inşası için ellerindeki imkânları toplumun diğer üyeleri olan muhtaçlarla paylaşmalarını emir ve tavsiye ederek, insanları bu erdeme yönlendirmiştir. Ahlâkî toplumsal bir düzenin kurulması ve sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesi de buna bağlıdır. Bu aynı zamanda toplumu sarsacak her türlü ifsat hareketinin de önünde bir engel olacaktır. Böylece halifelik misyonuna sahip olan insan, evrenin işleyişine katkıda bulunarak sorumluluğunun gereğini yerine getirmiş olacaktır.

Kitap ve peygamber olarak gönderilen bunca ilahî mesajlara, evrendeki canlı ve cansız mahlûkatın insanlara hizmette müdavim olmalarına, yapılan şekilsel ibadetlere ve yaşanan günlük tecrübelerle rağmen hala sosyal bütünleşmeyi, sosyal dayanışmayı, en azından asgarî müştereklerde buluşmayı sağlayıcı önemli bir etken olan, eldeki maddî imkânları başkalarıyla paylaşma bilincine ve paylaşma ahlâkına sahip olamamamız, bizim bu çalışmayı yapmamızın en önde gelen nedenidir.

Çalışmamız girişle birlikte dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun öneminden bahsederek, amacımızın ne olduğunu açıkladık. Yine bu bölümde çalışmada takip ettiğimiz metot ve tezimizin sınırları üzerinde durduk. Konumuzla ilgili daha önceden yapılan çalışmalarla ilgili bilgilere yine bu bölümde değindik.

İkinci ana başlıkta, “paylaşma” kelimesinin Türkçe'deki anlamına kısaca değinerek, Kur'an'da bu konuyu doğrudan ve keyfiyet itibarıyla ilgilendiren “infak, sadaka, zekât, birr, ihsan, karz-ı hasen, îsar ” gibi temel dinî ve ahlâkî kavramlara yer verdik.

Üçüncü ana başlık altında bizim tezimizin çatısını oluşturan, diğer dinlerde yardımlaşma ve paylaşma anlayışı, paylaşmanın emir, tavsiye ve teşvik edilmesi, paylaşımcı olmanın dua şeklinde tezahürü, nimetleri paylaşanlar ve özellikleri, nimetlerin paylaşıldığı kişiler ve yerler, paylaşmada dinî ve ahlâkî ölçü, paylaşanlara verilecek mükâfat, paylaşmanın birey ve topluma kazandırdığı artı değerler gibi alt konu başlıklarını çalıştık.

Dördüncü ana başlıkta, Kur'an'da paylaşmanın önündeki engellerin neler, paylaşmayanların kimler, paylaşmayanların temel özelliklerinin ve bunlara verilecek karşılığın neler olduğunu tespit etmeye çalıştık.

Gerek tez seçiminde ve gerekse tezin hazırlanmasında işlerinin yoğunluğuna rağmen bana zaman ayırarak yardımcı olan, gerekli yönlendirme ve önerilerde bulunan danışman hocam Prof. Dr. M. Kemal ATİK'e, gerek ders aşamasında ve gerekse araştırma esnasında samimi teşvik ve desteklerini gördüğüm Prof. Dr. Zekeriya PAK'a, tezimi okuyup inceleyerek değerli görüşleriyle katkı sağlayan Yrd. Doç. Dr. Necati DEMİR'e ve emeği geçen bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Mustafa ALICI
ŞUBAT- 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Önemi ve Amacı	1
1.2. Kullanılan Metot ve Konunun Kapsamı	1
1.3. Paylaşmaya İlişkin Önceki Çalışmalar	1
2. “PAYLAŞMA” TERİMİ ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
2.1. Paylaşmayı Doğrudan İlgilendiren Temel Dinî ve Ahlâkî Kavramlar	3
2.1.1. İnfak	3
2.1.2. Sadaka	6
2.1.3. Zekât	9
2.2. Paylaşmanın Keyfiyetiyle İlgili Temel Dinî ve Ahlâkî Kavramlar	11
2.2.1. Birr (İyilik)	12
2.2.2. İhsan (İyilik)	13
2.2.3. Karz-ı Hasen (Güzel Borç)	15
2.2.4. İsar (Özgecilik/Cömertlik)	16
3. NİMET PAYLAŞIMININ GENEL ÖZELLİKLERİ	19
3.1. Diğer Dinlerde Yardımlaşma ve Paylaşma Anlayışı	19
3.2. Kur'an'da Nimet Paylaşımının Genel Özellikleri	23
3.2.1. Paylaşmanın Emir, Tavsiye ve Teşvik Edilmesi	23
3.2.1.1. Paylaşmanın Bizâtihi Allah Tarafından Emir, Tavsiye ve Teşvik Edilmesi	24
3.2.1.2. Paylaşmanın İnsanlar Eliyle Emir, Tavsiye ve Teşvik Ettirilmesi	24
3.2.2. Paylaşımçı Olmaya Teşvikin Dua/İstek Biçiminde Tezahürü	25
3.2.3. Nimet Paylaşımını Teşvik Eden Unsurlar	26
3.2.3.1. Nimetlerin Paylaşılmasında Allah'ın Cömert Oluşu	26
3.2.3.2. Kozmik Dünyada Paylaşma	27
3.2.3.3. İnsanlarla İlgili Örnek Paylaşım Modelleri	29
3.2.4. Nimetlerin Paylaşıldığı Kişiler ve Yerler	32
3.2.4.1. Allah, Hz. Peygamber ve O'nun Yakınları	33
3.2.4.2. Eş ve Çocuklar	33
3.2.4.3. Anne-Baba	34
3.2.4.4. Akrabalar/Yakınlar	34
3.2.4.5. Yetimler	35
3.2.4.6. Fakirler ve Miskinler	36
3.2.4.7. Komşular	37
3.2.4.8. Borçlular	38
3.2.4.9. Yolda Kalanlar ve Misafirler	38
3.2.4.10. Allah Yolunda Olanlar	39

3.2.4.11. Arkadaşlar	40
3.2.4.12. Zekât Çalışanları ve Kalpleri İslâm'a Isındırılacak Olanlar ..	40
3.2.4.13. Müslümanlar Dışındaki İnsanlar	41
3.2.4.14. Kişinin İdaresi Altındakiler (Köle, Esir, Hizmetçi, İşçi vb.) ..	41
3.2.5. Paylaşmada Dinî ve Ahlâkî Ölçü	44
3.2.5.1. Allah Rızası Gözetmek	44
3.2.5.2. Sevilen, Helâl, İyi ve Kaliteli Şeylerden Vermek	46
3.2.5.3. Paylaşmada Dünyevî Bir Karşılık Beklememek	48
3.2.5.4. Paylaşmada Gönül Rızası	48
3.2.5.5. Her Türlü ve Sürekli Olarak Paylaşım	49
3.2.5.6. İhtiyaç Sahiplerine İhtiyaç Zamanında Vermek	51
3.2.5.7. Paylaşmaya Yakınlardan Başlamak	52
3.2.5.8. İhtiyaçtan Arta Kalanı Paylaşmak	52
3.2.5.9. Gücü Yettiğince Vermek	53
3.2.5.10. Yeterli Miktarda Bir Paylaşım	53
3.2.5.11. Dengeli Bir Paylaşım	54
3.2.5.12. Paylaşmada Acele Etmek	55
3.2.5.13. Verememe Durumunda Güzel Söz Söyleme	56
3.2.5.14. Yapılan Paylaşımdan Geri Dönmemek	57
3.2.6. Paylaşanlara Verilecek Ödül	58
3.2.6.1. İnsan İçin Olumsuz Görünen Durumların Ondan Kaldırılması	58
3.2.6.2. İnsanın Kendisi İçin Olumlu Görünen Durumlarla Karşışlaşması	61
3.2.7. Paylaşmanın Birey ve Topluma Kazandırdığı Artı Değerler	64
4. PAYLAŞMANIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER ve PAYLAŞMAYANLAR	72
4.1. Paylaşmayı Engelleyen Etkenler	72
4.1.1. Yarar Değerleri İdeal Değerlere Yeğleme	72
4.1.2. İnsan Tabiatındaki Bencilliğin Özgeciliği Bastırması	73
4.1.3. Nefis ve Şeytan	74
4.1.4. Küfür ve Nifak	75
4.1.5. Cimrilik ve İsrâf Duygusu	76
4.2. Paylaşmayan Kesimler ve Özellikleri	80
4.2.1. Kâfirler ve Müşrikler	80
4.2.2. Münafıklar ve Mü'minler	84
4.2.3. Ehl-i Kitap	86
4.3. Paylaşmayanlara Verilecek Ceza	88
5. SONUÇ	90
KAYNAKÇA	93
ÖZGEÇMİŞ	99

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhisselam
ATÜİFD	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: Bin/İbn (Oğlu)
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
bnt.	: Kızı
byy.	: Basım Yeri Yok
C./c.	: Cilt
cc.	: Celle Celâlühü
Çev.	: Çeviren
ÇÜİFD	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA.	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
Mad.	: Maddesi
MÜİFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
OMÜİFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
r.a.	: Radiyallahu anh/anha
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
sav.	: Sallallahü aleyhi ve sellem
SAÜİFD	: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ss.	: Sayfa sayısı
SÜİFD	: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	: Tercüme
tsz.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve sair
yy.	: Yayınevi yok

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Önemi ve Amacı

Eldeki maddî nimetlerin paylaşımı hem bireyin, hem de toplumun medeniyet anlamında tekâmülünün göstergesidir. Maddî nimet ve imkânları başta insan olmak üzere evrenin içindeki canlılarla paylaşabilmek, kulluğun hem ilahî hem de toplumsal boyutunu ilgilendiren bir husustur. Paylaşma, kulluğun toplumsal boyutunu oluşturan ahlâkî bir toplum düzeninin inşası için ciddi etkenlerden biridir. Bu erdem, toplumda sosyal dayanışmayı ve bütünleşmeyi sağlayıcı bir faktöre sahiptir. Zekât, sadaka, karz-ı hasen gibi paylaşmayı temel alan ibadetler, erdemli bir toplumsal düzen için önemli dinamik unsurlardır. Bu unsurlar sayesinde toplumda ahlâkî düzeni tesis edecek “kardeşlik” anlayışı tezahür eder. Bu kardeşlik anlayışı, binayı oluşturan tuğlaların harcı gibi, insanları bütün farklılıklarıyla kabul ederek toplum haline getirir. Böyle bir toplum düzeninin oluşumu ise, insanın bu dünyaya gönderiliş sebeplerinden biridir. Bu yüzden “paylaşma” konusunun master tezi olarak çalışılmasını hak ettiği kanısındayım.

İşte bu açıdan çalışmamız insanın, başta onun kendi türdeşleri -insan- olmak üzere, çevresindeki canlılarla uyumlu bir şekilde, yaratılış gayesine uygun olarak yaşamasına yönelik değerleri tespit etme amacını taşımaktadır.

1.2. Kullanılan Metot ve Konunun Kapsamı

Çalışmamızı Kur'an-ı Kerîm örneği bağlamında hazırladık. Tezimizde uyguladığımız metot, paylaşma kapsamına girebilecek âyetleri tespit etme, bazı klasik ve çağdaş tefsirlerden istifade ederek değerlendirme şeklinde olmuştur.

Konumuz Kur'an merkezli olmakla birlikte hadislerden de istifade için, temel hadis kitaplarına müracaat etmeyi uygun gördük.

Konularda içerik farklı olsa da temel olarak aynı başlık altına alınabilecek ortak kavramlar vardır. İnfak, ihsan, zekât, sadaka gibi paylaşmayı yakından ilgilendiren bazı temel kavramları konu bütünlüğü olması maksadıyla kısa ve öz olarak açıklama ihtiyacı hissettik. Çalışmamızı Kur'an-ı Kerîm'de maddî nimetlerin paylaşımını öne çıkaran âyetlerle sınırladık.

Paylaşma sadece maddî nimetlerle olmamakta, özellikle manevî nimetler ve bazı olumsuz durumların bertaraf edilmesinde de bir paylaşım söz konusudur. Örneğin manevî nimet diyebileceğimiz hayatın, sevginin, ilmin ve sevincin paylaşımı gibi. Ya da bir insan için sıkıntı sayılabilecek olumsuzlukların paylaşımı gibi. Bu sayılan paylaşma biçimlerinin ele alınması da ayrı bir çalışmayı gerektirdiği için, biz tezimizi sadece maddî nimetler olan yiyecek, içecek, giyecek, sağlık ve barınma gibi ihtiyaçların paylaşımıyla sınırlı tuttuk.

Kur'an, daha nüzulünün ilk günlerinden itibaren maddî nimetlerin paylaşılmasını gündemine almış ve nüzul sürecinin sonuna kadar da bu devam etmiştir. Buradan anlıyoruz ki, toplumsallaşmanın tüm süreçleri içinde maddî nimetlerin paylaşımı elzem olmaktadır.

1.3. Paylaşmaya İlişkin Önceki Çalışmalar

Tefsir alanında “Kur'an-ı Kerîm'de Paylaşma” başlığı altında müstakil bir çalışmaya rastlayamadık. Fakat bu genel başlık altında kabul edilebilecek infak, zekât, sadaka, kurban, birr, ihsan ve îsarla ilgili konu ve kavramlara ait hazırlanmış tezler,

kitap ve makaleler vardır. Örneğin, Muhammed Ebu Zehra'nın "İslam'da Sosyal Dayanışma", Y. Vehbi Yavuz'un "İslâm'da Zekât Müessesesi", Turan Yazgan'ın "Sosyal Güvenlik Açısından Zekât", İsmail Ezherli'nin "Zekât", Metin Ocak'ın "Kur'an'da İhsan ve Muhsin Kavramları", Nihat Temel'in "Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur'an'da İnfak", Mehmet Şeker'in "İslâm'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri", Ayhan Kaya'nın "Bir Özveri Davranışı Olarak Kur'an'a Göre İnfak", Toshihiko Izutsu'nun "Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar", Muhlis Akar ve Ercan Eser'in "Zekâtı Anlamak" isimli kitapları, Aziz Tekiner'in "Kur'an'da İnfak" adlı yüksek lisans tezi, Hüseyin Certel'in, "Psiko-Sosyal Açısından Zekat", Mustafa Öztürk'ün, "Sadaka Kavramının Kur'an'daki Anlam Çerçevesi" Yunus Ekin'in, "Dünyevîleşmeye Bir Çözüm Olarak İnfak Anlayışı", Zülfikar Durmuş'un, "Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur'an'ın Öngördüğü İdeal Model: İsar", Şehmus Demir'in, "Kur'an'da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi" isimli makaleleri bu tür eserlerdendir. Bu eserler belli konu ve kavramları, kendileriyle irtibatlı olan diğer konu ve kavramlara yer vererek hazırlanmıştır. Bu eserlerde işin kurumsal ve toplumsal boyutuyla birlikte fikhî yönüne de değinilmiştir. Biz çalışmamızda bunlardan gerek duyulduğu ölçüde istifade etmeye çalıştık. Tezimizin yukarıdaki çalışmalardan farkı ise, paylaşmayı hayatın odağı konumuna getirip, kişinin paylaşımcı olma noktasında başta kendi türdeşleri olmak üzere, canlı cansız diğer varlıklara karşı da sorumluluğunun olduğunu Kur'an çerçevesi olarak tesbit etme ve insanın bu ilahî sorumluluğunu güncelleme gayretidir. Bu doğrultuda, maddî paylaşma kapsamına girebilecek kavram ve âyetleri, işin fikhî yönüne girmeden, çoğunlukla sosyal bütünleşme açısından değerlendirmeye çalıştık.

2. “PAYLAŞMA” TERİMİ ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

“Paylaşma” kelimesi Türkçe’de “pay” isminden türeyen işteş bir isimdir. “Pay” kelimesi sözlükte, “birden fazla kişi arasında bölüşülmüş bir bütünden, bu kişilerin her birine düşen kısım, hisse, bölük, parça; tesir, etki, hisse, hak; kısmet, nasip; eşit kısım, eşit parça” (Komisyon, 1996: III, 2276; Komisyon, 1998: II, 1779-1780) gibi anlamlara gelirken, “paylaşma” “paylaşmak işi, bir bütünü parçalara ayırıp aralarında bölüşme, üleşme” manalarına gelmektedir (Komisyon, 1998: II, 1781).

Bizim burada “paylaşma”dan kastımız, “bir bütünün iki eşit parçaya bölünerek, yarısının paylaşılması”ndan daha ziyade, kişinin elindeki maddî varlığını kendi imkânı ve karşısındaki ihtiyacı nisbetinde paylaşmasıdır.

2.1. Paylaşmayı Doğrudan İlgilendiren Temel Dinî ve Ahlâkî Kavramlar

Kur’an, maddî nimetlerin başkalarıyla paylaşımına büyük önem vermiş, ibadetler ya doğrudan ya da dolaylı olarak maddî nimetlerin paylaşımıyla bağlantılı bir fonksiyona sahip olmuştur. Biz burada maddî nimetlerin paylaşımıyla ilgili direk akla gelebilecek kavramlardan bazılarını yer verdik. Bunların belli başlıları şunlardır: İnfak, sadaka ve zekât. Amacımız bu alandaki tüm kavramları çalışmak olmadığı için biz sadece bu konuda anılan temel kavramlardan bazılarını irdelemekle yetineceğiz. Bu kavramları seçmemizin en önemli nedenlerinden birisi ise, onların bizzat Kur’an’da geçen kavramlar olmalarıdır.

2.1.1. İnfak

Hem Mekkî, hem de Medenî sûrelerde sıklıkla işlenen infak, paylaşma deyince direk akla gelen ibadet ve davranışların en önemlilerindendir. Hatta infak, paylaşmaktır diyebiliriz.

İnfak, Kur’an’da toplumsal yardımlaşmayı, paylaşma bilincini vurgulayan ve faydalı işler grubundan olan önemli kavramlardan birisi ve belki de en önemlisidir. İnfak etmek, yani başkalarına, muhtaç durumda olanlara kazandığı maldan yardım etmek, onlarla elindeki nimeti bölüşmek, Allah’ın, insanda olması gerektiğini vurguladığı önemli bir erdemdir (Dumlu, 2009: 66-68).

Lügatta “infak” kavramının fiil olarak kök anlamı olan “nefeka” kelimesi “bir şeyin tükenmesi, ölmesi (Ferahidî, tsz.: V, 177; İsfahanî, tsz.: 502), malın, paranın, yemeğin tükenmesi, bitmesi, noksanlaşması ve azalması” (İbn Manzur, tsz.: X, 357-358) demektir. “İnfak” ise, “malını sarf etmek, Allah yolunda malını yedirmek ve tasadduk etmek (İbn Manzur, tsz.: X, 358), malın elden çıkarılması, harç ve sarf edilmesi”dir (Yazır, 1995: I, 176). Bu anlamda infak, vacip ve tatavvu olarak mal ve başka şeylerle yapılabilir. (İsfahanî, tsz.: 502). Aynı kökten gelen “nafaka” kelimesi ise, “kişinin kendisi ve ailesi için harcadıkları ve harcayacakları” demektir (Ferahidî, tsz.: V, 177; Ezherî, 1964: IX, 192; İbn Manzur, tsz.: X, 358).

Terim olarak genel anlamıyla “infak”, “Allah’ın hoşnutluğunu elde etme amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, ihtiyacı olanlara aynî ve nakdî yardımda bulunması” demektir. Bu bakımdan infak, farz ve gönüllü olarak yapılan her çeşit yardımı içermektedir. Bu kelime genellikle, karşılıksız yardımlar için kullanılır (Çağrı, 2000c: XXII, 289-290).

“İnfak” kelimesi türevleriyle birlikte Kur’an-ı Kerîm’de yetmiş aşkın yerde ve neredeyse tamamında mutlak olarak “harcama” anlamında kullanılmıştır. Bu kelime

hem meşru (Al-i İmran, 3/92) hem de gayrı meşru (Nisa, 4/38) harcamalar için kullanılmakla beraber çoğunlukla “Allah yolunda” olan meşru harcamalar için kullanılmıştır (Abdülbâkî, h. 1364: 715-716).

Yüce Yaratıcı, kullarına rızkı bol bol verme ve bu rızkı kısma gücüne sahiptir. Kendisinin insanlara infakta bulunduğu gibi, insanların da Allah yolunda infakta bulunmalarının önemine şöyle işaret eder: “De ki: ‘Şüphesiz, Rabbim rızkı kullarından dilediğine bol bol verir ve (dilediğine) kısar. Allah yolunda her ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.’” (Sebe, 34/39).

Kur’an kişinin harcama yapmamakla kendisini tehlikeye atmamasını (Bakara, 2/195), kendi iyiliği için infakta bulunmasını (Teğabun, 64/16), hiçbir alış verişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı gün gelmeden önce bu dünyada iken, imkân varken infak etmesini (Bakara, 2/254) ısrarla istemiştir. Zira ölüm geldiğinde kişinin ömür itibarıyla biraz daha geciktirilip infakta bulunmayı isteyeceği ifade edilir: “Herhangi birinize ölüm gelip de, ‘Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!’ demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın.” (Münâfikûn, 63/10).

Mutlak olarak mallarını Allah yolunda harcayanları Kur’an, şöyle bir temsille somutlaştırır: “Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” (Bakara, 2/261). “Allah’ın rızasını kazanmak arzusuyla ve kalben mutmain olarak mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yüksekçe bir yerdeki güzel bir bahçenin durumu gibidir ki, bol yağmur alınca iki kat ürün verir. Bol yağmur almasa bile ona çiseleme yeter. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.” (Bakara, 2/265).

Gelişi güzel yapılan her harcama infak olmamakta, yapılacak harcamanın infak olabilmesi için belirli şartları taşıması gerekmektedir. Bu şartların bir kısmını infak esnasında infak eden kişinin durumuyla ilgili olanlar ve verilecek malın durumuyla ilgili olanlar diye ikiye ayırabiliriz:

İnfak edecek kişinin şu hususlara dikkat etmesi gerekmektedir: İnfak yapılırken sadece Allah rızası gözetilmeli (Bakara, 2/272), yapılan harcama başa kakılmamalı ve gönül incitilmemeli (Bakara, 2/262), gece-gündüz, gizli-açık (Bakara, 2/274; Fatır, 35/29), bollukta ve darlıkta (Al-i İmran, 3/134) her zaman ve zeminde verilmeye çalışılmalıdır. Özellikle ihtiyacın zirve yaptığı bir zamanda bu işi yapmanın dinî ve dünyevî anlamda önemi şöyle ifade edilir: “Size ne oluyor da, Allah yolunda harcama yapmıyorsunuz? Hâlbuki göklerin ve yerin mirası Allah’ındır. İçinizden, fetihten (Mekke fethinden) önce harcayanlar ve savaşımlar, (diğerleri ile) bir değildir. Onların derecesi, sonradan harcayan ve savaşımlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah, hepsine de en güzel olanı (cenneti) va’detmiştir. Allah, bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Hadid, 57/10). Harcama, israf ve cimrilik yapılmadan, bir denge gözetilerek yapılmalıdır. Rahman’ın kullarının bir özelliğinin de bu olduğu Kur’an’da şöyle ifade edilir: “Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır (Furkân, 25/67). Bir diğer önemli husus ise, infak etmeye en yakınlardan başlanmalıdır (Bakara, 2/215).

İnfak edilecek malın durumuyla ilgili şunlara dikkat edilmelidir: Kişinin kendi ihtiyacının arta kalanından (Bakara, 2/219), malın iyi ve temiz olanlarından (Bakara, 2/267), kişinin hoşuna giden, sevilen şeylerden (Al-i İmran, 3/92) verilmelidir. Hatta Kur’an’da Allah yolunda yapılan küçük-büyük her harcamanın karşılık bulacağı belirtilir. (Tevbe, 9/121).

Kur'an, Allah'ın insanlara infakta bulunduğunu (Maide, 5/64) dillendirerek, insanlar için bir model oluşturmuştur. Aynı vasfa genel olarak Allah ve Rasûlü'nü tanıyan mü'minlerin sahip olduğunu belirtir. (Bakara, 2/3; Al-i İmran, 3/16-134). Ayrıca mü'minlerden bazılarının infak edecek bir şey bulamama durumunda dahi, bu duruma çok üzülecekleri ifade edilir. (Tevbe, 9/91-92). Bedevilerden ve kitap ehlinin bazılarının da infakta bulunarak paylaşma özelliğine sahip oldukları belirtilir: “Bedevilerden kimileri de vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe inanır. Harcayacaklarını, Allah katında yakınlığa ve Peygamber'in dualarını almağa vesile sayarlar. Bilesiniz ki bu, (Allah katında) onlar için yakınlıktır. Allah, onları rahmetine sokacaktır. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Tevbe, 9/99). “İşte onların (kitap verilenlerden bazıları), sabredip kötülüğü iyilikle savmaları ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcamaları karşılığında, mükâfatları kendilerine iki kez verilecektir.” (Kasas, 28/54).

Yine Kur'an'a göre infak niyetiyle yapılan harcamalar, dinî ve millî değerlerin korunması yolunda (Enfal, 8/60), ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar gibi muhtaç olanlara ve toplumsal bilinci diri tutan kişi ve yerlere sarf edilmelidir. (Bakara, 2/215). Özellikle Allah aileye önem vermiş, eşlerin ve çocukların bakımı için onlara infakta bulunulabileceğini belirtmiştir. “Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta) dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da “gayb”ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyüktür.” (Nisa, 4/34). “Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşılamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir.” (Talak, 65/6).

Kur'an, insanın, Allah'ın sahip olduğu rahmet hazinelerine sahip olsa da yine de harcama konusunda cimri davranacağını ve zaten insanın cimri olduğunu bir vakıa olarak dile getirir (İsra, 17/100). Bedevilerden bazılarının (Tevbe, 9/98), münafıkların (Münafikun, 63/7), kâfirlerin (Yasin, 36/47; Enfal, 8/36), haham ve rahiplerden bir kısmının (Tevbe, 9/34), hatta mü'minlerden bir kesimin (Muhammed, 47/38) infak etme özelliğine sahip olmadıklarını belirterek onları kınar. Mallarını harcayan bu tür insanların da Allah için değil de, Allah yolundan alıkoymak için harcadıkları belirtilir. “Şüphe yok ki, inkâr edenler mallarını (insanları) Allah yolundan alıkoymak için harcarlar ve harcayacaklardır. Sonra bu mallar onlara bir iç acısı olacak, sonra da yenilgiye uğrayacaklardır. İnkâr edenler toplanıp cehenneme sürüleceklerdir.” (Enfal, 8/36). Kur'an'da inkâr edenlerin riya yoluyla başa kakarak, gönül inciterek yaptıkları harcamaların boşa gideceği temsil verilerek anlatılır. “Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.” (Bakara, 2/264). “Onların bu dünya hayatında harcadıkları malların durumu, kendilerine zulmeden bir topluluğun

ekinlerini vurup mahveden kavurucu ve soğuk bir rüzgârın durumu gibidir. Allah, onlara zulmetmedi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlar.” (Al-i İmran, 3/117).

İnfakla ilgili âyetleri kendi içinde ve sıyak-sıbak bağlamında ele aldığımızda infakın iman (Hadid, 57/7), takva (Bakara, 2/2-3), namaz (Enfal, 8/3), şeytan (Nisa, 4/38), inkâr (Enfal, 8/36), şirk (Kehf, 18/42), nifak (Münafikun, 63/7), cimrilik (Muhammed, 47/38), faiz (Bakara, 2/275) ve ölüm (Münafikun, 63/10) gibi kişinin Allah’la ve toplumla olan münasebetlerinde öne çıktığı görülmektedir. Özellikle cimrilik, israf, faiz vb. davranış ve uygulamaların karşısında toplumu birbiriyle kenetleyecek bir alternatif olarak sunulur.

İnfak yapılarak gerçekleştirilen paylaşımda esas olan, Allah rızası gözetilerek, toplumun maddî anlamda zayıf kesimine sahip çıkılmasıdır. İslâm, mal ve servetin ve bunların getirdiği nimetlerin, belirli bir grubun tekelinde olmasına ve diğer insanların bundan mahrum kalmalarına razı olmaz. Allah Teala, “O Allah ki, yeryüzünde olan şeylerin hepsini sizin için yarattı” (Bakara, 2/29) buyurmaktadır. Bu âyeti, “yeryüzünde yaratılan şeylerin hepsi, hepiniz içindir, sadece bir kısmınız için değil,” şeklinde anlamak da mümkündür. Bir aile gibi kabul edilen toplum için en kötü durum, bir tarafta zenginlerin servetleri çok büyük miktarlara ulaşırken, öte tarafta günlük yiyeceğini ve en temel ihtiyaçlarını sağlayamayan fakirlerin sayısının o nispette çok olmasıdır. İşte infakla gerçekleştirilen paylaşım, zenginle fakir arasındaki bu farkı azaltarak toplumu kaynaştıran bir fonksiyona sahiptir (Temel, 2001: 92-94).

“İnfak” kelimesi sadece Kur’an’da kullanılmamış, aynı zamanda Hz. Peygamber’in günlük hayatındaki mesajlarda da bu kelimenin kullanıldığını görmekteyiz. Ebu Bekir (ra)’ın kızı Esma (ra)’dan gelen rivayette Kutlu Nebî, çağları aşan bir nida ile şunları söylüyor: “İnfâk et, yahut dök, yahut ver, cimrilik etme ki Allah da sana rızkını esirgemesin.” (Müslim, Zekât, 28).

İnfakın sadece malla sınırlı olmayacağı, bununla birlikte söz, ilim, marifet gibi manevî nimetlerle de infakın olabileceği belirtilir (Temel, 2001:19-20). Anlaşılan o ki, infak, az olsun çok olsun kişinin elindeki maddî ve mânevî imkânlarını muhtaçların ihtiyacı nisbetinde paylaşmaktır.

Sonuç olarak infak, paylaşmayı temin eden en önemli ibadet ve davranış biçimlerinden bir tanesidir. Bu kelime Kur’an’da dinî ve ahlâkî olarak hem meşru hem de gayr-ı meşru olan harcamalar için kullanılmıştır. Ama genel olarak Allah yolunda yapılan harcamalara isim olmuştur. İnfak şeklinde gerçekleşecek olan paylaşım, hem Mekki, hem de çoğunlukla Medenî sûrelerde sıklıkla işlenerek gündemde tutulmuştur. İnfakla ilgili âyetlerden anladığımız kadarıyla paylaşma, hem Yüce Yaratıcı, hem de yaratılanlar ile münasebeti kuvvetlendiren bir fonksiyona sahiptir. Bu işlevsellik sayesinde de toplumda, bir kaynaşma ve bütünleşme hasıl olacaktır. Kur’an’ın önerdiği, karşılıksız, sırf Allah rızası için yapılan paylaşımın amacı da zaten budur.

2.1.2. Sadaka

Kur’an’da paylaşma kapsamına giren bir diğer kavram “sadaka” kelimesidir. Sadaka, çoğunlukla Medenî sûrelerde (Bakara, 2/263-264) olmak üzere üzerinde önemle durulan bir ibadet ve davranış biçimidir.

“Sadaka” kelimesinin kökü olan “sıdk”, “yalanın zıddı olan doğruluk, herşeyde mükemmellik (Ferahidî, tsz.: V, 56; Ezherî, 1964:VIII, 355-356), şecaat, salabet/sağlamlık” (Ezherî, 1964: VIII, 355) manalarına gelmektedir. “Sadaka” ise, “miskinlere tasadduk etmek (Ezherî, 1964: VIII, 356), Allah’a yaklaşmak için kişinin malından çıkarıp verdiği şey olup, zekât gibidir fakat bu kelime isteğe bağlı, gönüllü

olanla ilgili”dir (İsfehanî, tsz.: 278). “Sadaka”, “Allah için fakirlere ve miskinlere tasadduk edilen şey”dir (İbn Manzur, tsz.: X, 196).

Dinî bir terim olarak daha genel bir ifadeyle sadaka, Allah’ın rızasını kazanmak için ihtiyaç sahiplerine yapılan gönüllü veya dinen zorunlu maddî yardımları, bu çerçevede verilen para ve eşyayı ifade eder (Duman, 2008: XXXV, 383).

Sıdk, genel olarak, davranışla, söz ve itikadın paralellik arzemesi, sözde ve her konuda mükemmellik ve sağlamlık manalarına gelmektedir (Öztürk, 2001: 462). Sadaka ise doğruluk, samimiyet, içtenlik ve sadakat anlamlarını ifade eder. Bu kelimenin, malî bir ibadet arasındaki anlam bağı şu şekilde açıklanmaktadır: Malî bir ibadet olarak sadakanın verilmesi, aynı zamanda Allah’a karşı doğru olmanın (sıdk, sadık), verilen sözü ve görevi yerine getirmenin, O’nun istediği biçimde yaşamının bir göstergesi ve bunun sonucu da, Allah’la dost (sadık) olmaktır. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesiyle de kişinin hem bireysel arınması hem de topluma karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu sorumluluğun ödenmesi gerçekleşmiş olmaktadır. Ayrıca insanın insanlığa olan sadakatının ve bağlılığının bir nişanesi olarak malî varlığını hemcinsleriyle paylaşması, imanî bir yükümlülük olarak belirmektedir (Özavşar, 2006: 381).

Kur’an, kişinin edindiği malı, kendi başarısının ürünü olarak görmemesi gerektiğini, bunun gerçek sahibinin Allah olduğunu ve kendisine imtihan amacıyla bir lütuf ve emanet olarak verildiğini hatırlatır (Al-i İmran, 3/26; Enfal, 8/28; Nur, 24/33). Bu telakki ışığında dinen zorunlu kılınan malî vecibeleri yerine getirme çabası içinde olmak, ayrıca gönül rızasıyla hayır yolunda harcama yapmak, yetkin müslümanın özelliklerinden kabul edilmiştir. Bu bağlamda fakihler beş tür sadakadan söz etmişlerdir: 1. Zekât. 2. Sadaka-i Fıtır (fitre). 3. Adak sebebiyle tasadduk. 4. Fidyeye ve kefarete. 5. Tatavvu sadakası (gönüllü bağış). İslâmî literatürde mutlak biçimde kullanıldığında sadaka kavramı öncelikle belirli bir vecibe tarzında olmayan gönüllü bağış anlamına gelir. Nafile niteliğindeki bu sadakalar, genellikle maddî bir değer için ihtiyaç sahibine hibe edilmesi yoluyla gerçekleşir (Duman, 2008 : XXXV, 384).

İnsanın doğru ve güzel her davranışını sadaka olarak kabul eden İslâmiyet, özellikle; Allah yolunda sadaka vermeye mü’minleri teşvik etmektedir. “Sevdiğiniz şeyleri infak etmedikçe hayra kavuşamazsınız” (Al-i İmran, 3/92), buyuran Kur’an, mü’minlere temiz ve alınteri ile elde ettikleri kazançlarından harcama yapmalarını emrederken (Bakara, 2/267), bu harcamadan dolayı rızıklarının daralacağından da endişe etmemeleri gerektiğini (Sebe, 34/ 39; Hud, 11/6) bildirmektedir.

Bazı âyetlerde sadaka kelimesiyle kastedilenin zekât olduğu ifade edilir. Tevbe Sûresi 60. âyette geçen “sadaka” kelimesi de “zekât” olarak anlaşılmıştır. “Zekâtlar, Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Tevbe, 9/60). Yine aynı sûrenin aşağıdaki âyeti de hem zekât (Razî, 1981: XVI, 172), hem de kefarete olabilecek özel bir sadaka (Yazır, 1995: IV, 289) olarak anlaşılmıştır. “Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir zekât al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir”. (Tevbe, 9/103). Bu âyette, yapılan bir hataya karşılık, sadaka verilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Âyetin evrensel boyutu ise, inananların bir hata yaptıklarında bunu sadaka vererek telafi etme yoluna gitmelerinin gerekliliğidir. Bunun insan psikolojisi üzerinde olumlu boyutu da söz konusudur. Zira bu yolla insan, önemli bir hata yaptığında, Allah rızası için sadaka verir ve bu sadaka vermeyi de, hatanın telafisi için bir başlangıç olarak kabul eder. Dolayısıyla bu davranış onun, aynı veya benzer hatayı

tekrarlamamasına önemli ölçüde bir katkı sağladığı gibi, hatasının affedilmesine yönelik de önemli bir adım anlamına gelir (Demir, 2007: 22). Bu anlamda sadaka, günahların örtülmesinde (Bakara, 2/271), ibadetlerin (Bakara, 2/196) ve yapılan hataların tamirinde de (Tevbe, 9/103) önemli bir işleve sahiptir.

Bir âyette (Nisa, 4/4) sadaka kelimesiyle aynı kökten gelen “saduka” kavramı da kadınlara verilen “mehir” anlamında kullanılmıştır (Ferahidî, tsz.: V, 56; Yazır, 1995: II, 472). Burada da sadaka şeklindeki paylaşım, kadın erkek arasındaki sadakati temsil etmektedir.

Sadakanın gerçek bir paylaşım olabilmesi için belli şartları taşıması gerekir. Bunlar şöylece özetlenebilir: Verilecek sadaka, riya (gösteriş) yoluyla başa kakılmamalı ve gönül incitilmemelidir. Zira böyle yapılan bir işin Allah nezdinde karşılık bulmayacağı bildirilir: “Ey iman edenler! Allah’a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.” (Bakara, 2/264). Böyle yapılmasındansa, insanları incitmeyen güzel bir söz ve bağışlama tercih edilmelidir (Bakara, 2/263). Sadakaları açıktan vermek güzel olup, gizli verilmesi daha hayırlı görülür. Her iki durumda da sadakanın, günahlara kefarete olacağı belirtilir (Bakara, 2/271).

Kur’an tarafından özellikle sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar zikredilerek onlara büyük bir mükâfat müjdesi verilir (Ahzab, 33/35; Hadid, 57/18). Yusuf Sûresi’de de Hz. Yusuf’un kardeşleri ondan sadaka isterler ve sadaka verenleri Allah’ın ödüllendireceğini dile getirirler: “Bunun üzerine (Mısır’a dönüp) Yûsuf’un yanına girdiklerinde, ‘Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahirimizi tam ölç, ayrıca bize sadaka ver. Şüphesiz Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır’ dediler.” (Yusuf, 12/88).

Münafıklar, Allah rızası için sadaka vermedikleri gibi, sadaka veren mü’minleri alaya almışlardır. Ama Kur’an’da, asıl alaya alınacak kişilerin onlar olduğu belirtilir. “Sadakalar hususunda gönüllü bağışta bulunan mü’minlerle, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya; işte Allah asıl onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için elem dolu bir azap vardır.” (Tevbe, 9/79). Münafıkların uğrayacağı bu acı son, onların iman ve amellerinde sadık olamadıklarının en büyük göstergesidir.

Hiz. Peygamber’in de muhtaçlara sadaka vermenin Allah katında ne kadar makbul olduğu hususunda yaptığı açıklamaları, müslümanları bu işe motive etmiştir. Bu yüzden fakir olan sahabe dahi çarşıya koşar, çalışır, hamallık eder, sırtında getirmiş olduğu odunu satar, meşru yollarla bir şeyler kazanmaya çalışır, fakir ve güçsüz olan müslüman kardeşine yardım etmek için bu alanda yarış ederdi (Ezherli, tsz.: 16). Öte yandan hadislerde sadaka kavramının Allah’ın hoşnutluğunu kazanmaya vesile olan her türlü hayırlı söz ve eylemi içine alacak geniş bir kapsamda kullanılmasından, özveri ve yardım duygusu ile yapılabilecek işlerin maddî imkânla sınırlı olmayıp, samimiyet ve dürüstlük temeline dayalı her davranışla sevap elde edilebileceği anlaşılmaktadır (Duman, 2008: XXXV, 384).

İslâm’dan önceki dönemde de kullanıldığı belirtilen “sadaka” kelimesi, “doğruluk, dürüstlük” anlamıyla beraber, Kur’anla birlikte yeni bir hayatiyet kazanarak, dinî ve ahlakî anlamda kullanılan önemli bir kavram olmuştur (Öztürk, 2001: 482). Kişinin hem itikadî hem de ahlakî/davranışsal anlamda doğruluğunu, samimiyetini ve mükemmelliğini anlatmaktadır.

Sadaka, hem Yüce Yaratıcı hem de toplumla olan bağı kuvvetlendiren, toplumsal bütünlüğün gerçekleşmesini temin eden önemli dinamik bir unsurdur. Bu durum aynı zamanda insanın Allah’a ve çevresine karşı olan sadakatının da bir göstergesidir.

Burada, paylaşmayı sağlayan sadaka ile kastedtiğimiz gönüllü infaktır. Allah rızası için az veya çok, karşılıksız olarak verilen her türlü maddî nimettir. Paylaşmada gönül rızası esastır. Sadaka da bu amaca hizmet eden temel kavramlardandır. Bu yönüyle sadaka, insanın bu dünyaya geliş gayesine sadıklığını ifade eder. Sadaka, Allah’a olan kulluktaki samimiyetin nişanesidir. Sadaka verebilmek, paylaşma bilinç ve ahlâkına sadıklığın en güzel göstergelerindendir.

2.1.3. Zekât

Kur’an’da paylaşmayı sağlayan temel dinamik unsurlardan bir tanesi de zekâttır.

Daha Mekke döneminin ilk yıllarından itibaren servetin sürekli bölüşülerek alışkanlık haline getirilmesine yönelik önlemler alınmış, Medine döneminde de bu, zekâtla temel bir prensip haline getirilmiştir (Demir, 2007: 26)

“Zekât” lügatta “temizlemek, artmak, büyüme, doğru olmak, layık olmak” (Ferahidî, tsz: V, 394; Ezherî, 1964: X, 319-321) manalarına gelmektedir. Bu kelimenin asıl anlamı Allah’ın bereketinden hasıl olan artıştır. İnsanların, Allah’ın hakkından fakirlere verdikleri malın adının zekât olması da bu anlamdan gelmektedir. Zekâta bu ismin verilmesi, ondan umulan bereketten veya nefsin arındırılmasından, yani nefsin hayır ve bereketle olgunlaşmasından dolayıdır. Ya da her ikisinden dolayıdır (İsfehanî, tsz: 213).

Dinî bir terim olarak ise “zekât”, “belli bir malın belli bir kısmını, belli yerlere vermektir.” (Yavuz, 1983: 33).

“Zekâ” kelimesinin temel anlamı, “artmak, çoğalmak”tır. Ancak “zekâ” kelimesi Kur’an-ı Kerîm’de, cahiliye dönemindeki gibi sadece artmak anlamında yer almamıştır. “Zekâ” kelimesi ve türevleri, kök anlam olan “artma”yı da içine alan yeni izafî anlamlar kazanmıştır. Bunlar: 1- “Temizle(n)me, arınma, iyi olma” anlamında: Cahiliye döneminde herhangi bir şeyin artması, çoğalması anlamında kullanılan kelime, Kur’an da temel anlam korunarak, ruhî ve manevî yönden olumlulukların artması, çoğalması; bunların da arınmaya, Allah’a yaklaşılmaya vesile olması anlamında “temizlenmek, temiz olmak, arınmak” şeklinde izafî bir anlam kazanmıştır. 2- Sosyal yardımlaşmanın ve vergi müessesinin belirli bir formunu ifade eder (Demir, 2007: 14-17).

Zekât hem Mekkî, hem de Medenî sûrelerde yer almakla birlikte onun Medine’de farz kılındığı belinmektedir.

Kur’an’da zekât kelimesi 32 yerde geçmektedir. Bunlardan 2 tanesi lügat anlamında (Kehf, 18/81; Meryem, 19/13), diğerlerinde terim manasında kullanılmaktadır. Çoğunlukla namazla birlikte, (Bakara, 2/43; Maide, 5/55), bir yerde takva ve imanla (Araf, 8/156), bir âyette mü’minlerin bir özelliği olarak (Mü’minun, 23/4), bir âyette faize alternatif olarak (Rum, 30/39), bir âyette de zekâtı vermeyen müşriklerin bir özelliği olarak (Fussilet, 41/7) yer almaktadır (Abdûlbâkî, h. 1364: 331-332).

Kur’an’da bazı peygamberlerin isimlerinin zekâtla birlikte zikredilmesiyle, geçmiş toplumların da bu ibadetle mükellef olduklarını öğreniyoruz. “(Hz. İsa) Nerede olursam olayım beni kutlu ve erdemli kıldı ve bana yaşadığım sürece namazı ve zekâtı emretti.” (Meryem, 19/31). “Kitap’ta İsmail’i de an. Şüphesiz o, sözünde duran bir

kimse idi. Bir resûl, bir nebî idi. Ailesine namaz ve zekâtı emrederdi. Rabb’inin katında da hoşnutluğa ulaşmıştı.” (Meryem, 19/54-55).

Ehl-i Kitab’a ve özellikle İsrailoğullarına da namazla birlikte zekâtın emredildiğini (Bakara, 2/43-83; Beyyine, 98/5), onların çoğunun bu emirleri yerine getirmediğini (Bakara, 2/83), onlardan bazılarının ise bu emirlere riayet ettiklerini (Nisa, 4/162) yine Kur’an’dan öğreniyoruz.

Müşrikler konusunda da, namaz kılmak ve zekât vermek İslâm’ın temel alameti kabul edildiğinden onların, tevbe edip, namaz kılp, zekât vermeleri durumunda, İslâm kardeşliği içinde kabul edilecekleri ifade edilirken (Tevbe, 9/5-11), başka bir âyette müşrikler, zekâtı vermeyenler ve ahirete inanmayanlar (Fussilet, 41/7) olarak nitelendirilmiştir.

Yüce Allah Hz. Peygamber’den (Müzzemmil, 73/20), O’nun ev halkından (Ahzab, 33/33) ve mü’minler’den (Bakara, 2/110) zekât vermelerini istemiş ve onları bu işe motive etmiştir.

Kur’an, mü’minlerin en büyük özelliğinin namaz kılmak ve zekât vermek olduğunu değişik âyetlerde ifade etmiştir (Maide, 5/55; Tevbe, 9/18; Mü’minun, 23/4). “Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah’a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Tevbe, 9/71). Yine Lokman Sûresi’nde de muhsinlerin üç özelliğinden birinin zekât vermek olduğu belirtilir: “Onlar (muhsinler); namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren kimselerdir. Onlar ahirete de kesin olarak inanırlar.” (Lokman, 31/4).

Kur’an mülkün gerçek sahibinin Allah olduğuna dikkat çeker (Al-i İmran, 2/189; Fatır, 35/3; Hadid, 57/10; Nur, 24/33). Buna göre mal ve mülk, Allah’ın yeryüzündeki halifesi olarak insana, O’nun rızasına uygun olarak tasarrufta bulunmak üzere emaneten verilmiştir (Hadid, 57/7). Mülkün gerçek sahibi, zenginden, kendisine fakirlere dağıtılmak üzere verdiği belirli miktarın, hak sahiplerine verilmesini istemektedir. Bu doğrultuda Tevbe Sûresi 60. âyette geçen “sadaka” kelimesi de “zekât” olarak anlaşılmış (Yazır, 1995: IV, 259) ve zekât verilecek kalemler belirtilmiştir. “Sadakalar (zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Tevbe, 9/60). Yine aynı sûrenin aşağıdaki âyeti de zekât (Razî, 1981: XVI, 172) olarak anlaşılmıştır. “Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir zekât al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” (Tevbe, 9/103).

Geniş anlamda sosyal refahı, ağır borç altında olanlara yardım edilmesini, zekât memurlarının maaşlarını, İslâm’a ısındırılacak olanlar için yapılacak diplomatik harcamalarını, savunma, eğitim, sağlık ve haberleşme harcamalarını da içeren zekâtın harcama alanı o kadar geniştir ki, bir devletin bütün faaliyet alanlarını kapsamaktadır (Fazlurrahman, 2009: 85). Âyetlerde bildirilen zekât ve sadakaların sarf yerleri, aynı zamanda, İslâm’ın değerler sisteminde, insana verilen değer hakkında önemli mesajlar vermektedir. Nitekim zekât verilecek yerlerin büyük kısmının, toplumun sosyal güvenliğe muhtaç kesimleri olduğu dikkate alındığında, zekâtın toplumda, sosyal güvenlik ihtiyacını sağlamak gibi fonksiyonları olduğu anlaşılmaktadır (Gözübenli, 2006: 324). Bu anlayışa göre hangi dinden olursa olsun, İslâm toplumunda bir kimsenin dilenecek konuma düşmesi engellenmelidir. İslâm’ın değerler sistemindeki esaslara

göre insan, sırf insan olması hasebiyle insana yaraşır bir hayat standardına kavuşturulmalıdır. Bu, onun insan olmasıyla sahip olduğu temel bir hakkıdır.

Kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlar ise, zekât ve sadakaların fonksiyonlarına küresel denilebilecek boyutlar kazandırmaktadır. Yani zekâtın fonksiyonları mekânla sınırlandırılmamakta, dünyanın neresinde ve hangi dine mensup olursa olsun, müslümanlar’ın verdiği zekâtla finanse edilen bu insanlara, İslâmî değerler tanıtılmalıdır (Gözübenli, 2006: 324). Bu paylaşım yönüyle zekât, dünya çapında malî ve siyasî arenada söz sahibi olmanın güçlü bir aracıdır.

İslâm sadece, maddî ve mânevî anlamda kendi müntesiplerini koruma ve kollama altına almamıştır. İslâm, müslümanlar dışındaki insanların da, dayanışma, yardımlaşma, bütünleşme ve paylaşma gibi toplumsal bilincin gelişmesine vesile olan değerlerden istifade etmesini istemiştir. İslâm’da, müslümanlar’ın egemen olduğu yerlerde yaşayan ve özel bir sözleşmeyle can, mal, namus, inanç ve benzeri hakları emniyet altına alınan kimselerin huzur ve güvenliği de önemsenmiştir (Yavuz, 1983: 20; Özavşar, 2006: 376). İmam Züfer, İslâm toplumunda yaşayan zimmîlerin fakirlerine zekât verilmesini caiz görmüştür (Serahsî, 2008: II, 304; Hamidullah, 2004: 126). Yine putperestlerin de, kalpleri İslâm’a kazandırılacak olan kimselerin paylarından yararlandırılmaları da caiz görülmüştür (Yavuz, 1983: 20; Hamidullah, 2004: 127). Böyle bir paylaşım, müslümanların ve toplumlarının güçlenmesine vesile olabileceği gibi, bununla İslâm’ın da insanlığa verdiği değer daha iyi anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan İslâmî esaslara dayalı bir müessese olarak borçlular sınıfının geniş bir manada anlaşılacak zekât, uluslararası anlaşmazlıkların çözümü için de bir vasıta olarak kullanılabilir (Yavuz, 1983: 427). Zira Kur’an’ın içindeki hükümler, zaman ve mekânla sınırlı değildir. Mü’minler’in mü’minler’e yardımı, onlarla her türlü maddî ve manevî paylaşımı yapmaları, mekân ötesi ve zaman üstüdür.

Zekât, malî konuda insanın iradesini kendi kontrolünde tutma potansiyeline sahiptir. Böylece insanın zekâtla, Kur’an da zekât dışındaki sosyal yardımlaşmayı teşvik eden kavram ve âyetlerle, paylaşmayı öğrenerek, bunu öznel bir ilke haline getirmesi hedeflenmektedir.

Netice itibarıyla “zekât” kelimesi, varolan “artma, çoğalma” anlamıyla birlikte Kur’an’da, “temizlenme, arınma” manasında da kullanılmaktadır. Yüce Allah Kur’an’da Hz. Peygamber’e hitaben, “Mallarının bir kısmını, kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al, onlara dua et; senin duan onlar için bir güvendir. Allah iştir ve bilir” (Tevbe, 9/103) buyurmaktadır. Zekât, kişinin elindeki malını temizlediği gibi, onun nefsanî, şeytanî duygu, düşünce ve davranışlardan arınmasına da vesile olmaktadır. Zekâtla kul, hayat yolculuğu esnasında gerek kendi zafiyetlerinden ve gerekse çevresinden kaynaklı olarak ortaya çıkan mal hırsından, benlik duygusundan ve cimrilik hastalığından temizlenerek kurtulur. Böyle arızî engellerden arınıp, aslî suretine dönerek, Allah’a olan kulluğunu ve insanlara olan ahlâkî-malî sorumluluklarını yerine getirir.

2.2. Paylaşmanın Keyfiyetiyle İlgili Temel Dinî ve Ahlâkî Kavramlar

Bu başlık altında ele alacağımız kavramlar paylaşmanın niteliğiyle ilgili olacaktır. Paylaşımın anlamlı olabilmesi için bu niteliklerin olması gereklidir. Bunlar birr, ihsan karz-ı hasen, îsar gibi kavramlardır. Bu kavramları irdelemeyi tercih ediş sebebimiz ise, onların bizzat Kur’an’da zikredilen kavramlar olmalarıdır.

2.2.1. Birr (İyilik)

Kur'an'da paylaşmayı yakından ilgilendiren kavramlardan biri de “birr”dir. “Birr”, “salah, hayr (Ezherî, 1964: XV, 185), hayırlı işleri genişçe yaymak, bol hayır işlemek (İsfahanî, tsz.: 40), doğruluk, itaat, salah, hayr, hayırlı amel, dünya nimeti, cennet, ikram ve ihsanda bulunmak” (İbn Manzur, tsz.: IV, 51-53) gibi anlamlara şamildir.

“Birr” kelimesi Kur'an'da bir yerde Allah'ın bir sıfatı olarak “mükâfat ve sevap vermek” anlamında kullanılmıştır: “Gerçekten biz bundan önce O'na yalvarıyorduk. Şüphesiz O, iyilik edendir, çok merhametlidir.” (Tûr, 52/28). Bu kelime kul için kullanıldığında “itaat etmek, bağlılık göstermek” anlamında olup bu da iki çeşittir: Biri inançta, diğeri ameldedir (İsfahanî, tsz.: 40). Birr'in her iki çeşidi de aşağıdaki âyette şöyle belirtilir: “İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir.” (Bakara, 2/177). Bu âyete bakıldığında birr'in, iman, ibadet ve ahlâka dair bütün iyi hasletleri kapsayan bir kavram olduğu görülmektedir (Toksarı, 1992: VI, 205). Yukarıdaki ilahî pasajda hayır olan amellerin çoğu sayılmış ve onlar “birr” diye isimlendirilmişlerdir (Razî, 1981: VIII, 146). Burada insanların, iyilikten anlamaları gerekenin sadece yüzlerini sağa sola döndürmeleri olmadığını, esas iyiliğin, inanç ve samimiyetle davranmak ve sahip olduklarını ihtiyaç sahipleriyle içtenlikle paylaşabilmek olduğunu anlıyoruz (Özavşar, 2006: 379). İyilik, sadece Allah'a şeklî anlamda ibadet etmek değildir. İbadeti geniş anlamda değerlendirerek, onun toplumsal boyutunun da olduğu hesap edilerek, kulluğu Allah ve evren eksenli, bir bütün halinde değerlendirerek anlamak ve yaşamak gerçek iyiliktir. Dolayısıyla birr, kulluğun hem ilahî hem de toplumsal boyutunu oluşturan bir anlama sahiptir.

Kur'an'da genel olarak “birr” kelimesi “takva” (Bakara, 2/177-189-224; Al-i İmran, 3/198; Maide, 5/2; Mücadele, 58/9), “kıst” (adalet) (Mümtehhine, 60/8) kavramlarıyla, ve “anne-babaya iyi, saygılı davranmak” Meryem, 19/14-32) manasında kullanılmıştır. Değişik sûre ve âyetlerde çoğul olarak “ebrar” (iyiler) kelimesi de yer almıştır. (Al-i İmran, 3/193-198; İnsan, 76/5; İnfitar, 82/13; Mutaffifin, 83/18-22).

Bir âyette yahudilerin iyilik yapmayla ilgili tutumları şöyle eleştirilir: “Siz Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyup durduğunuz hâlde, kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz? (Yaptığınızın çirkinliğini) anlamıyor musunuz?” (Bakara, 2/44). Yahudi bilginlerinden bazıları halka itaat, sadaka, namaz kılma, zekât verme noktasında tavsiyelerde bulunup, onları bu işe teşvik ederken kendilerinin bu işleri yapmaya yanaşmadıkları ifade edilmiştir (Yazır, 1995: I, 284).

Bir başka ilahî mesajda, Araplar'ın eski adetlerinden biri olan evlerine arkalarından girmek yerilip, onun yerine takva eksenli davranışlar tavsiye edilmektedir: “Sana, hilâlleri soruyorlar. De ki: ‘Onlar, insanlar ve hac için vakit ölçüleridir. İyilik, evlere arkalarından girmeniz değildir. Ama iyi davranış, takva sahibi (Allah'a karşı gelmekten sakınan) insanın davranışdır. Evlere kapılarından girin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz’”. (Bakara, 2/189).

Al-i İmran sûresinde “birr” bir hedef olarak şöyle yer alır: “Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir”. (Al-i İmran, 3/92). Burada “birr” denilen erdeme ulaşabilmek için infak şeklinde bir paylaşım söz konusudur. Bu paylaşım sıradan bir paylaşım şeklinde değil de, kişinin sevdiği bir şeyi, empati yaparak başkalarıyla paylaşması odaklıdır. Yani paylaşılanın niteliği “birr”e ulaştırarak önemli bir etkidir.

Neticede “birr” hem bir hedef hem de bir niteliktir. Birçok anlam alanına şamil olan bu kelimenin bir manası da, maddî harcamalarda bulunmaktır. (Bakara, 2/177). Ama bu maddî harcama “hayırlı işleri genişçe yaymak, bol hayır işlemek” (İsfehanî, tsz.: 40) şeklinde anlaşılabilir bir içeriğe de sahiptir. Dolayısıyla toplumsal bir paylaşım noktasında bol hayır işlemeyi ifade eden iyilik (birr), her zaman desteklenmeli ve omuz verilen bir prensip haline getirilmelidir.

2.2.2. İhsan (İyilik)

“İhsan” kelimesinin kökü olan “hüsñ”, “hoşa giden, arzu edilen şey” olup, “akıl, arzu ve duygu tarafından güzel görülen şeyler”dir (İsfehanî, tsz.: 118). “İhsan” ise, “kötülüğün zıddı olan iyilik”tir (Ezherî, 1964: IV, 215). Bu kelimenin iki şekilde kullanıldığı belirtilir: 1- Başkasına iyilik yapmak. (İn’amda bulunmak). 2- Kişinin işindeki iyilik, güzelliğidir. Bu da güzel bir ilim öğrenmek ve güzel bir iş yapmak gibi şeylerdir (İsfehanî, tsz.: 119). Aşağıdaki âyetin bu anlamda kullanıldığı belirtilir. “O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı.” (Secde, 32/7). İhsan, adaletin üstünde bir tavır olup, kişinin vermesi gerekenden fazlasını vermesi, alması gerekenden daha azını almasıdır. Zira adalet, kişinin gereken kadar verip hakkını almasıdır (İsfehanî, tsz.: 119). Yüce Allah’ın şu sözleri de bu çerçevededir: “(Mallarınızı) Allah yolunda harcayın. Kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.” (Bakara, 2/195).

İhsan, güzellemek, güzel yapmak, yani zatında ve Allah katında güzel olan bir ameli layık olduğu şekilde gereği gibi yapıp, o amelin kendi zatında güzelliğini, vasıflarının ve niteliklerinin güzelliğiyle süslemek demektir (Yazır, 1995: I, 377). Bu kelime, iyi ve güzel yapmak, iyilik etmek anlamlarına geldiği gibi (Kırca, 1997: 361), bağış, bağışlama, lütuf, in’am ve iyilik, bahşış verme, hayır olarak yapılması uygun olan bir şeyi yapma anlamlarına da gelmektedir (Bilmen, 1997: 452). İhsanda hem iyilik, hem de o iyiliği güzel, iyi yapmak anlamı mevcuttur.

Kur’an-ı Kerim’de hem Allah’a, hem de insanlara nispet edilen ihsan kavramı, “başkasına iyilik etmek” (Al-i İmran,3/134), “yaptığı işi güzel yapmak” (Teğabun, 64/3) ve çoğunlukla da bir belirleme olmaksızın mutlak anlamda kullanılmıştır. Bu kelime Allah’a nispet edildiğinde “O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı” (Secde, 32/7), âyetinde olduğu gibi Allah’ın kusursuz yaratıcılığını veya “Allah’ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah’ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez” (Kasas, 28/77) âyetinde olduğu gibi Allah’ın kullarına lütufkârlığını, cömertliğini ifade etmektedir (Çağrı, 2000a: XXI, 545).

İhsan kavramı insana nispet edildiğinde de iki bağlamda kullanılır: 1- “Yaptığını güzel yapmak” şeklinde özetlenen anlamına uygun olarak kulun Allah’a karşı hissettiği derin saygı, bağlılık ve itaat ruhunu ve bu ruh halinin ürünü olan iyi davranışları kapsar. Hz. Peygamber’in “Cibril Hadisi” diye bilinen hadiste geçen, “ihsan, Allah’ı görür gibi ibadet etmendir; çünkü sen O’nu görmesen de O seni görmektedir” (Buharî, İman, 37) şeklindeki açıklaması, bu bağlamdaki ihsanın en güzel tanımı kabul edilmiştir. Bazı

peygamberlerin isimlerinin de “muhsinler” (En’am, 6/84; Saffat, 37/79-80) olarak vasıflanması bu manada anlaşılmıştır. 2- İhsan, hilim erdeminden kaynaklanan bir anlayış şeklinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla başta anne-baba olmak üzere diğer insanlara karşı sevgiye dayalı özverili tutumunu ifade etmektedir. Nitekim çeşitli âyetlerde “muhsinler” olarak anılan mü’minlerin hilim ruhunu yansıtan bazı seçkin özellikleri üzerinde durulmuş ve bu suretle ihsan kavramının içeriğine giren erdemlere de işaret edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Öfkeye hâkim olma, affetme, hoşgörü, sabır (Al-i İmran, 3/134-135; Maide, 5/13; Hud, 11/115; Yusuf, 12/90), işlerde aşırılıktan sakınma, kararlılık ve cesaret (Al-i İmran, 3/147- 148), tok gözlülük ve cömertlik (Bakara, 2/236; Al-i İmran, 3/134). (Çağrı, 2000a: XXI, 545).

İhsanla ilgili bir yerde de serveti konusunda taşkınlık yapan Karun, kendi halkı tarafından uyarılmış ve ona şu tavsiyede bulunulmuştur: “Şüphesiz Kârûn, Mûsâ’nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarlarını (bile taşımak) güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. Hani, kavmi kendisine şöyle demişti: Böbürlenme! Çünkü Allah, böbürlenip şımaranları sevmez. Allah’ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah’ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez.” (Kasas, 28/76-77). Buradaki ihsanda bulunmaya, mal ve mevki ile yardımda bulunmak, güler yüzlü ve hüsnükabul sahibi olmak, sözü iyi olmak gibi şeyler dahil edilmektedir (Razî, 1981: XXV, 17).

Her verme ve bağış, ihsan değildir. Bir bağışın veya iyiliğin ihsan olabilmesi için, mutlaka o bağışın ve iyiliğin güzel olması gerekir (Kırca, 1997: 361). “Şüphesiz Allah adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor” (Nahl, 16/90) âyeti, ihsanın dinî bir görev olduğunu açıklamaktadır. Bu âyette Allah, ihsanı emretmektedir. İhsan, cömert, hoş görülme, affeden, merhametli, nazik olma, bencil olmama... vs. anlamlarına gelmektedir. Yakınlara yardım etmek, ihsanın özel bir uygulamasıdır. Bu, kişinin akrabalarına sadece iyi davranması, onların acılarını ve mutluluklarını paylaşması ve onlara kanunî sınırlar içinde yardım etmesi anlamına gelmez. Aynı zamanda kişi servetini de imkanları dahilinde ve akrabalarının ihtiyaçlarına göre onlarla paylaşmalıdır. Burada, gerekli imkânlarla sahip herkesin, kendi ailesinin haklarının yanı sıra akrabalarının payının da gerçek ve kanunî olduğunu kabul etmesi gerektiği emredilmektedir. İlâhî kanun ailede zengin olan her bireyi, fakir akrabaların ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu tutar. İslâm, akrabaları açlıktan kıvranırsa zevk ve sefahat içinde yaşamayı büyük bir günah olarak kabul eder (Mevdudî, 1996: III, 52-53). İhsan, dinin güzel gördüğü her şey olabilir. Biz ihsanı burada, güzel ve iyi olan maddî ve manevî nimetlerin, yine güzel ve iyi bir biçimde paylaşımı olarak değerlendirmekteyiz. Paylaşımın niteliğinin ne olduğu önemlidir. İnsanların kalplerini kırarak, onları toplumda rencide ederek vermek, paylaşmak değildir. Vermenin paylaşım olabilmesi ve ihsan formuna girebilmesi için bunun, Allah’ın istediği şekilde güzel ve iyi olandan, güzel ve iyi bir şekilde yapılması gerekmektedir.

İhsanın pratikte iki şekilde uygulanma imkânı vardır: 1- Malî imkânı yerinde olan bir kimsenin farz olan zekâtın dışında ihtiyaç sahibi kimselere yaptığı infak ve in’am şekliyle: Bu konuda sadece Allah’ın rızasını kazanmak ve başkalarına iyilik yapmak gayesi ile ecdadımız sayısız vakıflar kurmuştur. 2- Birinci şıkka gücü yetmeyenlerin, insanlara güzel muamelede bulunmalarını (Ocak, 1999: 62-63). Nitekim Kur’an-ı Kerîm bunu, birçok âyette gündeme getirmiştir: “Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden gönül kırma gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah, her

bakımdan sınırsız zengindir, halim’ dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir)”. (Bakara, 2/263).

İhsan, hem paylaşma anlamında isim olarak, hem de keyfiyet itibariyle paylaşmayı, yardımlaşmayı ve dayanışmayı temin eden dinamik unsurlardandır. Bu anlamda ihsan, maddî paylaşma adına gerçekleştirilecek olan iyi, güzel, faydalı davranışların, yine iyi ve güzel tarzda yapılmasıdır. Ya da uygun bir şekilde ve uygun bir zamanda yapılmasıdır.

2.2.3. Karz-ı Hasen (Güzel Borç)

“Karz” sözlükte “kesmek (Ezherî, 1964: VIII, 340; İbn Manzur, tsz.: VII, 216), adamın malından kesmesi (İbn Manzur, tsz.:VII, 218), kesip koparmak, karşılık vermek”, mekânla ilgili kullanıldığında “çaprazından dolaşıp gitmek” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak, “geri ödenmek üzere verilen mal veya birine ödünç/borç verme” demektir. (Apaydın, 2001: XXIV, 520).

Bu kelime Kur’an’da bir yer dışında (Kehf,18/17), “borç verme” anlamında kullanılmıştır. Bu “borç verme”, “karz-ı hasen” olarak isimlendirilmiştir. Nitekim Allah Teala bu manada şöyle buyurmuştur: “Kimdir Allah’a güzel bir borç verecek o kimse ki, Allah da o borcu kendisine kat kat ödesin. (Rızık) Allah daraltır ve genişletir. Ancak O’na döndürüleceksiniz”. (Bakara, 2/245). Bu âyette, Allah’ın rızasını kazanmak için yapılan malî harcamanın Allah’a verilen bir borç olarak anılması, verilenin Allah katında zayi olmayacağına, karşılığının olumlu olarak geri döneceğine dair ilahî bir söz verme şeklinde yorumlanır. Bu ödünçün “güzel” diye nitelenmesi ise, harcamanın riya ve dünyevî beklenti olmadan sırf Allah rızası için ve helal maldan yapılmasının gerektiğine ve böyle bir davranışın güzelliğine işaret eder (Apaydın, 2001: XXIV, 520). Geçici olarak borç verme anlamına gelen “karz-ı hasen”, zengin olanların ihtiyaç sahiplerine kredi açması demektir. Yardımlaşma ve paylaşmada, dinin zorunlu tutmadığı, kişilerin yalnızca dinî ve insanî iradelerine bağlı olan yardım çeşitlerindendir (Şener, 1989: 393). Karz-ı hasen, gönüllü bir borç vermedir ve karşılığında borçluyu zor duruma sokabilecek faiz vb. taleplerde bulunmak, gayr-i meşru ve gayr-i ahlâkî kabul edilmiştir (Özavşar, 2006: 382).

Kur’an, daha vahyin ilk yıllarında Hz. Peygamber ve mü’minler’i, karşılığı fazlasıyla verilmek üzere güzel borç vermeye teşvik etmiştir: “...O hâlde, Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah’a güzel bir borç verin. Kendiniz için önceden ne iyilik gönderirseniz, onu Allah katında daha üstün bir iyilik ve daha büyük mükâfat olarak bulursunuz. Allah’tan bağışlama dileyin. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir”. (Müzzemmil,73/20). (Ayrıca bkz., Hadid,57/11; Teğabun, 64/ 17).

Yüce Yaratıcı, sadaka veren erkek ve kadınlarla birlikte, karz-ı hasende bulunanları ilahî mükâfatla müjdelemiştir. “Şüphesiz ki sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah’a güzel bir borç verenler var ya, (verdikleri) onlara kat kat ödenir. Ayrıca onlara çok değerli bir mükâfat da vardır. (Hadîd, 57/18).

Yine Kur’an, İsrailoğullarının Allah’a verdikleri sözlerden birinin de karz-ı hasende bulunma olduğunu belirtir. (Maide, 5/ 12).

Karz-ı hasenin on özelliğinden bahsedilir: 1- Sarf edilecek malın, helal maldan olması lazımdır. Çünkü Allah Teâlâ temizdir, temiz olmayanı sevmez. 2. Verilecek malın en iyilerinden olmalıdır. 3. Karz-ı hasen sahibi sıhhatli, yaşama ümidi besleyen, fakirlik korkusu içinde tutumlu hareket eden birisi olmalıdır. 4. Malı, en muhtaç ve en uygun olana vermelidir. 5. Verdiği malı, gizlemeli, açığa vurmamalıdır. 6. Arkasından

başa kakmamalı, eziyet etmemelidir. 7. Gayesi, sırf Allah rızası olmalıdır. 8. Verdiği çok olsa da az ve ehemmiyetsiz görmelidir. 9. En sevdiği malından vermelidir. 10. Malı, fakire verirken onu en fazla memnun edecek yöntemi seçmelidir (Yazır, 1995: VII, 146-147).

Hız. Peygamber de, bu konudaki hassasiyete şu mesajlarıyla atıfta bulunmuştur: “Kim bir müslümanın dünya sıkıntılarından birini giderirse, Allah da onun ahiret sıkıntılarından birini giderir. Kul kardeşinin yardımında olduğu sürece Allah da onun yardımındadır” (Buhari, Mezalim, 3). “Sadaka on misliyle, karz on sekiz misliyle mükâfatlandırılır” (İbn Mace, Sadakat, 19).

Âyet ve hadislerden anlaşılıyor ki, bir mü’minin diğerine karz-ı hasende bulunması imanının bir gereğidir. Karz-ı hasen, paylaşmanın değerli olabilmesi için Allah rızasını, Allah’a ödünç vermeyi ve dünyevî hiçbir çıkar beklememeyi ifade eden bir terimdir. Kur’an’ın bir emri olup da, karz-ı hasen müessesesinin işlemediği İslâmî bir toplum düşünülemez. İslâm ekonomisinin böyle paylaşım modelleri kullanılmadığı içindir ki mü’minler, dünya çapında malî ve siyasî anlamda ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bugün faiz vb. uygulamaların cenderesinde çırpınan insanlar için karz-ı hasen, bir can simidi hükmündedir. Karz-ı hasenle sağlanacak bir paylaşım sayesinde sadece müslümanlar için değil, bütün insanlık için temel insanî ve ahlâkî değerlerin ihyası noktasında ciddi bir adım atılmış olacaktır.

Bu paylaşma biçimiyle biz, Kur’an’ın önerdiği toplumsal ahlâkî düzen için neler yapılması gerektiğini daha iyi anlıyoruz.

2.2.4. İsar (Özgecilik/Cömertlik)

“İsar”, kelimesi sözlükte “bir şeyi veya bir kimseyi diğerine tercih etmek, üstün tutmak”, “tafazzul”; “üstünlük, kendisinin ihtiyacı olduğu halde başkasını kendisine tercih etmek” gibi manalara gelmektedir (İsfahanî, tsz.: 9). Terim olarak “bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içinde bulunsun bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunması” demektir (Çağrı, 2000b: XXII, 490).

Bir kimsenin cömertlikte isar derecesine ulaşabilmesi için, ikram ettiği şeye kendisinin fiilen muhtaç durumda bulunması şart değildir; önemli olan, muhtaç olsa dahi başkasını kendisine tercih edebilecek bir ahlâkî bilince ve irade gücüne sahip olmasıdır (Çağrı, 2000b: XXII, 490). Diğer ahlâkî faziletlerde olduğu gibi, isar da insanda bir huy ve meleke haline gelmekle kazanılmış olur. Bunun meleke halini alması da bu alandaki davranışların örnek alınmasına ve güçlü bir irade eğitime bağlıdır. Herhangi bir fayda ve karşılık beklemeden bir insanın diğerine yardım etmesi, yani saf özgeci davranış biçimi, can, mal ve ırz güvenliğinin garantisidir. Kişi kendi canını, malını, namusunu nasıl kutsal biliyor ve koruyorsa, diğerlerinin canını, malını ve namusunu da öyle kutsal bilmeli ve korumalıdır (Sarıçam, 2003: 375).

İsar kavramı sadece malî fedakârlıklar için kullanılmamaktadır. Bu anlamla birlikte bazı kaynaklarda “can ile isar”dan, yani kişinin sevdiği bir kimse için kendi rahatını, huzurunu, hatta hayatını feda etmeyi göze almasından da söz edilmekte ve bunun malla isardan daha faziletli olduğu belirtilmektedir (Çağrı, 2000b: XXII, 491).

Türkçe kullanımı özgecilik olan isar, insanlığı, insanları çıkar gözetmeden sevmek, kişinin kendisini başka insanların ve toplumun refahına, genel iyiliğine adanması tavrı; başkalarının iyiliğini temele alan, diğer insanlara karşı iyiliksever olmayı bir tavır olarak ön plana çıkartan “başkası için yaşamak” formülüne göre davranmayı öneren ahlâk anlayışı; bencilliğin ve bireyciliğin karşısında yer alan bir görüş olarak, kişinin

kendisini hiçbir çıkar gözetmeden, başkalarının ihtiyaç ve çıkarlarına adanması gerektiğini dile getiren bir öğretilerdir (Cevizci, 2005: 1301-1302).

Kur'an'da “İsar” kelimesi dört yerde sözlük anlamında (Yûsuf 12/91; Tâhâ 20/72; Nâziât 79/38; A'lâ 87/16), bir yerde de terim anlamında (Haşr, 59/9) kullanılmıştır (Abdûlbakî, h.1364: 11-12).

İsar, cömertliğin en üst derecesidir ve çok yüksek bir davranış örneğidir. Konumuza mevzubahis olan kelime, Haşr Sûresi'nin 9. âyetinde şöyle geçmektedir: “Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir”. (Haşr, 59/9). Bu âyetle, içinde bulundukları dinî, ahlâkî, ekonomik, siyasal vb. nedenlerden dolayı bütün mal varlıklarını hicret edenlerle, muhtaç konumdaki müslümanlarla paylaşmaktan çekinmeyen Medine'li müslümanlar (ensar) övgüyle anılmakta, onların şahsında müslüman toplumun bazı temel manevî ve ahlâkî özelliklerine atıfta bulunmaktadır (Durmuş, 2003: 19). Muhacirler ensârın evlerinde kalıyorlardı. İslâm Peygamberi, Nadiroğulları'nın mallarını ganimet olarak alınca, ensarı çağırdı ve muhacirleri kendi evlerinde misafir edip mallarına ortak kılmalarından dolayı onlara teşekkür ettikten sonra şöyle dedi: “Arzu ederseniz, Allah'ın bana Nadiroğulları'ndan fey olarak verdiği ganimeti sizlerle onlar arasında paylaştırırım. Muhacirler de önceden olduğu gibi sizin meskenlerinizde kalmaya, mallarınızdan faydalanmaya devam ederler. Dilerseniz yalnızca onlara (bu malları) veririm ve sizin evlerinizden ayrılırlar.” Bunun üzerine ensardan bazıları şöyle dediler: “O malı muhacirler arasında paylaştıralım. Bununla birlikte eskiden olduğu gibi evlerimizde kalmaya devam etsinler”. Ensar ise hep beraber kendi haklarını onlara verdiklerini ifade ettiler (Kurtubî, 2006: XX, 362).

İsar terimi bizzat geçmemekle birlikte, bu kelimenin anlam alanına sahip bir başka âyetle şöyle buyrulur: “Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) “Biz size sırf Allah rızası için yediyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.” (İnsan, 76/8-9). Gerçekten İslâm'ı gönlüne sindirmiş bir müslümanın egoistlikten ne kadar uzaklaşması gerektiği, ne derece cömert, fedakâr, özverili ve diğergam olması gerektiği, bu âyetin ortaya koymayı hedeflediği bir husustur. Bu durumda din kardeşleri muhtaçken kendisi rahat ve lüks içinde yaşayan, israflı harcamalarda bulunan, hatta ve hatta dünyalık elde etmek için, başkalarının maddî ve manevî haklarını alan bir kişinin ne derece İslâm'a ters ve İslâm dışı bir tavır içerisinde olduğu ortadadır (Polat, 1997: 389).

İbn Haldun Mukaddimesi'nde, cimrilik hastalığının olumsuz sonuçlarına değinerek, cömertlik erdeminin ortaya çıkaracağı güzel yönleri şu alıntıyla vurgu yapar:

“Nefsinin açgözlülüğünü bir tarafa bırakıp, biriktirmekte olduğun servet ve hazineleri, iyilik ve takva yolunda, insanların durumlarını düzeltmek, ülkeyi ma'mur hale getirmek, insanların canlarını korumak ve onların kaybettiklerini telafî edip, eksikliklerini gidermek için sarf et. Bil ki bir yerlerde biriktirilip yığılan hazineler, çoğalıp artmaz. Ancak, halkın durumlarını düzeltmek için harcandığında, hak sahiplerine hakkı (zekât) verildiğinde ve zorlukları onlardan gidermek için kullanıldığında çoğalıp artar. Böylece harcanan o servetle halkın durumu düzelmiş, ülkenin işleri yoluna girmiş,

zaman, güzel ve yaşanılır bir hale gelmiş olur. Cimrilikten sakın. Bil ki insan, Rabb’ine ilk olarak cimrilikle asi olmuştur. Rabb’ine asi olmuş biri ise, rezil rüsvay olup, helaka uğramış konumundadır. Doğru bir şekilde cömertlik yolunu kolaylaştır. Bütün müslümanların (senin elindeki ganimet mallarından ve haraçlardan), bir payı ve nasibi olsun. Cömertliğin, kulların yaptığı iyiliklerin en üstünü olduğundan emin ol. Cömertliği kendine bir ahlâk haline getir ve cömertlik yapmayı kendine bir yol olarak seç (İbn Haldun, 2004: I, 408-409). (İbn Haldun bu alıntıyı, Tahir b. Hüseyin’in oğluna yazdığı mektuptan iktibas etmiştir).”

Kişinin Allah’a, insanlara ve diğer canlılara karşı sorumluluk alanının önemli bir bölümünü maddî paylaşım oluşturmaktadır. Cömertlik, bireyin Allah’a, insanlara ve diğer canlılara karşı olan sorumluluk bilinç ve ahlâkının önemli bir yansımasıdır. Paylaşım ahlâkına sahip olması gereken mü’min için cömertlik, ondaki iman ve sosyal hayata dönük kulluğun kalitesini artıran, manevî bir erdemdir.

İsar, müslümanları iman ve cömertlik noktasında kemale erdiren üstün vasıfların belki de en önemlisidir. Özellikle toplumsal hayattaki ahengi, düzeni, sosyal bütünleşmeyi sağlaması yönüyle, alternatifi olmayan ahlâkî bir üstünlüktür. Dolayısıyla îsar davranışında İslâm’ın yardımseverlik, empati, paylaşımcı, dayanışmacı, bütünleştirici ve kaynaştırıcı özellikleri en üst seviyede tezahür eder.

3. NİMET PAYLAŞIMININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Yardımlaşmanın tarihi, insanlık tarihiyle paralellik arz eder. Yardımlaşma, bütün dinlerin üzerinde durduğu önemli erdemler arasında yer almıştır. Bütün dinler ve ahlâk sistemleri, başka insanlara yardımda bulunmayı yüksek ve üstün bir ahlâkî değer saymışlar ve insanları bu erdeme yönlendirmişlerdir. Dinlerin, kendi inananlarına, başkalarına yardımcı olmayı, sahip olduklarından onlara da vermeyi, muhtaçların ihtiyaçlarını gidermeyi emir ve tavsiye ettikleri bilinmektedir (Kasapoğlu, 2012: I, 660). Bütün dinlerin ortak mesajı, insanın aşırı arzularından sıyrılarak, arınarak mutlak güzele ve mutlak hayra ulaşmaları etrafında yoğunlaşmaktadır (Atik, 2010: 55). Özellikle de ilahî kaynaklı dinler, insana önem verilmesini, insanların birbirlerini sevmesini istemiştir. Bu sevginin bir tezahürü olarak yardımlaşmayı, dayanışmayı, fedakârlığı, paylaşmayı, insanların sıkıntı ve kederlerini giderip, onları sevindirmeyi emretmişlerdir (Yeremya, 31/12-13; Markos, 10/21; Al-i İmran, 3/92; Buharî, İman, 7) (Ateş, 2002: 16). Konuya giriş yapmak için bazı dinlerde yardımlaşma ve paylaşma konusuna girelim.

3.1. Diğer Dinlerde Yardımlaşma ve Paylaşma Anlayışı

Asıl amacımız Kur'an'daki yardımlaşma anlayışını ortaya koymakla birlikte, burada diğer dinlere de atıf yaparak insanî bir olgu olan bu anlayışın, bu dinler içerisinde de söz konusu olduğunu tespit etmektir. Yardımlaşma ve paylaşma anlayışı, insanın topluluk oluşturduğu bütün süreçlerde söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda sadece ilahî kaynaklı dinlerde değil, neredeyse beşerî kaynaklı dinlerin tümünde de, insanların “toplumsal şuurlu” doğrultusunda hareket etmeleri istenmiştir. Çoğu zaman amaç ve nitelik farklı olsa da, İslâm dışındaki ilahî ve beşerî kaynaklı dinlerde de toplumsal duyarlılığın varlığı bilinmektedir.

Hinduizm’de tapılan tanrı adına hayvanlara ve misafirlere ikramda bulunulduğu ve çeşitli yiyecekler sunulduğu belirtilir. Yine bu dinde, cenaze töreninde ceset yakıldıktan sonra, törene katılanlara tatlı ikram edilmektedir. Buna benzer ikramlar, ölünün onuncu ve yirminci günleriyle yıl dönümlerinde de tekrarlanmaktadır. Hinduizm’in günümüzdeki bazı akımlarında ise insanları geliştirme, modern hayatın sıkıntılarını giderme, toplumda yardımlaşma ve dayanışmayı artırma ve geliştirme hedeflenmektedir (Yitik, 2007: 298-300).

Taoizm’de, karşılıksız iyilik yapma anlayışı, başkalarını düşünme prensibi, bütün canlılara karşı merhametli davranmak düşüncesi vardır (Cilacı, 2002:164). Tao-Tzu, insanlar için şu tavsiyelerde bulunur: “Düşüneceğin şey daima iyi ve derin olmalıdır; bir şey verirken iyi ve lütufkâr olmalısın. Bir şey söylediğin zaman dürüst ve sadık olmalısın. Bir iş yapmak istersen doğru ve kabiliyetli olmalısın. Dürüst olursan memleketi iyi yönetirsin.” (Küçük vd., 2011: 92-93). Taoistler, kişinin kendisini fakirlere yardıma adanmasını, yapmaları gereken on faziletten biri olarak kabul etmektedirler (Güç, 2007: 403).

Zerdüştilik’te kurtuluşa ermek isteyen kişinin faydalı işler yapması gerekmektedir. Tanrı Ahura Mazda’nın, doğru ve dürüst olanı, fakirlere yardımda bulunamı koruyacağına inanılır. Bu doğrultuda iyi düşünce, iyi söz, iyi iş gibi ahlâkî emirleri uygulama esas kabul edilir. Bununla birlikte yoksullara karşı cömert davranma, yabancılara misafirperverlik gösterme de faziletli işlerden sayılır (Küçük vd., 2011: 148-150).

Budizm'in bütüncül anlayışına göre, kişi ve tabiat, ayrılmayan, birbirine sarılmış bir bütün olarak telakki edilir (Fersahoğlu, 2003: 202). Bu dinde "sekiz dilimli yol" içinde zikredilen "doğru eylem", hiç bir canlıya zarar vermeme olarak anlaşılırken (Aydın, 2011: 121), "doğru amaç/düşünce", zihnin şehvet, nefret ve hırs gibi kötü düşüncelerden kaynaklanan amaç ve eylemleri bırakıp, diğergamlık ve hoşgörü gibi faziletlerle dayanan iyi ve güzel davranışlara ve amaçlara yönelmesi olarak anlaşılmaktadır (Yitik, 2007: 321). Budizm'de cömertlik, kurtuluşa hazırlanmanın ölçütlerinden birisi olarak kabul edilir (Cilacı, 2002: 136). Cömertlik ve maddî şeylere dayanmama Budistlerce talep edilen bir şeydir. Bu doğrultuda manastır yaptırmak, hayır işlerine girişmek, keşişlere yiyecek yardımında bulunmak ve misafir ağırlamak gibi yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma faaliyetleri teşvik edilmektedir (Küçük vd., 2011: 263). Yine Budizm'de, yedi aşamalı olarak gerçekleştirilen ibadette (puja), ziyaretçilerden elde edilen mallar, bütün varlıkların iyiliği için adanır. Böylece, halk arasında bir paylaşım sağlanarak dinî vecibenin, gurur ve bencillik için yapılmadığı mesajı verilmeye çalışılır (Yitik, 2007: 332).

Caynizm'de, dünya malına aşırı hırs göstermek, kaçınılması gereken beş kötülükten biri olarak kabul edilmiştir (Yitik, 2007: 332).

Konfüçyüs, tanrıya hizmet etmenin yolunun, insana hizmet etmekten geçtiğini söyler (Küçük vd., 2011: 263). O, cömertliği mükemmel erdemlerden biri olarak kabul eder. "Üstün insan"ı, "düşkünlere yardım eder, zenginlerin servetini artırmaz" diye tanımlar. Konfüçyüs'e göre, iyilik temel bir fazilet olup, hayırseverlik de önemli bir meziyettir (Güç, 2007: 395-397; Küçük vd., 2011: 80-81). Konfüçyanizm'in, etik doktrinlerde uyulan kurallarından birisi de, "jen"dir. "Jen", içerisinde yaşanan toplumun üyelerine insancıl bir biçimde davranmadır. Başkalarının ihtiyaçlarının farkında olmak ve onlara zor duruma düştüklerinde gönüllü olarak yardımcı olmak şeklinde anlaşılmıştır (Ball, 2007: 139).

Şintoizm'de de, Konfüçyanizmdeki ahlâk anlayışına paralel bir ahlâk anlayışı olduğu belirtilir (Küçük vd., 2011: 104).

Maniheizm'de, kabul edilen beş emirden bir tanesi de, sadaka vermeye devam etmek prensibidir (Gündüz, 2007: 504; Küçük vd., 2011: 135). Mani'nin, kendisine inanan kimselere, bütün mallarından öşür (onda bir) vermelerini, cimrilik yapmamalarını ve hoşlanmadıkları bir şeyi herhangi bir canlıya yapmamalarını da emrettiği belirtilir (Şehristanî, 2008: 225-226). Yine Mani'nin on emrinden birisi de, kötü insan olmamaktır (Küçük vd., 2011: 136).

Sihizm'de "beş hırsız (kötü eylem)" olarak isimlendirilen kibir, öfke, hırs, tutku ve şehvetten uzak durulması, bunlara karşı da "beş silah (iyi eylem)" olarak tanımlanan kanaat, hayırseverlik, şefkat, iyi davranış ve alçak gönüllülükle donanma ahlâk sisteminin temelini oluşturmaktadır. (Gündüz, 2007: 378; Küçük vd., 2011: 220). Dürüstlük, başkalarıyla yardımlaşma ve infak, Sih geleneğinde oldukça önemli görülür. Onlar, kazançlarının yüzde onunu sadaka ve yardımlaşma için bağışlarlar (Gündüz, 2007: 378).

Sabiiler'in ibadetleri arasında, çeşitli nedenlerle düzenlenen ayin yemekleri ve bu esnada kesilen kurbanlar vardır (Gündüz, 2007: 488-489).

Her semavî din, hem Yaratıcı ile yaratıklar arasında hem de yaratılmışların kendi aralarındaki ilişkileri düzenleme adına bir takım önlemler almıştır (Fersahoğlu, 2003: 163). Zaten bu durum, dinlerin gönderiliş gayelerinden bir tanesidir.

Yahudiler'in yıllık ibadetlerinden olan Roş Ha Şana'da erkeklerin beyaz bir horozu, kadınların da beyaz bir tavuğu günahlarına kefaret kurbanı olarak kesip, fakirlere dağıttıkları belirtilir (Küçük vd., 2011: 323). Bazı araştırmacılara göre,

Yahudiler’de zekât mallarının, Beyt-i Mukaddes’in zekât sandığına verildiği; 1/10’unun veraset yoluyla haham olan ve Harun soyundan kabul edilen Levililer’e; 1/60’ının diğer dinî makam sahiplerine ayrıldığı ve çok az bir miktarının da Beyt-i Mukaddes’i ziyarete gelenlere harcandığı belirtilir. Yine onlar, Hac’da kestikleri kurban derilerini, karşılıksız olarak hacıların hizmetinde bulunanlara vermektedirler (Küçük,1988: 43-45).

Tevrat’ta, çevresel değerlerin, örneğin toprağın, havanın, suyun, hayvanların ve bitkilerin korunmasına dair pek çok mesaj olduğu belirtilir (Fersahoğlu, 2003: 188-189). Yahudiler’in kutsal kitabında yardımlaşma ve paylaşmayla ilgili olarak şu pasajlar da yer almaktadır: “Ülkenizdeki ekinleri biçerken tarlanızı sınırlarına kadar biçmeyeceksiniz. Artakalan başakları toplamayacaksınız. Bağ bozumunda bağınızı tümüyle devşirmeyecek, yere düşen üzümleri toplamayacaksınız. Onları yoksullara ve yabancılara bırakacaksınız. Tanrınız Rab benim.” (Levililer,19/9). “Diyorlar ki, oruç tuttuğumuzu neden görmüyor, isteklerimizi denetlediğimizi neden fark etmiyorsun? Bakın, oruç tuttuğunuz gün keyfinize bakıyor, işçilerinizi eziyorsunuz. Orucunuz kavgayla, çekişmeyle, şiddetli yumruklaşmayla bitiyor. Bugünkü gibi oruç tutmakla sesinizi yükseklerle duyuramazsınız. İstedğim oruç bu mu sanıyorsunuz? İnsanın isteklerini denetlemesi gereken gün böyle mi olmalı? Kamış gibi baş eğip çul ve kül üzerine mi oturmalı? Siz buna mı oruç, Rabbi hoşnut eden gün diyorsunuz? Benim istediğim oruç, haksız yere zincire, boyunduruğa vurulanları salıvermek, ezilenleri özgürlüğe kavuşturmak, her türlü boyunduruğu kırmak değil mi? Yiyeceğinizi açla paylaşmak değil mi? Barınaksız yoksulları evinize alır, çıplak gördüğünüzü giydirebilir, yakınlarınızdan yardımınızı esirgemezseniz. Işığınız tan gibi ağaracak, çabucak şifa bulacaksınız. Doğruluğunuz önünüzden gidecek, Rabbin yüceliği artçımız olacak.” (Yeşaya, 58/3-8). “Nehemya da, gidin, yağlı yiyip tatlı için dedi, hazırlığı olmayanlara da bir pay gönderin. Çünkü bugün Rabbiniz için kutsal bir gündür. Üzülmeyin. Rabbin verdiği sevinç sizi güçlü kılar. Levililer, sakın olun, bugün kutsal bir gündür, üzülme diyerek halkı yatıştırdılar. Böylece herkes yiyip içmek, yiyeceklerini başkalarıyla paylaşmak ve büyük şenlik yapmak üzere evinin yolunu tuttu. Çünkü kendilerine okunanları anlamışlardı.” (Nehemya, 8/10-12).

Hristiyanlar’ın yıllık ibadetlerinden olan Noel’de, genellikle misafirler ağırlanır, ziyafetler verilir, hastaneler ve kimsesiz çocuklar ziyaret edilir (Küçük vd., 2011: 388). Hristiyan Kilisesi, oruç günlerinde, yemediklerini başkalarıyla bölüşmeyi müntesiplerine tavsiye etmekte ve bunu da onların vicdanına bırakmaktadır (Küçük, 1988: 469). Hz. İsa’nın, “dağ vaazı”nda, adam öldürme, zina, boşanma, yemin gibi fiillere verilecek cezalar ile yoksullara yardımda bulunma/sadaka, dua, oruç ve diğer insanlara nasıl davranılması gerektiği hususlarında inananlarına bilgiler verdiği belirtilir (Aydın, 2007: 82). Bizzat Hz. İsa’nın halkıyla elindekileri paylaştığını yine Hristiyanlar’ın kutsal kitabından öğreniyoruz (Markos, 6/41-44).

İncil’in pasajları içerisinde yardımlaşma, paylaşma ve fedakârlıkla ilgili olarak bolca mesaj bulunmaktadır: “Adamın biri İsa’ya gelip, ‘Öğretmenim, sonsuz yaşama kavuşmak için nasıl bir iyilik yapmalıyım?’ diye sordu. İsa, ‘Bana neden iyilik hakkında soru soruyorsun?’ dedi. ‘İyi olan yalnız biri var. Yaşama kavuşmak istiyorsan, O’nun buyruklarını yerine getir’. ‘Hangi buyrukları?’ diye sordu adam. İsa şu karşılığı verdi: ‘Adam öldürmeyeceksin, zina etmeyeceksin, çalmayacaksın, yalan yere tanıklık etmeyeceksin, annene babana saygı göstereceksin ve komşunu kendin gibi seveceksin’. Genç adam, ‘bunların hepsini yerine getirdim’ dedi. ‘Daha ne eksikim var?’ İsa ona, ‘eğer eksiksiz olmak istiyorsan, git, varını yoğunu sat, parasını yoksullara ver; böylece göklerde hazinen olur. Sonra gel, beni izle’dedi. Genç adam bu sözleri işitince üzüntü içinde oradan uzaklaştı. Çünkü çok malı vardı. İsa öğrencilerine, ‘Size doğrusunu

söyleyeyim’ dedi, ‘zengin kişi Göklerin Egemenliği’ne zor girecek.’” (Matta, 19/16 -23; Markos, 10/17-31; Luka, 18/18-30). “Mallarınızı satın, sadaka olarak verin. Kendinize eskimeyen keseler, göklerde tükenmeyen bir hazine edinin. Orada ne hırsız ona yaklaşır, ne de güve onu yer. Hazineniz neredeyse, yüreğiniz de orada olacaktır.” (Luka, 12/33-34). “Verin, size verilecektir. İyice bastırılmış, silkelenmiş ve taşmış, dolu bir ölçekle kucağınıza boşaltılacak. Hangi ölçekle verirsiniz, aynı ölçekle alacaksınız.” (Luka, 6/38).

Kur’an’da İslâm Peygamberi’nden önceki peygamberlerin de mutlak anlamda iyilik yapmakla mükellef olduklarını öğrenmekteyiz. Kur’an, Hz. Nuh’un iyilik yapanlardan olduğunu (Saffat, 37/79-80), bazı peygamberlerin isimlerinin zikredilerek onların da muhsinler/iyilik yapanlar arasında olduklarını ifade eder. “Biz ona İshak’ı ve Yakub’u armağan ettik. Hepsini hidayete erdirdik. Daha önce Nûh’u da hidayete erdirmiştik. Zürriyetinden Dâvud’u, Süleyman’ı, Eyyub’u, Yûsuf’u, Mûsâ’yı ve Hârûn’u da. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız.” (En’am, 6/84). Yine Kur’an bize, bazı peygamberlerin de zekâtla sorumlu tutulduklarını haber vermektedir: “Kitap’ta İsmail’i de an. Şüphesiz o, sözünde duran bir kimse idi. Bir resûl, bir nebî idi. Ailesine namaz ve zekâtı emrederdi. Rabbinin katında da hoşnutluğa ulaşmıştı.” (Meryem, 19/54-55). “Onları (İbrahim, Lût, İshak, Yakub) bizim emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlar işlemeyi, namazı dosdoğru kılmayı, zekâtı vermeyi vahyettik. Onlar sadece bize ibadet eden kimselerdi.” (Enbiya, 21/73).

Kur’an, Yahudiler’den zekât verme konusunda söz alındığını belirtir: “Hani, biz İsrailoğulları’ndan, “Allah’tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekâtı vereceksiniz” diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz.” (Bakara, 2/83). Bu âyetin ilkesel olarak Tevrat’ta da geçtiği belirtilir (Bayraklı, 2003: 527). Aşağıdaki âyette de buna benzer bir içerik söz konusudur. “Andolsun, Allah İsrailoğulları’ndan sağlam söz almıştı. Onlardan on iki temsilci -başkan- seçmiştik. Allah, şöyle demişti: ‘Sizinle beraberim. Andolsun eğer namazı kılar, zekâtı verir ve elçilerime inanır, onları desteklerseniz, (fakirlere gönülden yardımda bulunarak) Allah’a güzel bir borç verirsiniz, elbette sizin kötülüklerinizi örterim ve andolsun sizi, içinden ırmaklar akan cennetlere koyarım. Ama bundan sonra sizden kim inkâr ederse, mutlaka o, dümdüz yoldan sapmıştır.’” (Maide, 5/12). Kur’an, yine hem Yahudiler’e hem de Hristiyanlar’a zekât vermenin emr edildiğini aşağıdaki âyette şöyle ifade eder: “Hâlbuki onlara, ancak dini Allah’a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O’na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir.” (Beyyine, 98/5).

Kur’an’da, Hz. Musa ve Hz. İsa Peygamberler’e iman etmiş olanların bazılarının (Yazır, 1995: II, 370), Allah’a ve ahiret gününe iman ettikleri, iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalıştıkları, hayır işlerinde birbirleriyle yarıştıkları ve salihlerden oldukları ifade edilir (Al-i İmran, 3/114). Allah, Yahudiler’den ilimde derinlik elde etmiş olanların namaz kılıp, zekât verdiklerini de belirtir (Nisa, 4/162). Ama yine Kur’an’da, Ehl-i Kitap’tan bazılarının da kendilerine emredilen yardımlaşma ve paylaşma erdemini gerçekleştirmedikleri ifadelendirilir (Bakara, 2/83; Tevbe, 9/34-35).

Dinlerde genel olarak var olan ibadetlerden biri de kurbandır. Genel olarak bütün toplumlarda kurban ibadetinin varlığı ve önemli görülmesi, onun aynı zamanda toplumda sosyal bütünleşmeyi sağlayıcı bir paylaşım özelliğinin bulunduğunu göstermektedir (Özkan, 2003:152).

Muhtaçlara yardım etmek, başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı olmak, sahip olduklarını başkalarıyla paylaşmak, her zaman dindarlığın önemli göstergelerinden birisi olmuştur. Yardım müessesesi, din kurumunu diğer kurumlardan farklı kılan bir özelliktir. Yardımlaşma ilkesi, dinlerin bireyin ve toplumun ekonomik sorununa çözüm bulma, ekonomik tabakalaşmanın toplumsal ayrışmaya sebep olmasını engelleme çabasını içermektedir. Aynı zamanda, dinlerin emrettiği yardımlaşma, insan-kutsal varlık ilişkisinin önemli sembollerinden biridir (Kasapoğlu, 2012: I, 665).

Yardımlaşma, paylaşma, fedakârlık, iyi ve güzel olanı tercih etme, hem ilahî hem de beşerî kaynaklı dinlerin ortak özellikleri arasında bulunmaktadır. Yukarıda zikri geçen bütün dinlerin önderleri ve kutsal metinleri, müntesiplerine bu konuda duyarlı olmalarını tavsiye etmişlerdir. Özellikle ilahî dinlerin önderleri ve kutsal kitapları inananlarını, yukarıdaki ahlâkî erdemlere kanalize etme uğraşı içerisinde olmuşturlardır.

3.2. Kur'an'da Nimet Paylaşımının Genel Özellikleri

3.2.1. Paylaşmanın Emir, Tavsiye ve Teşvik Edilmesi

Kur'an'ın bir anlamıyla, toplumda yüksek ahlâkî değerlerin ve sosyal dayanışmanın tesis edilmesini öngören bir kitap olduğu söylenebilir. Yine Kur'an yalnızca güçlülere değil, güçsüzlere de hayat hakkı tanıyan erdemli bir toplumun inşasını kendisine inananlardan istemiştir. Bu toplumun inşasının en temel ilkesi, tevhit inancıdır. Çünkü tevhit inancı, önce ferde psikolojik bir tatmin, sonra da buna bağlı olarak toplumda bir bütünleşme sağlamaktadır. Birey bir taraftan kendi müstakil varlığının farkına varacak, diğer taraftan da kendini aşan bir üst birliğin üyesi olduğu şuuruna ulaşacaktır (Durmuş, 2003: 17).

Kur'an'ın ilk dönemdeki çağrısı, toplumda sosyal ve iktisadî adaletin sağlanması yönünde olmuştur. İlk inen âyetler bu doğrultuda; yardımlaşma, başka insanlar için sorumluluk duyma, doğruluk ve adalet gibi ahlâkî ilkeleri işlemiştir (Paçacı, 2008: 35-36; Kasapoğlu, 2012: I, 707).

Mekke'de ilk nazil olan âyetlerin içeriğine bakıldığında, tevhidî bilgilerin verilmesiyle birlikte, Mekke müşriklerine ait genel mizacın malı çok sevdiğinden, malının kendisini ölümsüz kılacağını sandığından, mirası istisnasız yediğinden, Allah'ın kendilerini aklıktan doyurduğu halde (Kureyş, 106/4) onların cimri olduğundan, yetime cömert davranmadıklarından, yoksulu yedirmediklerinden ve bu konuda birbirlerini teşvik etmediklerinden (Fecr, 89/17-20; Maûn, 107/1-7), kendilerine verilen bu malın onları ahirette kurtaramayacağından (Leyl, 92/11; Hümeze, 104/3), ahirette görülecek olan azabın bir sebebinin de yoksulu doyurmama olduğundan (Müddessir, 74/42-44) bahseder (Adiyat, 110/8; Leheb, 111/2). Nüzül sırası itibarıyla, ilk gelen sûrelerden olan Kalem Sûresi'nde bahsedilen bahçe sahiplerinin, mallarını başkalarıyla paylaşmayışları yüzünden hüsrana uğradıkları temaları işlenir. (Kalem, 68/17-29).

Allah Teala, mevcut böyle bir tabloyla birlikte muhataplarına, müşfik bir yaratıcı (Paret, 1995: 86) olduğunu söyleyerek, Allah'ın kendilerine ikram ve ihsan ettiği nimetleri, onların da başkalarına ikram etmelerini, yetimi, yoksulu doyurmalarını, köleleri özgürlüğe kavuşturmalarını, kısa ve özce toplumun ezilen kesimine sahip çıkılmasını emir, tavsiye ve teşvik etmiştir (Watt, 1982: 71-72). Bu konuda bazı mü'minler'in, yemeğe olan sevgilerine, ihtiyaçlarına rağmen hiçbir maddî karşılık, hatta bir teşekkür bile beklemeden ihtiyacı olanlara yedirdiklerinden ve onların cömertliğinden bahseder. Bu özelliğe sahip olan mü'minler'e verilecek mükâfatın ise, cennet olacağını müjdeler (İnsan, 76/8; Beled, 90/11-17; Duha, 93/9, 10).

Kur'an-ı Kerim'de Allah, paylaşmamanın, bölüşmemenin olumsuz sonuçlarını gündeme taşımış; paylaşmanın, yardımlaşmanın güzel neticelerini göstererek, insanların bu istikamete kanallanmalarını istemiştir. Kur'an'da paylaşma ahlâkına sahip bir toplumun oluşması için Allah ve Allah'ı model alan mü'min, müttakî insanlar tarafından paylaşma, emir, teşvik ve tavsiye edilerek, aksi bir davranış kötülenmiştir.

3.2.1.1. Paylaşmanın Bizatihi Allah Tarafından Emir, Tavsiye ve Teşvik Edilmesi

Adetullah gereği hayat, sayısız canlının yaşadığı bir düzeni ifade eder. Hayatı paylaşan canlılar, kendilerine tevdi edilen görev ve sorumlulukları yerine getirirlerse, hayatın yaşanılabilirlik özelliği devam eder. Aksi halde düzen bozulur ve sıkıntılar baş gösterir (Fersahoğlu, 2001: 145). Allah'ın hayata verdiği düzenin temel dinamiklerinden biri de, insanların insanlarla ve diğer canlılarla maddî ve manevî anlamda hayatı paylaşabilmeleridir. Allah Teala ise, paylaşım sayesinde insan için bu düzenin devamını ister.

Varlığın asıl sahibi Allah Teala'dır. O, insanlara verdiği nimetlerin yine insanlar tarafından ihtiyacı olanlara verilmesini ister. Allah'ın bu isteği bazen emir, bazen tavsiye ve teşvik şeklinde kendini gösterir. Şöyle ki: "Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor." (Nahl, 16/90). Kur'an-ı Kerim'in geneline bakıldığında bu durum adeta Kur'an'ın tamamına serpiştirilmiş gibidir. Böylelikle kişi, elindeki malın veya imkânın kendisine ait olmadığını, kendisine Allah tarafından verilen bir emanet olduğunu fark edecek, kendisi dışındaki insanları ve diğer varlıkları bu mal ve imkândan faydalandıracaktır.

Kur'an, zekâtta olduğu gibi bazen paylaşımcı olmayı emretmiş, bazen de gönüllü sadakada olduğu gibi teşvik ve tavsiye etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de geçen terike/miras (Nisa, 4/11), saduka/mehir (Nisa, 4/4), infak/nafaka (Talak, 65/6-7), ma'ruf (İmran, 3/104), birr (Bakara, 2/177), amel-i salih (Maide, 5/93), hayr (Bakara, 2/148), ihsan (Nahl, 16/90), infak (Bakara, 2/195), zekât (Bakara, 2/43; Tevbe, 9/60), sadaka (Bakara, 2/271), karz-ı hasen (Hadid, 57/11), hedy/kurban (Bakara, 2/196), oşür (En'am, 6/141), îsar (Haşr, 59/9), ganimet (Enfal, 8/41), fey (Haşr, 59/8), fidye (Bakara, 2/184) ve kefare (Maide, 5/89) gibi kavramlar, hep bu amaca hizmet etmektedir.

3.2.1.2. Paylaşmanın İnsanlar Eliyle Emir, Tavsiye ve Teşvik Ettirilmesi

Kur'an'da paylaşmayı, sosyal bütünleşmeyi sadece Allah Teala emir ve tavsiye etmemiş, O, insanlardan da bu emir ve tavsiye işini yapmasını istemiş, hatta bazılarının bu özelliğe sahip olduğunu ifade etmiştir.

Yüce Allah, başta Hz. Peygamber'in iyilik yapan biri olmasını istemiş, genel olarak mü'minler'in kendilerine bir iktidar verildiğinde, bu iktidarın gereği olarak ma'ruf olan şeyleri emrettikleri, özellikle mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların birbirlerinin dostları olduğu hatırlatılarak, iyi olan şeyleri birbirlerine emrettikleri, kötü olan şeyleri de birbirlerinden nehyettikleri vurgusu yapılmıştır (A'raf 7/199; Tevbe 9/71; Hac 22/41). Somut bir örnek olarak da Hz. Lokman oğluna, iyi denilecek şeyler için tavsiyede bulunuyor ve oğlunun iyi olan şeyleri başkalarına tavsiye etmesini istiyor: "Ey oğulcuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelene sabret; doğrusu bunlar, azmedilmeğe değer işlerdir." (Lokman 31/17).

Yasin Sûresi 47. âyette Hz. Peygamber ve fakir sahabe, müşriklerin ve kâfirlerin kendilerine infakta bulunmalarını istiyorlar. Burada, Allah'a ait olan maldan kendilerine

verilmesini talep ediyorlar. Ancak müşrikler ve kâfirlerin, onlarla alay ederek böyle bir paylaşım işine yanaşmadıklarını görüyoruz (Kurtubî, 2006: XVII, 456; Mahallî ve Suyutî, tsz.: II, 127).

Kasas Sûresi 77. âyet Karun'un kavminin Karun'a bir uyarısından bahseder. Kavmi ona elindeki servetinden dolayı şımarıncasını, Allah'ın şımarıkları sevmediğini söylüyor. Devamında eldeki nimetin ve imkânın dünyaya ve ahirete bakan yönünün olduğu dile getirilip, esas nimetin sahibinin Allah olduğu, dolayısıyla Allah'ın ona ihsanda bulunduğu gibi onun da ihtiyacı olanlara aynı ihsanı yapması hatırlatılıyor. Aksi halde yapılacak her hareketin bozgunculuk emaresi olacağı anılan âyette şöyle ifade ediliyor: "Şüphesiz Karun, Musa'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarlarını (bile taşımak) güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. Hani, kavmi kendisine şöyle demişti: "Böbürlenme! Çünkü Allah, böbürlenip şımaranları sevmez. "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez."

Yüce Yaratıcı, hayatın güzelliklerini, insanlar ondan faydalansınlar, çalışsınlar ve bu güzellikleri geliştirsınlar, çoğaltsınlar, buna bağlı olarak da halifelik vazifesini layıkıyla yerine getirsınlar diye yaratmıştır. Bunu gerçekleştirirken dünya ve ahireti birlikte değerlendirmek gerekir (Kutub, 1986: XI, 300). Dolayısıyla, Allah'ın insana ihsan ettiği maddî imkânını yurdu için, vatandaş için, insanlık için, hayırlı ve erdemli bir gayeye hizmette tasarruf ederek ihsanda bulunmasını, vermesini, paylaşmasını istiyor (Bilmen, 1991: V, 2627). İnsanın vermemesi, paylaşmaması, toplumsal bütünleşmenin önünde en büyük tehdit olarak görülüyor. Karun'un kavmi bu olumsuz tabloyla karşılaşmak istemediği için, onu bu konuda uyarma ihtiyacı hissediyor. İnsan nasıl dini için her iki hayatı da göz önünde bulundurması gerekiyorsa, toplumsal hayatın da dengede kalabilmesi için eldeki nimetlerin ihtiyacı olanlarla paylaşılması elzemdir.

3.2.2. Paylaşım Olmaya Teşvikin Dua/İstek Biçiminde Tezahürü

Dua, insanın görünmez bir varlıkla, mevcudatın yaratıcısıyla, varlığın kurtarıcısı ve koruyucusuyla fikren ve hissen ilişkiye geçmek için yapılan bir gayrettir. (Carrel, 2001: 37). Bu doğrultuda Allah, Kur'an'da şöyle buyuruyor: "Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O halde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler." (Bakara, 2/186).

İnsanın fitrat gereği, genel olarak iyi olanı, güzel olanı seçme, tercih etme, isteme eğiliminde olduğunu biliyoruz. Bu doğrultuda Kur'an, iyi denilecek, güzel denilecek, paylaşma, yardımlaşma ruhunu canlı tutacak şeyleri muhatabın dikkatine sunarak, onlardan bu erdeme ulaşmayı talep etmelerini istiyor. Bu başlık altında değerlendirmeyi düşündüğümüz âyetlerin genel muhtevası ise şöyledir: Kur'an'da ismi geçen bazı peygamberlerin, salih amel kapsamına girecek şeyleri yapmayı ve salihler arasına girmeyi arzuladıklarını öğreniyoruz (Yusuf, 12/101; Şuara, 26/83). Bu doğrultuda Hz. Süleyman'ın duası şöyledir: "Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülerek dedi ki: 'Ey Rabbim! Beni; bana ve ana babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!'" (Neml, 27/19).

Aşağıdaki âyette ise Yüce Yaratıcı insana kendisi, anne-babası ve nesli için nasıl bir duada bulunması gerektiğini öğretiyor. "Biz, insana anne babasına iyi davranmayı emrettik. Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu! Onun (anne

karnında) taşınması ve sütten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır. Nihayet olgunluk çağına gelip, kırk yaşına varınca şöyle der: ‘Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım.’”(Ahkaf, 46/15).

Dünyada insanları fazlaca yoran, onları birbirine kırdıran kavgaların temelinde maddî menfaat beklentisi vardır. Dinî ve insanî anlamda aşağılarda kalan toplumların çatışma ve mücadeleleri hep yemek davası üzerinde dolaşır. Dinî ve insanî anlamda yukarılara namzet olanların mücadeleleri ise yedirmek, infak etmek, muhtaç olanların ihtiyaçlarına yetişmek ve başkaları için her türlü fedakârlıkta bulunmaktır (Yazır, 1995: VII, 347). Bunun için mü'minler, Allah'tan, salih işler yapmak, salihlerden olabilmek için güzel olan şeyleri talep etmişlerdir (Yazır, 1995: V, 491). Allah'ın rızasına uygun, kişiyi her iki dünyada manen Allah'a ulaştıracak, dünya hayatında ilim, ibadet, erdem (Bilmen, 1991: I, 203) başta olmak üzere insanı mutlu edecek maddî ve manevî her şeyi Allah'tan istemişlerdir.

Bazı âyetlerde de bir insana, azap veya ölüm geldikten sonra darda kalmışlık ve pişmanlık psikolojisiyle, azaptan ve ölümden önceki hayatı, buna bağlı olarak iyi insanlardan olmayı (Fatır, 35/37), sadaka veren, infak eden salih kullardan olmayı isteyecekleri anlatılıyor (Münafikun, 63/10). İnsan, kendisini dünya hayatının debdebesine kaptırdığı zaman, asıl harcaması gereken enerjiyi harcamaması gereken yerlerde ve işlerde harcaması olağandır. Oysa insan, hayatı Allah, toplum ve ahiret eksenli yaşamalıdır. Bunun için insan, rızkın asıl sahibini unutmamalı ve sahip olduğu imkânları gönüllü olarak başkalarıyla paylaşmaya çalışmalıdır. İnsanoğlu, bu alandaki sorumluluğunun ne olduğunu iyi bildiği içindir ki, ölüm anında veya iş isten geçtikten sonra, asıl yapılması gerekenin sadaka vermek ve iyilerden olmak olduğunu bilincine varıp, bu doğrultuda yardım talebinde bulunmaktadır. “Herhangi birinize ölüm gelip de, “Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!” demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın”. (Münafikun, 63/10).

3.2.3. Nimet Paylaşımını Teşvik Eden Unsurlar

3.2.3.1. Nimetlerin Paylaşılmasında Allah'ın Cömert Oluşu

Kur'an, evrenin insanın hizmetine sunulduğu fikrini çok yoğun bir biçimde işlemektedir. Evrenin insan içinliğinin anlamı, evrende insanın yaşayabilmesi için yaratılan ortamın en küçük bir parçasının dahi ihmal edilmediğidir (Özsoy ve Güler, 2005: 25). Allah Teala kullarını yaratıp onları kendi hallerine bırakmamış, onların hayatta kalabilecekleri, hayatı en faydalı şekilde idame ettirebilecekleri, yaratılış amacını gerçekleştirebilecekleri maddî ve manevî bir ortam da var etmiştir. Yeryüzünü bütün canlıların ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri tarzda yaratmıştır (Komisyon, 2006: I, 86). Kur'an âyetleri, sürekli olarak âlemdaki bütün zenginliklerin, toprağın, suyun, denizin, güneşin, ayın, bitkilerin vs. Allah'ın emri altında olduğunu ve insana hizmet için, Allah'ı tanıma amacına binaen yaratıldığını ilan eder.

Allah, gökte olanları da yerde olanları da insanın hizmetine verdiğinden, gizli ve açık olarak insana ihsan ettiğinden bahseder. (Bakara, 2/29; Lokman, 31/20). İnsana bol bol mal ve oğullar verdiğinden (Müddessir, 74/11-14), insanın ve hayvanların istifadesi için yeryüzünü türlü nimetlerle donattığından (Abese, 80/23-25), hayvanları insanlar için yarattığından ve insanların hizmetine verdiğinden (Yasin, 36/71-73) söz eder.

Yeryüzünü döşek gibi rahat, yaşanılabilir kıldığını, göğü bir bina olarak yarattığını, gökten su indirdiğini ve rızık olarak ürünler yetiştirdiğini anlatır. (Bakara, 2/22; Mü'min, 40/64). O, yeryüzünü döşediğinden, yollar açtığından, gökten bir ölçüyle ve bol bol su indirdiğinden (Taha, 20/53; Mü'minun, 23/18; Abese, 80/25; Cin, 72/27), rüzgârı rahmetinin önünde müjdeci ve aşılaiıcı olarak gönderdiğinden (Hicr, 15/22; Furkan, 25/48), geceyi örtü, uykuyu dinlenme, gündüzü çalışma zamanı yaptığından (Furkan 25/45-46), insanın gizliliklerini örtecek ve insanı süsleyecek elbiseler var ettiğinden (A'raf, 7/26), denizin içindeki nimetlerinden (Fatır, 35/12), güneşi ışık kaynağı ve ayı aydınlık yapan olduğundan (Yunus, 10/5), sıklıkla bahseder. Allah sadece insanlara değil, hem hayvanlara, hem de bitkilere ikram etmiştir (Secde, 32/27). Neticede, Allah'ın insanlar için bahşedilen nimetlerini sayamayacağımızı yine kendisi söylemektedir (İbrahim, 14/84).

Allah'ın Malikü'l-Mülk (mülkün sahibi), Samed, Ğanî, Muğnî (zenginlik veren, hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şeyin kendisine muhtaç olduğu), Rahman, Rahim, (acıyan, esirgeyen), Vehhab (her çeşit nimeti karşılıksız veren), Rezzak (bedenlerin ve ruhların gıdasını veren), Latif, (yaratılmışların bütün ihtiyaçlarını en ince noktasına kadar bilip sezilmez yollarla karşılayan), Şekur (az iyiliğe çok mükâfat veren), Mukit (bedenlerin ve ruhların gıdasını yaratıp veren, bilip gücü yeten ve koruyan), Kerîm (fazilet türlerinin hepsine sahip olup, dilediğine dilediği kadar veren), Berr (iyilik eden, vaadini yerine getiren), Rauf (çok şefkatli, çok merhametli), Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm (azamet ve ikram sahibi), Nafi (insanlara faydalı olacak her şeyi veren) gibi isim ve sıfatları vardır (Yurdagür, 1996: 68-241; Cemel, 1998: 125-328). Bu isim ve sıfatlar, Yüce Yaratıcı'nın evrenin içindekilere olan ikramının, ihsanın çok açık bir göstergesidir.

Kâinatı var eden, canlılar için faydalı bulduğu her nimetle onlara ihsan ve ikramda bulunmuştur. Yüce Yaratıcı, bu nimetleri canlılara nasıl vermişse, insanlardan da bu ahlâkî vasfı gerçekleştirmesini istemiştir. Bu doğrultudaki mesajlarıyla Kur'an, insan için, paylaşma bilinç ve ahlâkına sahip olabilmesi yönünde önemli bir modeldir.

3.2.3.2.Kozmik Dünyada Paylaşma

Kur'an'da ifade bulduğu şekliyle, gökteki ve yerdeki hiç bir şey boş yere yaratılmadığı gibi onlar, Allah'ı tesbih etmekle de memurdurlar. Bütün kâinat, Allah'a otomatik bir irade ile itaat eder. Bu anlamda kâinat, müslümandır. Çünkü Allah'ın emrine teslim olmuştur (Al-i İmran, 3/83) (Fazlurrahman, 2009: 115). Bu teslimiyetin neticesinde Allah, gökte olanları da yerde olanları da insana hizmet için verdiğinden, gizli ve açık olarak insana ihsan ettiğinden bahseder (Bakara, 2/22; Lokman, 31/20).

Gökyüzü, sinesinde barındırdığı varlıkların çekiciliğiyle, insicamı ve dünya ile olan bütün münasebetiyle yeryüzündeki hayatın idamesini ve devamlılığını sağlar. Gök, suyunu, toprak bağrında yetiştirdiği meyve ve sebzelerini, güneş ısı ve ışığını canlılarla paylaşmaktadır (Kutub, 1986: I, 94-95). Güneş, insan için bitmez tükenmez bir enerji kaynağıdır. Bereket ve zihin açıklığı dağıtır. Yeri ısıtır, fotosentez için enerji temin eder. O, insan için gerekli olan bir gıda gibidir. Yağışların düzenli oluşu ve çiçeklerin döllenmesi rüzgâr sayesinde. Yine rüzgâr, temiz hava getirir ve ısı değişimine, mevsimlerin oluşumuna hizmet eder. Evrenin tasarımı insanın sadece maddî ihtiyaçlarına cevap vermekle kalmaz, birtakım düşünce, duygu gibi ruhî ihtiyaçlarına da yetişir. (Aydın, 2001: 11-14). Ay, büyük bir lamba, bir kandil gibi aydınlığını, deniz içindeki sayısız nimetlerini insanlarla paylaşır. Ozon tabakası adeta, bize gelecek zararları engelleyen bir şemsiye, bir paratoner gibidir. Bitki örtüsü ve ağaçlar, günlük

yaşantıda kullanacağımız materyali bize temin eder. Yine ağaçlar, ciğerlerimize oksijen verme, selleri ve erozyonu önleme gibi faydalarıyla içinde bulunduğumuz ortamı bize yaşanılır hale getirir (Abak, 2008: 16-17).

İçerisinde yaşadığımız, gördüğümüz, kokladığımız, hissettiğimiz, duyumsadığımız, maddî ve manevî imkânlarından istifade ettiğimiz bu gerçekleri Allah, aşağıdaki birkaç pasajda şöyle anlatır: “O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök hâlinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir.” (Bakara, 2/29).

“O, rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderendir. Nihayet rüzgârlar ağır bulutları yüklendiği vakit, onları ölü bir belde(yi diriltmek) için sevk ederiz de oraya suyu indiririz. Derken onunla türlü türlü meyveleri çıkarırız. İşte ölüleri de öyle çıkaracağız. Ola ki ibretle düşünürsünüz.” (Araf, 7/57).

“Allah, gökleri ve yeri yaratan, gökten yağmur indiren ve onunla size rızık olarak türlü meyveler çıkaran, emri gereğince denizde yüzmek üzere gemileri emrinize veren, nehirleri de hizmetinize sunandır.” (İbrahim, 14/32).

Yardımlaşma ve paylaşma, varlığın en kapsamlı kanunudur. Yüce Yaratıcı, bu yardımlaşma ve paylaşmayı kozmolojik alanda işlettiği gibi, dünyayı şenlendiren insanın toplumsal hayatına da koymuştur. Böylece küçük kâinat olan insanın, büyük kâinatla bütünleşmesini dilemiştir. Yeryüzündeki ağaçlar, bitkiler ve daha nice canlılar birbirlerini beslerler, birbirlerinin yardımına koşarlar (Nursî, 2000: 176) Evrene baktığımızda toprak, su, hava, ışık gibi cansız, şuarsuz denilen unsurların, bitkilerin yardımına koştuğunu görürüz. Hayvanlar sütleri, etleri, yumurtaları ve yünleri ile canlıların imdadına koşarlar. Cansız, madenleri, bitkileri ve hayvanları ile bütün kâinat da insanların ihtiyaçlarını temin etmek için seferber olur (Yıldırım, 2011: 5). Evren ve insan birbiriyle iç içedir. Kâinattaki bütün varlıklar, senfonik bir ahenkle birbiriyle bağlantılıdır (Aydın, 2001: 94). Dolayısıyla bütün evrenin normal ve sağlıklı bir tarzda varlığını sürdürmesi bu mükemmel yardımlaşma, dayanışma ve paylaşım sayesinde olur.

İnsanlar hayatlarını sürdürebilmek için yiyecek, içecek, barınak, ilaç vb. ihtiyaçlarını karşılamak için doğaya muhtaçtırlar (Fersahoğlu, 2003: 204). Evrenin içindeki her şey, insanın tüm ihtiyaçlarını giderebileceği bir hazine ve hayat kaynağıdır. İnsan, hayatını sürdürmek için suya, havaya, besine ihtiyaç duyar. Bu ihtiyacını ise hayvanlardan ve tabiattan karşılar (Bayrakdar, 1992: 38). Evren, her şeyiyle adeta bizden biridir. Biz her şeyimizi ona borçluyuz. Bizi beden ve zihnen besleyen odur. Yaşamımıza can veren, kan veren odur. Hepimiz tohumun, toprağın parçasıyız. Dolayısıyla onlar bize, yaşama heyecanı vermektedirler (Atik, 2010: 160).

Hayvanlar, Allah'ın koyduğu düzenin tamamlayıcıları, insanların dostlarıdır. İnsanlar, hayvanlardan yardım alırlar. Yine insanlar, bir kısım gıdaların temininde hayvanlara muhtaçtırlar. Onların değişik özelliklerinden istifade ederler (Aydın, 2001: 12). Ayıca onlar, insana ve çevreye güzellik sergileyen birer mutluluk sembolleridir. (Atik, 1992: 96). Şöyle ki: “Hayvanları da yarattı. Onlarda sizin için bir ısınma ve birçok faydalar vardır. Hem de onlardan yersiniz. Onları akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken de sizin için bir güzellik (ve zevk) vardır. Onlar ağırlıklarınızı, sizin ancak zorlukla varabileceğiniz beldelere taşırlar. Şüphesiz Rabbiniz çok esirgeyicidir, çok merhametlidir. Hem binenizi diye, hem de süs olarak atları, katırları ve merkepleri de yarattı. Bilemeyeceğiniz daha nice şeyleri de yaratır.” (Nahl, 16/5-8). “O, taze et yemeniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarmanız için denizi sizin hizmetinize verendir. Gemilerin orada suyu yara yara gittiğini görürsün. (Bütün bunlar) O'nun lütfundan nasip aramanız ve şükretmeniz içindir.” (Nahl, 16/14). “Şüphesiz (sağmal)

hayvanlarda da sizin için bir ibret vardır. Onların karınlarındaki fişkı ile kan arasından (süzülen) içenlere halis ve içimi kolay süt içiriyoruz.” (Nahl, 16/66). (Ayrıca bkz. Maide, 5/4; En’am, 6/142; Nahl, 16/68-69-80; Mü’minun, 23/21; Mü’min, 40/79; Casiye, 45/4;).

Hayvanlar ve tabiat Allah’ın emri doğrultusunda insan için vardır. Tabiat ve içindekiler, Allah’ın güç ve kudretini göstermek için var olmakla birlikte, Allah’ın en değerli varlığı olan insanın hayatî ihtiyaçlarını karşılamak için ona hizmet etmeye hazırdır (Fazlurrahman, 2009: 133). Dünyamız ve içindekiler, bize Kerîm olan Allah tarafından sunulan büyük bir mutfaktır.

(Ayrıca bkz. Bakara, 2/22-164; En’am, 6/97; Yunus, 10/5; Ra’d, 13/3- 4; Hicr, 15/22; Mü’minun, 23/18-20; Rum, 30/24; Secde, 32/27; Rahman, 5/10-13; Nebe, 78/6-16).

3.2.3.3. İnsanlarla İlgili Örnek Paylaşım Modelleri

Yüce Allah insanlardan, kendisi gibi bir paylaşım ahlâkına sahip olmalarını istemiştir. Allah’ın kendilerine bir lütuf olarak ihsan ettiği nimetleri, kendisi dışındaki insanlarla paylaşabilenleri Allah Teala övmekte ve onları başkalarına model olarak sunmaktadır. Kur’an’da genel olarak peygamberlerin, mü’minlerin, müttakilerin, salihlerin, muhsinlerin, sabirlerin, muhacir ve ensarın bu modelliği dikkat çekicidir. Onlar, ellerindeki servet ve paraların gerçek sahibinin Allah olduğunu bilirler. Bu bilinç ve şuur neticesinde mü’minler, Allah’ın zayıf ve fakir kullarına karşı iyilik, ikram kapılarını açarlar. Böylece insanların birbirlerine karşı kardeşlik duyguları meydana gelir. Neticede insandaki cimrilik ve egoistlik sıfatları kaybolup, onun yerine onlar iyilik, cömertlik, diğergamlık sıfatlarıyla sıfatlanırlar (Kutub, 1986: I, 80-81). Allah’ın kendilerine ihsanda bulunduğu gibi, onlar da ihtiyacı olanlara ihsanda bulunarak sosyal dayanışmaya, düzen ve adalete katkı sağlamış olurlar (Komisyon, 2006: I, 71).

Kur’an, başta Hz. Muhammed olmak üzere bazı peygamberlerin isimlerini zikrederek onların, maddî nimetleri başkalarıyla paylaştıklarını, hayır işlerinde birbirleriyle yarıştıklarını anlatıyor. Aşağıdaki âyetler bunun bir göstergesidir: “Fakat peygamber ve beraberindeki mü’minler, mallarıyla, canlarıyla cihat ettiler. Bütün hayırlar işte bunlarındır. İşte bunlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir” (Tevbe, 9/88). Bu âyetten önceki âyetlerde, zengin olan münafıkların dolaylı bir anlatımla infakta bulunmadıkları ifade edilmektedir. Bunlar, içleri ve kişilikleri bozulan, iyiliğe eğilimleri kalmamış kimselerdir. Fakat Hz. Peygamber ve kalplerinde katıksız bir imana sahip olan mü’minler, Allah yolunda yapılması gereken tasarrufu malları ve canlarıyla yapmışlardır (Hicazî, tsz.: II, 520).

Bazı âyetlerde de Allah, peygamberlerin muhsin vasfına atıf yaparak onların, hayır işlerinde, iyi işler yapmakta birbirleriyle yarıştıklarını ifade eder: “Âlemler içinde Nuh’a selâm olsun! İşte biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız” (Saffat, 37/79-80). “Biz ona İshak’ı ve Yakub’u armağan ettik. Hepsini hidayete erdirdik. Daha önce Nuh’u da hidayete erdirmiştik. Zürriyetinden Davud’u, Süleyman’ı, Eyyub’u, Yusuf’u, Musa’yı ve Harun’u da. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız.” (En’am, 6/84).

Kur’an sadece peygamberlerin değil, genel olarak değişik vasıflarla vasıflanan mü’minlerin de sosyal bütünleşmeye katkı sağlayan bir özelliğe sahip olduklarını defalarca anlatır. Mü’minler, Allah’ın kendilerine verdiği rızıktan faydalandıkları gibi onlar da başkalarını nafaka, zekât, sadaka verme, vakıf kurma, ödünç verme ve kullandırma, ikram etme gibi mali vazife, yardım ve iyiliklerden yararlandırırlar (Komisyon, 2006: II, 663).

Mü'minler, imanın kemâle ermesinin yegâne şartının, eldeki imkân ve iktidarın başkalarıyla paylaşılması olduğunu bilir ve kendilerine bir iktidar verildiğinde, ellerindeki nimetin hakkını verirler. Nefsin cimriliğini yenerler. İhtirastan arınarak, şeytana üstün gelirler. Toplumsal hayatta meydana gelen ekonomik boşluğu doldurup, malî desteğe ihtiyaç duyanların sorunlarını giderirler. Böylece toplumun hayatiyet kazanmasına vesile olurlar (Kutub, 1986: X, 244). “Onlar öyle kimselerdir ki, şayet kendilerine yeryüzünde imkân ve iktidar versek, namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, iyiliği emreder ve kötülüğü yasaklarlar. Bütün işlerin akıbeti Allah’a aittir” (Hac, 22/41).

Kur'an, erkek mü'minlerle birlikte özellikle kadın mü'mimleri de zikrederek, onların bu hususta birbirlerine destek olduklarına vurgu yapar. Mü'minlerin erkekleri de, kadınları da birbirlerine yardım ederler. Başkalarına, Allah'ın razı olacağı hayır adına, güzellik adına ne varsa onu emrederler. Allah'ın razı olmayacağı her türlü şeyden de nehyederler: “Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoymak. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resülü'ne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Tevbe, 9/71).

Mü'minler, az olsun, çok olsun, Allah Teala'nın kendilerine verdiği her şeyde, yardıma muhtaç olan her Allah'ın kulunun hakkı olduğunu bilirler. “(Müttakîlerin) Mallarında isteyen ve mahrum olanlar için bir hak vardır.” (Zariyat, 51/ 19). Onlar insanlara yardımcı; yaptıkları iyilik karşılığında teşekkür etsinler, minnet duysunlar ve onları iyiliklerinin yükü altında tutsunlar diye değil, bunları onların birer hakkı olduğunu kabul ettiklerinden ve kendilerinin bir vazifesi saydıklarından dolayı yaparlar. Himayesiz yetim bir çocuk varsa, yardımcısız dul bir kadın mevcutsa, rızkını kazanmak için elini kolunu kullanamayan bir engelli kimse varsa, gelirini yitirmiş ve işinden olmuş olup kazancı ihtiyaçlarına yeterli gelmeyen biri mevcutsa, herhangi bir afet kurbanı olmuş olup kendi eksiklerini kendisi karşılayamayan biri varsa, hepsi için seferber olma ihtiyacı hisederler. Müttakî ve iyilik yapan mü'minler, sadece zekât vermekle bu malî sorumluluklarının bitmediğini de düşünerek, muhtaç olan kimselerin yardımına koşarlar. Gerçekten iyilik yapan ve müttakî olan Allah'ın kulları her zaman gücünün yettiği her iyilik için samimi bir şekilde hazırdırlar ve güzel amel için dünyada kendilerine bir fırsat düşerse onu elden kaçırmazlar (Mevdudî, 1996: V, 504-505).

Bir başka âyet-i kerimede, “Rahman'ın kulları” vasfıyla ifade edilen mü'minler, gereken yerlere gerektiği kadar harcama yaparak denge unsuruna dikkat ederler. İslâm'da şahsî mülkiyet olmakla beraber, müslüman kendi malını istediği gibi mutlak anlamda harcama hürriyetine sahip değildir. Kur'an'a göre müslüman, israfla cimrilik arasında orta bir yol tutmak zorundadır. İsrâf ve cimrilik hem kişiyi, hem de toplumu felce uğratar. Rahman'ın kulları ise bu denge hassasiyetine dikkat ederek harcama yaparlar. “Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır.” (Furkan, 25/ 67).

İnsan Sûresi'nde mü'minlerin yardımseverliği, paylaşımcılığı adeta zirve yapmıştır. “Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) “Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.” (İnsan, 76/8-9). Burada “yemek yedirme” eyleminde somutlaşan onurlu bir iyilikseverlik, yardımseverlik, hayırseverlik tablosu çiziliyor. Ebrardan olan mü'minler, başkalarına yedirdikleri yemeklere aslında kendileri muhtaçtırlar. Bu anlamda ikram ettikleri yemeklere karşı içlerinde bir sevgi vardır. Buna rağmen bu asil ruhlu iyilikseverler, yoksulları kendilerine tercih ederler. İşte mü'minler, böyle bir paylaşım ahlâkına sahiptir (Mevdudî, 1996: VI, 565). Bu âyetle

ilgili değişik nüzül sebebi zikredilmekle birlikte doğru olan, bunun bütün iyi kimseler ve güzel bir iş yapan herkes hakkında indiidir. Dolayısıyla âyetin hükmü umumî kabul edilmiştir (Kurtubî, 2006: XXI, 461).

Kur'an'da paylaşma, yardımlaşma, kardeşlik, fedakârlık sıfatlarıyla adından övgüyle bahsedilen bir başka grup da Muhacir ve Ensar'dır. Allah Teala, Haşr Sûresi'nde Ensar'ın bu özelliğine şöyle vurgu yapar: "Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." (Haşr, 59/9). Bu âyette Ensar, Hz. Peygamber ve O'nunla birlikte Medine'ye hicret eden Muhacir'e kucak açmış, bütün imkânlarını onlarla paylaşmaktan mutluluk duymuş, hatta onları kendilerine tercih etmiş ve Allah'ın övgüsüne mazhar olmuştur (Komisyon, 2006: V, 291). Ensar, bütün cömertliğiyle, şefkatiyle Muhacir'i kucaklayarak, evlerini ve servetlerini kardeşleriymiş gibi onlarla paylaşmışlardır (Esed, 1999: III, 1131). Kendisi muhtaç olduğu halde başkasını tercih edip üstün tutmak, ahlak ve faziletin en yücesidir (Kutub, 1986: XIV, 385). Bu durum, îsar kelimesiyle ifade edilmiştir. Îsar, din kardeşliğinin, sosyal bütünleşmenin ve cömertliğin en üst sınırı olan, inanan kişinin kendisi muhtaçken mü'min kardeşini kendisine tercih edip, sahip olduğu imkânları onunla paylaşmayı ifade eder. Ensar, bunu nefislerindeki cimriliğe rağmen yapmışlardır (Durmuş, 2003: 18). Zira cimrilik, aç gözlülük ve ihtiras, hayra mani olan illetlerdir (Esed, 1999: III, 1131). Nefsin tamahkârlığından, bencilliğinden kendini koruyan kimse, ancak hayra giden yolda bu engeli aşabilir.

Ayrıca akıl sahibi olma özelliğiyle öne çıkan mü'minlerin de aynı çizgide olduklarını görmekteyiz: "Onlar (akıl sahipleri), Rablerinin rızasına ermek için sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli olarak ve açıktan Allah için harcayan ve kötülüğü iyilikle ortadan kaldıranlardır. İşte bunlar için dünya yurdunun iyi sonucu vardır." (Ra'd, 13/22).

İnfak, yardımlaşma, sadece müslümanları ilgilendiren bir görev değil, insan olmanın, akrabalık ilişkilerinin ve toplumsal hayatın gereği olarak gayr-i müslimleri de ilgilendiren bir görevdir. Mü'min olmayanların da bu ahlâkî ve insanî vazifeyi sahiplenmeleri arzu edilen bir durumdur (Ekin, 2002: 87). Hatta Kur'an'da mü'minlerin, inkârcılara kendileriyle maddî varlığı paylaşma teklifinde bulunduklarını ama onların bu teklifi kabul etmediklerini öğrenmekteyiz. "Onlara, 'Allah'ın sizi rızıklandığı şeylerden Allah yolunda harcayın' denildiği zaman, inkâr edenler iman edenlere, 'Allah'ın, dilemiş olsa kendilerini doyurabileceği kimselere mi yedireceğiz? Siz ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz' derler." (Yasin, 36/47). Böyle bir durumla birlikte paylaşma, kitap ehlinden bir grubun ve yine kitap ehlinden ilimde derinleşmiş olanların da vasfı olmuştur. "Onlar (kitap ehlinden bir grup), Allah'a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emrederler. Kötülükten men ederler, hayır işlerinde birbirleriyle yarışır. İşte onlar salihlerdendir." (Al-i İmran, 3/114). "Fakat onlardan (yahudiler) ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler. O namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya, işte onlara büyük bir mükâfat vereceğiz" (Nisa, 4/162). "İşte onların (kendilerine daha önce kitap verilenler), sabredip kötülüğü iyilikle savmaları ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcamaları karşılığında, mükâfatları kendilerine iki kez verilecektir." (Kasas, 28/54). "Şüphesiz, inananlar (Müslümanlar) ile Yahudiler, Hıristiyanlar ve Sâbiîler'den (her bir grubun kendi şeriatında) Allah'a ve ahiret gününe inanan ve salih ameller işleyenler için Rableri katında mükâfat vardır; onlar korkuya

uğramayacaklar.” (Bakara, 2/62). Ehl-i Kitap içinde de hayır ve hasenata, fakirlere yardıma koşanlar, az olsun çok olsun ellerindeki nimetlerden infak ederek muhtaçlara ve insaniyete hizmet edenler olduğu yukarıdaki âyetlerde belirtilmiştir (Bilmen, 1991: V, 2612).

3.2.4. Nimetlerin Paylaşıldığı Kişiler ve Yerler

İslâm, müslüman toplumun sağlam olabilmesi için kendisini meydana getiren unsurların en küçüğünden en büyüğüne kadar kendi aralarında ve birbiriyle ahenkli bir dayanışma, yardımlaşma içerisinde olmalarını gerekli görür (Tabakoğlu, 2003: 35). İnfak, tasadduk, ihsan ve îsar gibi fedakârlığa dayanan manevî duygular, toplum hayatında fertleri birbirine bağlayan, aralarındaki mevcut bağları güçlendiren, kısaca sosyal hayatın ahengini sağlayan sevgi, dostluk, ülfet ve muhabbetin oluşmasına zemin hazırlayan çok güçlü unsurlardır (Sancaklı, 2010: 23).

Kur'an, inmeye başladığı dönemde, toplumda zayıfların güçlüler tarafından horlandığı, yetimlerin, fakirlerin, kimsesizlerin, köle ve cariyelerin ezildiği bir sosyal yapıyla karşılaşmış ve bu çarpık yapıya eşitlik ve adaletin hâkim olacağı bir düzenleme getirmeyi gaye edinmiştir. Mekke döneminde gelen ilk mesajlar, toplumda mevcut ahlâkî aksaklıkları ele alarak toplumu ıslaha başlamıştır. Güç kullanma ve baskı kurma yerine sevgi, yardımlaşma, fedakârlık, merhamet, vicdanın sesine kulak verme, mü'minler arasında kardeşlik duygusunu geliştirme gibi konulara yer vermiştir. Kur'an, zulümle mücadele, sosyal hayatta ezilenlerin, hor ve hakir görülenlerin haklarını savunmakla, onları desteklemekle başlamıştır. Toplumun ekonomik olarak alt tabakasının hakkına öncelik verdiğinden, kapitalist, sömürücü kesim bundan rahatsız olmuş, Allah'a ve Rasülü'ne düşman kesilmişlerdir. Hz. Peygamber'in davetine tepki gösteren amcası Ebu Leheb, insanların mallarını zulmen yiyip, fakirleri sömürdüğü içindir ki, sömürü düzenine dur diyen Kur'an ve O'nun uygulayıcısı Hz. Peygamber'le mücadeleye girişmiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in yaptığı ilk iş, tevhit veya putlarla mücadele olmakla beraber, sosyal hayatta ezilenlerin haklarını gündeme getirmek olmuştur. Köleler, kız çocukları, toprağa düşmüş yoksullar, itilip kakılan hamisiz insanlar, mirasta payları olmayanlar, zayıf olduğu için köleleştirilenler vb. İslâm'ın ilk karşılaştığı manzaralardır. Kur'an'ın getirdiği sistemde toplumun bu mazlumlarına sahip çıkılmış ve onlara hakları iade edilmiştir. İslâm'ın getirdiği sosyal bütünleşmeyi sağlayıcı ilkeler sayesinde toplumun sömürgeci elebaşları, mevcut iktidarlarını kaybetmişlerdir (Yıldırım, 2009: 192-193).

Mevcut toplumdaki korunmaya muhtaç insanlar, her zaman korunmuş, gözetilmiş ve onlara değer verilmiştir. Hiçbir zaman onlar ihmal edilmemiş, itilip kakılmamış, hakir görülmemiş ve dışlanmamıştır. Zira Peygamberî ahlâk bunu gerektirmektedir (Sancaklı, 2011: 135).

Hz. Peygamber, İslâm toplumunu insan vücudundaki işleyişe benzetmiştir. Nasıl ki, vücutta bir organ rahatsız olduğunda bütün vücut azaları bundan direk olarak etkileniyorsa, toplumsal bünye içerisindeki toplumsal bünyeyi teşkil eden herhangi bir sosyal zümre de, bir sıkıntıya uğradığında diğer sosyal gruplar bundan etkilenecektir. Bu olumsuz etkilenmenin olmaması ya da en asgarî düzeyde kalması için toplumun sarılması gereken yarası, kapatılması gereken gediği mesabesindeki bakıma, yardıma, koruma ve kollamaya ihtiyacı olan muhtaçların, ihtiyaçları giderilmelidir.

Bizim, Kur'an-ı Kerîm'den ve hadislerden tesbit edebildiğimiz kadarıyla, toplumsal bir bütünleşmenin olabilmesi için, aşağıdaki zümrelerin, toplumun iskeleti kabul edilerek ihya edilmesi gerekmektedir. Bunlar: Başta, eş ve çocuklar olmak üzere

anne baba, akrabalar, yetimler, fakirler, miskinler, komşular, borçlular, yolda kalanlar, misafirler, Allah yolunda olanlar, arkadaşlar, elimizin altında olması muhtemel esir, köle, cariye, hizmetçi, işçiler, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlar ve müslümanlar dışındaki diğer din mensuplarının muhtaçlarıdır.

3.2.4.1. Allah (c.c.), Hz. Peygamber ve O'nun Yakınları

“Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah’a, Peygamber’e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Eğer Allah’a; hak ile batılın birbirinden ayrıldığı gün, (yani) iki ordunun (Bedir’de) karşılaştığı gün kulumuza indirdiklerimize inandıysanız (bunu böyle bilin). Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.” (Enfal, 8/41). Buradaki âyette Allah’ın ve Hz. Peygamber’in de ganimetlerden pay alacağı ifade edilmektedir. Allah’ın adının zikredilmesi, ta’zim ve teberrük içindir. Allah için demek, kâbe için sarf edilendir (Bilmen, 1991: III, 1189). Allah ve Rasülü’nün pay alması, Allah yolunda ve İslâm dininin ikamesi (Mevdudî, 1996: II, 170), kamu yarar ve ihtiyaçlarının gözetimi içindir (Esed, 1999: I, 331).

3.2.4. 2. Eş ve Çocuklar

Nisa Sûresi 34. âyet-i kerimede Yüce Yaratıcı, şöyle buyurmaktadır: “Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta) dırlar”.

Erkekler, eşlerine karşı sorumludurlar. Ve onların ihtiyaçları noktasında hami konumundadırlar. Kadınları koruma, gözetme, onlar için harcama ve onları terbiye etme görevini yürütürler (Sabunî, 1981: I, 274).

Bir kadının işine bakan ve korunmasına önem veren ve onun işlerini idare eden kişiye, “Kavvâmü’l- mer’eti” denilir. Bu deyim, erkeğin kadına hâkimiyetini ve fakat rasgele değil “milletin efendisi, onlara hizmet edendir” manası üzere hizmetçilikle karışık bir hâkimiyetini ifade eder. Bundan dolayı bir taraftan erkeğin üstünlüğünü anlatırken diğer taraftan da kadının değer ve üstünlüğünü bildirir (Yazır, 1995: II, 515-516) Bu durum Talak Sûresi’nde şöyle desteklenir: “Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşılamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir. Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızıkı dar olan da, Allah’ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın. Allah, bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.” (Talak, 65/ 6-7).

Bir başka âyette de, kadınlara mehirlerinin verilmesi emredilmektedir: “Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışarlarsa, onu da afiyetle yiyin.” (Nisa, 4/4).

Kur’an’da, eşlerle birlikte çocukların bakımının ve korunmasının da yine babaya ait olduğu belirtilir: “Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez. -Hiç bir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın- (Baba ölmüşse) mirasçı da aynı şeyle sorumludur. Eğer (anne ve baba) kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl

dolmadan) çocuğu sütten kesmek isterlerse, onlara günah yoktur. Eğer çocuklarınızı (bir sütanneye) emzirtmek isterseniz, örfe uygun olarak vereceğiniz ücreti güzelce ödediğiniz takdirde size bir günah yoktur. Allah’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah, yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir.” (Bakara, 2/233).

3.2.4.3. Anne-Baba

Sahip çıkılması, korunup kollanması gereken bir diğer grup da anne-babadır.

Anne ve babanın evladının üzerine titremesi insanoğlunun fitratındandır. Yeşil bir filizin büyüyüp bitki haline gelinceye kadar tohumdaki bütün gıdaları emerek onu kabuk haline getirdiği, bir civecivin vücut buluncaya kadar yumurtadaki bütün maddeleri tüketip sadece kabuğunu bıraktığı gibi, evlat da anne ve babanın her türlü enerjisini kullanarak onları pir-i fani haline getirir. Evlat ise, bütün bu yapılanları unutmaya meyillidir. İşte bu sebepten Allah (c.c.) evlada, anne-babasına iyilik yapmasını, ihsanda bulunmasını, onları şefkatle kucaklamasını ister. Allah, evladın, anne babalarına karşı vazifelerini hatırlamaları için, vicdanlarını kuvvetle coşturma yoluna gitmiştir (Kutub, 1986: IX, 305-306).

Allah Teala bu konuda mü’minler’e, anne-babalarına karşı nasıl bir davranış içinde olmaları gerektiğine dair şu açıklamalarda bulunmuştur: “Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: ‘Hayır olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir.’” (Bakara, 2/215). “Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş’a, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.” (Nisa, 4/36). “Biz, insana anne babasına iyi davranmayı emrettik. Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu! Onun (anne karnında) taşınması ve sütten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır. Nihayet olgunluk çağına gelip, kırk yaşına varınca şöyle der: ‘Bana ve anne babama verdiği nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım.’” (Ahkaf, 46/15).

Aşağıdaki âyet ise, bu işin hassasiyetine vurgu yapar: “Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle.” (İsra, 17/23).

Anne-baba evladı için kendi hayatlarını feda etmişlerse, aynı şekilde evlat da onlar için, en azından elindeki nimeti feda edebilmeli, var oluş sebebinin onlar olduğunu idrak ederek, maddî ve manevî imkânlarını onlarla paylaşabilmelidir. İslâm Peygamberi, anne ve babaya iyiliği, vaktinde kılınan namazdan sonra Allah’a en sevimli amel saymıştır. (Buharî, Edeb, 1).

3.2.4.4. Akrabalar/Yakınlar

Akraba, kardeşler, amcalar, dayılar gibi yakınlardır (Bilmen, 1991: II, 589). Kur’an-ı Kerîm’de genel olarak anne-babadan sonra akrabalar, korunması gereken bir başka gruptur. “Hayr” olarak kabul edilebilecek şeylerin akrabalarla paylaşılması istenmektedir: “Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: ‘Hayr olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayr olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir.’” (Bakara, 2/215). Bu âyette

geçen “infak” kelimesi lügatte, “malını sarf etmek, Allah yolunda malını yedirmek ve tasadduk etmek (İbn Manzur, tsz.: X, 358) anlamına gelmektedir. Bu manada infak, zekât, fitır sadakası gibi zorunlu malî ibadetlerle birlikte, sadaka, karz-ı hasen gibi gönüllü malî harcamaları da içine alır. “Hayr” kelimesi ise sözlükte “iyilik, herkesin elde etmek istediği sözgelimi, akıl, adalet, fazilet ve faydalı şey gibi arzu edilen şeyler”dir (İsfehanî, tsz.: 160). Allah’ın mü’min kulları hayr kapsamına girecek ellerinde ne varsa onu yakınlarıyla paylaşmışlardır.

Akrabalarla maddî nimetleri paylaşma kapsamına giren ayetlere bakıldığında, Cenab-ı Hakk’ın bu işe çok önem verdiği görülmektedir. Akraba ile bir şeyleri paylaşabilme, bölüşebilme, onlarla akrabalık ilişkilerinin güçlenmesine vesile olacaktır. Bu aynı zamanda toplumla ve Allah’la güçlü bir bağı meydana getirecektir. (Kaya, 2009: 178).

3.2.4.5. Yetimler

Allah’ın zayıflar kesiminden, maddî nimetlerin paylaşılmasını istediği bir başka grup da yetimlerdir. Çünkü onlar da, toplum içinde, bakıma muhtaç kişilerdendir.

Yetim, babası vefat etmiş olandır. Örf bakımından, henüz kendini kurtaracak çağa ve özelliklere ulaşmamış bulunanlara mahsustur. Bu nedenle, buluşmadan sonra bile rüşünü bulamayanlar için söz konusu olabildiği gibi, kocasından ayrılan kadınlara da yetim denilir (Yazır, 1995: II, 463).

Rivayetler göre Cahiliye döneminde, yetimlere gereken ihtimam gösterilmediğinden, hatta malları ellerinden alınarak mağdur edildiklerinden, Yüce Yaratıcı, onların da sahiplenilmesini istemektedir (Yazır, 1995: II, 465). Özelde yetimler, genelde kimsesizler meselesi her toplumun kanayan bir yarasıdır. Yetimler deyince bunun içerisine dullar ve toplumun diğer yetimler gibi sahip çıkılmaya muhtaç kimseleri de dahildir. (İslamoğlu, 2011: 66). Âyetle, “Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla (helâlî haramla) değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu, büyük bir günahıdır” buyrulur. (Nisa, 4/2). Yüce Yaratıcı, bu âyetle yetim malı yemenin günahlığına vurgu yaparak insanları bundan sakındırmaktadır.

Beled Sûresi’nde Allah, “Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne bileceksin? O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek) tir. Yahut şiddetli bir açlık gününde kendisiyle yakınlığı olan bir yetimi yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır” (Beled, 90/12-13) buyurmaktadır. Âyetlerde Cenab-ı Hak, toplumda ezilen insanlara yardım elini uzatmayı ve sosyal adaletin gerçekleşmesi için çığnemiş kitlenin ayağa kaldırılmasını “zor yokuşu aşmak” olarak isimlendirmiştir. Yokuşu aşmak kolay olmasa gerektir. Bu zor olan bir hedefi sembolize etmektedir. Zor yokuşun ne olduğuna baktığımız zaman bunun toplumun ortak sorumluluk alanı olduğunu görmekteyiz (Yıldırım, 2009: 199-200). Âyetlerde, zorluk ve meşakkat içinde hayat yaşayanları kurtarmak, azgın ve münkir toplumun çok katı hareket ettiği güçsüzlere şefkat göstermek ve yoksullara yemek yedirmek, neticede herhangi bir toplum veya herhangi bir zamanla sınırlı olmayan ve bütün insanların karşı karşıya bulunduğu bir durumu anlatarak yokuşu aşip kurtulmanın yollarını gösteriyor (Kutub, 1986: XVI, 220).

Yetim malıyla ilgili olarak müslümanın sorumluluğu, onlar rüş çağına gelinceye kadar onları ve mallarını koruyup gözetmektir. O zamana kadar o mala sadece iyilikle yaklaşılmalıdır (İsra, 17/34; En’am, 6/152). Bunun aksi söz konusu olmayacak ve yetim rüş çağına gelince malları onlara teslim edilecektir. Yetimleri yetiştirmede zorluk çekenler ise, onların mallarından hakları nisbetinde istifade edebileceklerdir (Nisa, 4/6).

Bugün için kimisi anne ve babası olmaması anlamında, kimisi toplumu içinde yalnız kalma anlamında yetimdir. Toplum içinde haklılığıyla birlikte sesini duyuramayan, yurdundan yuvasından uzaklaştırılan, dışlanan, mahkûm edilen, çaresiz kalan, kapısı çalınmayan, unutilan, terk edilen, yüz çevrilen toplumdan izole edilen herkes aslında biraz öksüz ve yetimdir (Eliaçık, 2010: 45). Toplum içerisinde bu tür insanların varlığı dikkat çekecek orandadır. Dolayısıyla bu durum dikkate alınarak, bu insanlara imkânlar nispetinde destek verilmelidir.

Kur'an, yetimleri bir toplumun kapatılması gereken gediği olarak değerlendirmiş, müslüman toplumun bu gediği kapatacak bir fedakârlık, dayanışma, paylaşma, koruma ve kollama gibi özelliklere sahip olmasını istemiştir.

3.2.4.6. Fakirler ve Miskinler

Tarih boyunca her toplumda zengin kişilerin olması yanında fakir ve miskinler gibi ihtiyaç sahibi insanlar da olmuştur. İslâm dini, toplumun bir unsuru olması hasebiyle muhtaç durumdaki kişileri dışlamamıştır. Bilakis onlara sahip çıkarak, toplumun bütünleşmesine katkı sağlamıştır. Şayet varlıklı kimseler, muhtaçları düşünüp onlara gereken yardımı yapmazlarsa, o toplumda sosyal dengenin bozulması kaçınılmaz olur, karşılıklı sevgi, saygı ve kardeşlik duyguları yara alır ya da yok olur. Böyle bir toplumda ise, düşmanlık, kıskançlık, kin ve nefret eksik olmaz. Bu tür olumsuzlukların olmaması için Allah, toplumun zayıf kesimlerinin zenginlerce desteklenmesini istemiştir. Fakirler ve miskinler Kur'an'da Allah'ın maddî nimetlerin paylaşılmasını, kendilerine yardım edilmesini, infak ve tasaddukta bulunulmasını istediği kimselerdir (Sancaklı, 2011: 126-127).

“Fakir”, boğazını doyuracak gıda bulan kimsedir. “Miskin” ise, asla bir şeyi olmayan, yoksulluğun verdiği sıkıntıyla durgun bir hale gelen, bu münasebetle zelil ve zayıf olandır. (Yazır, 1995: VII, 215). Bununla birlikte farklı rivayetler de vardır: Miskin, Muhacirler dışındaki ihtiyaçlı kimsedir. Ya da çalışma kudreti olup yeterli düzeyde mal varlığı olmayan kimsedir. Ve yahut ta miskin, Kitap Ehli'nin fakirleridir (Yavuz, 1983: 389).

“Fakir” kelimesi, hayatî ihtiyaçları için başkalarına bağımlı olan herkesi içerir. Fiziksel bir sakatlık, yaşlılık nedeniyle veya geçici olarak fakirleşmiş kimseler, ya da işsizler, yetimler, dullar gibi kendilerine yardım edildiğinde geçimlerini zor da olsa sağlayabilecek kimselerdir. “Miskin” ise, fakirden daha büyük sefalet içinde olan kimselerdir. Kimseden bir şey istemeyen ve istemediği için de dışardan bakıldığında zengin sayılan saygın kişilerdir (Mevdudî, 1996: II, 241).

Zekât olarak toplanan mallardan bir kısmı özellikle fakirler ve yoksullar içindir. Şöyle ki, “Onların mallarında dilenen ve dilenmeyen yoksullara ait belli bir hak vardır.” (Meâric, 70/25) âyetinin de öngördüğü şekilde vacip sadaka demek olan zekât bunların belli ve bilinen haklarıdır. Sadaka kavramı her şeyden önce fakirlik kavramı ile birlikte ele alınmaktadır. Bununla sadakanın fakirlere ait olduğu ve vacip olan sadakanın, zenginin bir lütfu değil, fakir kesimin zenginlerin zimmetine geçmiş bir hakkı demek olduğu, yani bu borcun sahibine geri ödenmesi demek olduğu anlatılmıştır. Zira bu hak, doğrudan doğruya her fakir kişinin kendi öz hakkı değil, fakirlerin bütününün genel bir hakkıdır. Ayrıca bizzat kendilerinden bir sözleşmeyle veya gasp yoluyla alınmış bir kazanılmış hak değil, Allah Teala'nın emri ile sabit olan bir haktır. Bundan dolayı sadaka ancak Allah için sadakatle verilir. Ne zenginin fakire minnet ve eza yüklemeye hakkı vardır, ne de bir fakirin bir zenginden istekte bulunmaya hakkı ve yetkisi vardır. Hatta her fakirin her sadakayı almaya hakkı ve yetkisi yoktur. Nitekim Hz. Peygamber

soyundan, yani, seyid olan bir fakirin zekât alması haramdır. Ancak tatavvu/gönüllü olan sadakadan alabilirler, bir de hediye kabul edebilirler (Yazır, 1995: VII, 260).

Kur'an-ı Kerim'deki âyetlere baktığımızda, özellikle miskin sınıfının sürekli gündemde tutulduğunu görmekteyiz. Paylaşmaya, bölüşmeye, yardımlaşmaya temel teşkil eden zekât harcamalarında (Tevbe, 9/60), infak edilecek kişilerde (Bakara, 2/215), gönüllü yapılan yardımlarda (İsra, 17/26), ibadetlerdeki eksikliği örten kefaretlerde (Maide, 5/95) miskinleri görebilmekteyiz.

3.2.4.7. Komşular

Toplumsal bünyeyi oluşturan temel unsurlardan biri de komşulardır. Allah Teala aşağıdaki âyetle bu unsurun önemine işaret eder. “Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşla, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.” (Nisa, 4/36). Buradaki “yakın komşu” terimiyle ev yakınlığı ve akrabalık yönüyle komşuluk, “uzak komşu” terimiyle de evi uzak veya akraba olmayan ya da gayr-i müslim komşu olarak anlaşılmıştır (Yazır, 1995: II, 520). Genel kanaate göre âyetle geçen “yakın komşu” ile evleri en yakında bulunan komşular, “uzak komşu” ile de nispeten daha uzakta oturan komşular kastedilmiştir (Komisyon, 2006: II, 66).

Bu âyet Yüce Yaratan’a kullukla beraber, başta anne-baba olmak üzere toplumun diğer kesimleriyle birlikte komşularımızla da, iyi ilişkiler kurulmasını bir vazife olarak vurgulamaktadır. Bu bakımdan komşuya iyilik etmek, sevinç ve üzüntüsünü paylaşmak, ondan gelebilecek bazı sıkıntılara sabredebilmek, onları olgunlukla karşılamak İslâm dininin bir gereğidir (Yiğit, 2006: 8).

Kurtubî, âyetteki “ihsan” kelimesinin, müslüman olsun, kâfir olsun, yerine göre komşunun mutluluğunu ve kederini paylaşma, birlikte dostça yaşama, komşuya eziyet etmeme, onu maddî ve manevî anlamda himaye etme, gözetme gibi erdemli davranışları içerdiğini söyler (Kurtubî, 2006: VI, 304). Bir mü'min, komşuların inancı ne olursa olsun onlara karşı sahip olduğu ahlâkî sorumluluğun gereğini yerine getirmelidir (Esed, 1999: I, 144).

Toplum içerisinde komşuluk münasebetlerinin iyi olması, ailelerin hayattan lezzet almalarını olumlu yönden etkileyen faktörlerdendir. Ruhen ve bedenlen toplum içerisinde yaşamaya ihtiyaç duyan insan için komşuluk ilişkileri, iyi ve kötü günlerini, sevinçli ve sıkıntılı zamanlarını beraberce paylaşmaları, birbirlerinin sevinç ve kederlerine ortak olmaları, en azından bir destek olması itibariyle inkâr edilemez bir mutluluk kaynağıdır. Komşu, ölüm veya kaza gibi herhangi bir felaketle karşılaştığında, onun yardımına koşmak, onu teselli etmeye çalışmak, bu esnada yapılması gereken işlerini yapmak, yeme içme gibi ihtiyaçlarını, uğradığı felaketten dolayı düşünemeyeceğinden yemek hazırlatıp evine götürmek de müslüman toplumdaki dayanışma ve paylaşma anlayışının komşular arasındaki en güzel ve en mükemmel tezahürüdür (Duman, 1994: 231-232).

Hz. Peygamber (s.a.v.), komşuluk ilişkileriyle iman arasında bağlantı kurarak “Allah’a ve son güne iman etmekte olan kimse komşusuna eza etmesin. Yine Allah’a ve son güne iman etmekte olan kimse konuklarına ikram etsin. Yine Allah’a ve son güne iman etmekte olan her kişi hayır söylesin yahut sussun” (Buharî, Edeb, 31) buyurmuştur.

Komşuluk ilişkileri imanla bu derece bağlantılı olunca her müslüman, Allah’ın ve Hz. Peygamber’in emirleri, tavsiyeleri ve teşvikleri gereğince komşusuna ihsanda

bulunmalıdır. Özellikle hızlı şehirleşmenin getirdiği ve komşuluk ilişkilerini zedeleyen yaşantı biçimleri, toplumun sosyal bütünleşmesi için ciddi bir tehdittir. Böyle bir zamanda müslüman, dinî, siyasî, kültürel, ekonomik, uzak, yakın hiçbir fark gözetmeden bütün komşularıyla iyi ilişki içinde olmalı, İslâm'ın yardımlaşma, dayanışma, paylaşma, zarar vermeme, küs durmama ilkeleri doğrultusunda hareket etmelidir (Komisyon, 2006: II, 471).

Çağımızda küreselleşme, bilgi, sermaye, eşya, politika, din ve ekonomi alanlarında sınırları oldukça aşan bir boyut kazanmıştır. Uzaklık kavramı izafeleşmiş, zaman ve mekân adeta anlamını yitirmiştir. Uzak bölgeleri birbirine bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkiler, gelişen iletişim teknolojisi vasıtasıyla evimizin içine kadar taşınmıştır. Bu sebeple komşu kavramı bugün, hangi dini inanca ve etnik kimliğe sahip olursa olsun hiçbir ayırım yapılmadan bütün insanlığı içine almalıdır (Altıntaş, 2011: 23). Dünyanın neresinde ve hangi sebeple olursa olsun muhtaç olan insanlara el uzatmak sadece İslâm'ın değil, insanlığın bir gereğidir.

3.2.4.8. Borçlular

Sosyal bünyede korunup kollanması gereken bir diğer uzuv da, borçlulardır. Kur'an-ı Kerîm'de Allah, borçluları da gözetilmesi gereken kimseler içerisinde zikreder: “Zekâtlar, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihat edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Tevbe, 9/60).

Hanefilere göre borçlu, borcu olan ve borcundan başka nisab miktarı mala sahip olmayan kimsedir. Kendisine malî destek sağlanacak borçlu iki sınıftır: 1- Kendisi için ve ailesinin yiyecek, giyecek, barınma, sağlık, eğitim, ev ve ev eşyası satın almak, şahsî veya ailevî ihtiyaçlar sebebiyle borçlanan kimsedir. 2- Sosyal bir menfaat için borçlanan kimse (Temel, 2001: 75-76). Bunlar da, kişilerin ve grupların arasını bulmak, yanan fitne ateşini söndürmek için borçlananlar ve toplum yararına hizmetler yapma neticesinde borçlananlardır. Müslümanlar veya zimmîler arasında toplumsal bir menfaat sağlamak, topluluklar arasında barış ve emniyeti temin etmek gibi gayelerle kefalet ve tazminat borcu yüklenen ve borcunu ödedikten sonra geride nisab miktarı parası artmayan fakir veya zengin müslümanlardır (Yavuz, 1983: 426). Toplumda iyiliklerin çoğalması ve kötülüklerin önlenmesi yolunda yapılan borçlanma da yine bu çerçevede değerlendirilebilir.

Böylece İslâm, borçlunun elinden tutulmasını, temel ihtiyaçlar noktasında kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin sıkıntı ve eziyet çekmemesini ister. Bu ise, maddî ve manevî imkânların paylaşımının pratik bir sonucudur.

3.2.4.9. Yolda Kalanlar ve Misafirler

Elinden tutulması gereken bir diğer kesim de yolda kalanlar ve misafirlerdir. Kur'an'da zekât verilecek zümre içerisinde bu tür insanlar da vardır. Âyette, “Zekât, (...) Allah'tan bir farz olarak ancak yolda kalmış yolcular içindir.” (Tevbe, 9/ 60).

Mücahid, Dahhak ve Katade'ye göre yolda kalanlar, misafirlerdir (Taberî, 2001: VII, 18). Zemahşerî'ye göre de, yolda kalmış, misafirdir (Zemahşerî, 1998: II, 74). Memleketinde mal ve mülkü olsa bile yolda herhangi bir sebeple muhtaç olan kişidir (Yazır, 1995: VII, 215). İslâm dini rızık arama, ilim tahsil etmek, Allah'ın dünya üzerindeki yarattıklarını ve geçmiş kavimlerin yaşadıklarını ibret gözüyle görmek,

Allah yolunda cihat etmek, hacca gitmek gibi sebeplerle seyahat etmeyi teşvik etmiştir (Temel, 2001: 80). Bütün bu uğraşlar içerisindeyken muhtaç duruma düşmek, yardımlaşma ve paylaşma unsurunu ortaya çıkarmaktadır.

Yüce Allah Haşr Sûresi'nde Ensar'ın Muhacir'e yardımından, ellerindeki imkânları onlarla paylaştıklarından bahseder. O kadar ki, onlarla mallarını yarı yarıya bölüştüler, onları evlerinde yerleştirdiler. Muhacirlere verilenlerden dolayı kendileri kalplerinde bir ihtiyaç meyli duyarak kıskançlık ve bencillik yapmadılar. Yani Muhacir'e verilen şeylere gözleri takılıp kalmadı. Bu, ihtiyaç duydukları şey dahi olsa onu arzulamadılar (Havva, 1989: XIV, 527). "Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." (Haşr, 59/9). Dolayısıyla, Hz. Peygamber zamanındaki Muhacir olmakla birlikte genelde din uğrunda evlerini barklarını, mallarını, mülklerini bırakıp çıkan, fakir olmadığı halde fakirliğe maruz kalanlar için de aynı sonuç söz konusu olmalıdır (Yazır, 1995: VII, 219).

Misafire hakkının verilmesi de, "(...) yolcuya hakkını ver" (İsra, 17/26) âyetiyle emredilmektedir (Tekiner, 2006: 111). Mü'min, bir günah işlememesi şartıyla bir kardeşinin ihtiyacı olduğunda ona yardım etmeli, misafir olmak isterse onu misafir etmeli, bineğe muhtaç olursa ona bir binek temin etmelidir (Taberî, 2001: VII, 18-19).

İslâm beldelerinde misafirhanelerin, aşevlerinin, hanların ve kervansarayların tesis edilmesi bu amaca yöneliktir. Büyük ticaret yolları üzerindeki konak yerlerine kervansarayların yapımı, vakıflar sayesinde gerçekleşmiş, böylece şehirlerarası yollar sürekli işler halde tutulmuş, yolcu ve tüccarlara yol güvenliği ve konaklama imkânı sağlanmıştır (Ebu Zehra, 1969: 196-197; Bayyigit, 2001: 65).

Hz. Peygamber de şöyle bir tavsiyede bulunmaktadır: "Allah'a ve son güne iman etmekte olan kimse komşusuna eza etmesin. Yine Allah'a ve son güne iman etmekte olan kimse konuklarına ikram etsin. Yine Allah'a ve son güne iman etmekte olan her kişi hayır söylesin yahut sussun." (Buharî, Edeb, 31).

Bugünün dünyasında siyasî mülteciler, suç çetelerinin eline düşenler, haksız yere zorla borçlandırılanlar, beyaz kadın tacirlerinin, organ mafyasının, kaçak insan avcılarının eline düşenler, rehin alınanlar, sokak çocukları vs. hepsi bu sınıftan sayılabilir (Eliacık, 2010: 45) ve onlar için bu doğrultuda yapıcı projeler ortaya konabilir.

İslâm'da hiçbir din, ırk ve sınıf farkı gözetilmeksizin bütün yolcular ve misafirler İslâm'ın bu güzel hasletinden faydalandırılmalıdırlar.

3.2.4.10. Allah Yolunda Olanlar

Allah Teala, maddî nimetlerden istifade ettirilecek kişiler arasında Allah yolunda olanları da saymıştır. "Zekâtlar, Allah'tan bir farz olarak (...) Allah yolunda cihat edenler içindir." (Tevbe, 9/ 60).

"Allah yolunda" kavramı, İslâmî örfte cihada özel isim olmakla birlikte hacca gitme ve ilim öğrenme yolculuğu için de söz konusudur (Yazır, 1995: IV, 264).

Bu sınıfa, Allah yolunda olan her şey girebilir. Gaziler, mücahitler, hacılar, hac yolu ve ilim tahsil edenler. Ayrıca İslâm dışındaki fikir akımlarına karşı İslâmî düşüncüyü araştırmak ve araştıranlar yetiştirmek için okullar açmak, akademik çalışmalar yaptırmak, neşriyat merkezleri kurmak, zengin ve modern kütüphaneler tesis

etmek, edebî sanat kollarında kabiliyetli elemanlar yetiştirmek, sinema, tiyatro, gazetecilik ve internet gibi propaganda alanlarında çalışmalar yaptırmak, tedavide İslâm prensiplerini uygulayacak hastaneler kurmak ve savaş sanayiinin kurulmasına yardımcı olmak gibi konular, Allah yolunda yapılacak hizmetlerden sayılabilir (Yavuz, 1983: 446-448). Kısacası, “Allah yolunda olanlar” sınıfı güncellenmeli, zorunlu ve gönüllü paylaşımdan, bu sınıf içerisindekiler de istifade ettirilmelidir.

3.2.4.11. Arkadaşlar

Nisa Sûresi 36. âyette komşulardan sonra “(...) yakın arkadaşla iyilik edin” emri gelmektedir.

“Yakın arkadaş”tan kasıt öğrencilik, sanatkârlık, yolculuk gibi herhangi bir faydalı işte beraber bulunan arkadaş ve yoldaş demek olduğu gibi koca için kadın, kadın için ise kocası da olabilir (Yazır, 1995: II, 520; Bilmen, 1991: 589). İster yolculuk arkadaşı, ister iş arkadaşı, ister bitişik komşu, ister okulda tahsil arkadaşı, isterse herhangi bir meclis veya mescit veya bunundışında biri olsun kişiye arkadaşlık eden kimsedir. Yani kişiler arasında meydana gelen en kısa bir sohbet arkadaşı demektir ki, kişinin bu hakkı gözetmesi ve unutmaması gerekir (Zemahşerî, 1998: II, 74).

Yakın arkadaş, herhangi bir yerdeki arkadaşdır. Örneğin caddede, otobüste, trende, vb. yerlerde karşılaşılan kimsedir. İyi bir insan, bu kadar az bir süre arkadaşlık yaptığı kişiye bile, mümkün olduğu kadar iyi davranmalı ve ihtiyaç halinde ona cevap vermelidir (Mevdudî, 1996: I, 360). Genel olarak kişinin yanında bulunan herhangi bir arkadaşdır (Taberî, 2001: VII, 15).

3.2.4.12. Zekât Çalışanları ve Kalpleri İslâm’a Isındırılacak Olanlar

Zekât işiyle ilgili işleri yapmakla görevli olanlar, Tevbe Sûresi 60. ayette belirtildiği üzere, zekât gelirlerinden istifade ettirilirler. “Zekâtlar, Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar (...) içindir.”

Zekât, İslâm dininde fertlere bırakılmış bir uygulama değildir. Bilakis, devletin kontrol ve idaresi altında ifa edilmesi gereken bir vazifedir. Bu, zekât işiyle uğraşanların fakir olmalarından dolayı değil, yaptıkları işe karşılık bir ücrettir (Yavuz, 1983: 396).

Kur’an-ı Kerîm’de zekâtın verilebileceği yerler arasında “müellefe-i kulub” diye bilinen “kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlar” maddesi de vardır. Kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlar ise, zekât ve sadakaların fonksiyonlarına küresel denilebilecek boyutlar kazandırmaktadır. Yani zekâtın fonksiyonları mekânla sınırlandırılmamakta, dünyanın neresinde ve kim hangi dine mensup olursa olsun, müslümanların verdiği zekâtla finanse edilen bu insanlara, İslâmî değerler tanıtılarak, bu dinin güzellikleri dünya çapında anlatılabilir ve yaşatılabilir (Gözübenli, 2006: 324). Kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlar müslüman olsun, gayr-i müslim olsun, kalpleri İslâm’a ısındırılmak veya kötülüklerinden emin olunmak istenen ya da herhangi bir şekilde İslâm toplumuna faydalı olması ümit edilen kimselerdir. Kalpleri İslâm’a ısındırmak ve bunda devamlı kılmak, zayıfları desteklemek, onları İslâm’ın safına çekmek, bazı devlet ve topluluklara yardım ederek onları müslüman olmaya teşvik etmek, ayrıca bazı söz ve kalem sahiplerinin desteğini almak, onların İslâm’ın ve müslümanların problemlerini müdafaa etmelerini temin etmek şeklinde olabilir (Temel, 2001: 70-72). Böylece müellefe-i kulub fonu İslâmiyet’in siyasî, dinî ve toplumsal bakımdan güvenlik ve dayanışmaya verdiği önemi ortaya koyması yanında dinin tebliğ ve yayılması yönündeki çabaların malî kaynaklarla da desteklenebileceğini göstermesi (Kallek, 2006: XXXI, 476)

yönüyle önemlidir. Müllefe-i kulub kapsamına girecek olan bireylere, toplumlara ve devletlere destek sağlamak, onların desteğini almak, özellikle bu dönemde uluslar arası arenada güçlü olmaya vesile olabilecektir.

3.2.4.13. Müslümanlar Dışındaki İnsanlar

Mü'minler, Allah'ın kendilerine bir emanet olarak verdiği maddî ve manevî nimetleri kendi imkânları nispetinde müslümanların muhtaçları için harcamakla birlikte, diğer din mensuplarını da bu güzellikten istifade ettirmişlerdir. Yaratılanı, Yaratıcı'dan ötürü sevmek düsturunu gaye edinerek, içerisinde bulundukları toplum içindeki diğer din mensuplarıyla da Allah'ın kendilerine ikramını paylaşmışlardır.

Rivayet edildiğine göre Hz. Ebu Bekr'in kızı Esma (r.a.)'nın anası Kuteyle ile ninesi, müşrike oldukları halde Hz. Esma'dan bir şey istemek için yanına gelmişler, o da Resulullah'dan izin almadan size bir şey vermem, çünkü siz benim dinimde değilsiniz, demişti. Bir de Ensar'dan bir kısım insanların, Beni Kurayza ve Beni Nadir Yahudiler'ine yakınlıkları vardı. Böyle iken onlara sadaka vermezler ve müslüman olmadığınız sürece size bir şey vermeyiz derlerdi. Bir rivayete göre de, müslümanlar arasında fakirlerin çoğaldığı bir sırada, Hz. Peygamber, müslümanları müşriklere sadaka vermekten menetmiş ve müşriklerin ihtiyaç yüzünden İslâm'a girmelerini arzu etmişti. Bu sebeplerden biri veya hepsi dolayısıyla şu âyetin indiği rivayet edilir (Yazır, 1995: II, 195-196). “Onları hidayete erdirmek sana ait değildir. Fakat Allah, dilediğini hidayete erdirir. Hayr olarak ne harcarsanız, kendiniz içindir. Zaten siz ancak Allah'ın rızasını kazanmak için harcarsınız. Hayr olarak her ne harcarsanız -hiç hakkınız yenmeden- karşılığı size tastamam ödenir.” (Bakara, 2/272).

Hayrın ve infakın sevabı alana değil, yapana aittir. Muhsin olacak, o ihsanın ecrine erecek olan hayrı ve infakı yapandır. Bundan dolayı kişinin kendi menfaati için sadaka verdiği kimselere minnet yükleyip eza etmeye hakkı olmadığı gibi, başka dinden olduğu gerekçesiyle müşriklerin fakirlerine sadaka verilmesini engellemeye kalkmak da doğru değildir. Gerek müslüman, gerek gayr-i müslim herhangi bir fakire sadaka verilebilir. İslâm, müslümanlar arasında yaşayan gayr-i müslimlere, sadece dinî hürriyetlerini vermekle kalmamış, onları müslümanlarla alış-veriş, komşuluk, yardımlaşma gibi insanî ve ahlâkî ilişkilerle de kaynaştırmıştır (Duman, 1994: 249). Mademki Allah, mümin veya kâfir herkesin Rabbidir, mademki sadakalar Allah içindir, o halde mümine de, kâfire de Allah rızası için nafîle olarak sadaka verilebilir (Yazır, 1995: II, 196).

3.2.4.14. Kişinin İdaresi Altındakiler (Köle, Esir, Hizmetçi, İşçi vb.)

Nisa Sûresi'nin 36. âyetinde “(...) elinizin altındakilere iyilik edin” buyurulmaktadır. Kişinin elinin altındakiler köle, cariyeye ve hayvanlardır. Köle ve cariyelere giyecek ve yiyecek yardımı yapılmalı, hayvanlara ise, güzelce davranılmalı ve onlara taşıyamayacağı yük yüklenmemelidir (Bilmen, 1991: II, 589). Buradaki iyilik etme, aslında kişinin münasebette olduğu bütün insanlara yöneliktir (Esed, 1999: I, 144). Ayrıca esirler, hizmetçiler ve işçiler de bu gruba dahil edilebilir.

Kur'an, yasal olarak kölelik kurumunu kabul etmekle birlikte, her fırsatta köle ve cariyelerin hürriyetlerine kavuşmaları için müslümanları teşvik etmiştir (Fazlurrahman, 2009: 94). Hatta bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmayı bütün iyiliklerin kendisinde toplandığı “sarp bir yokuşu aşmak” olarak nitelemiştir (Beled, 90/12-16).

Kölelik, tamamen kültürden doğan ve onun kurallarıyla insanların birbirine karşı hâkimiyet kurma güdüsünden kaynaklanır. İslâm, insanların bir ve tek olan Allah’a kul ve köle olması gerektiğini ve insanların bir tarağın dişleri gibi eşit olduklarını ilan etmiştir. İslâm, hür olan insanlara verdiği hakları köle ve cariyelere de vermiştir. Müslümanlar, ellerinde bulunan köle ve cariyelere bu doğrultuda muamele etmişlerdir (Yıldırım, 2009: 206-210). Kur’an, kefaretlerde dahi bunu sürekli gündeme getirmiştir. İslâm, başta köleler olmak üzere, yetim ve yoksulları kefaretlerle desteklemiştir. Kefaret, bazı ibadetle ilgili vazifeleri yerine getiremeyen veya bazı yasaklanmış işleri yapan kişilerin izlemeleri gereken yollardır. Bu öncelikle içerisinde bulunduğu durum sebebiyle psikolojik eziklik taşıyan müslümanın tekrar İslâm toplumuna kazandırılmasını, verdiği kefaretle nefsinin temizlenmesini amaçlar (Tabakoğlu, 2003: 40).

Günümüzde kölelik kalkmıştır ancak, güçlülerin elleri altında eskiden olduğundan daha çok içerik itibarıyla köleleştirilmiş, zayıf insanlar bulunmaktadır. Mü’minler, her çeşit gücün Allah’tan olduğunu unutmayacaklar, maddî ve manevî güçten kaynaklanan sermayeyi insanları ezmek ve sömürmek için değil, Allah’a kulluk yolunda iyilik ve hizmet için kullanacaklardır. Bu vasıflara sahip insanlar da varsa, onlara maddî ve manevî anlamda sahip çıkarak sorumluluklarını yerine getireceklerdir (Komisyon, 2006: II, 67).

İnsanın elinin altındakilerden sayılabilecek bir diğer zümre de esirlerdir. Savaştan sonra ele geçen esirlere karşı nasıl muamele edilmesi gerektiğini Allah, şöyle bildiriyor: “(Savaşa) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları çokertip etkisiz hâle getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin...” (Muhammed, 47/4). “(İyi olan o kullar) Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler.” (İnsan, 76/8). Burada, müslüman olsun, olmasın bütün yoksullar, yetimler ve esirler âyetin kapsamına girer (Ateş, 1988: X, 242).

Kur’an, inanç sistemlerinin yükümlülüklerini yerine getirmeye azimli, yoksullara karşı kalpleri ılık merhamet duyguları ile dolu, başkalarının dertlerini kendi problemlerinden önceye alan, Allah’tan çekinen ve korkan, O’nun hoşnutluğunu ısrarla arayan insanları gözlerimizin önüne getiriyor. Aynı zamanda bu, Allah’ın azabından şiddetle sakınanların görev bilincidir. Yukarıda “yemek yedirme” eyleminde somutlaşan onurlu bir iyilikseverlik, yardımseverlik, hayırseverlik tablosu çiziliyor. Düşünelim ki, adamlar başkalarına yedirdikleri yemeklere aslında kendileri muhtaçtırlar. Bu anlamda ikram ettikleri yemeklere karşı içlerinde bir sevgi vardır. Buna rağmen bu asil ruhlu iyilikseverler, yoksulları kendilerine tercih ederler. Bu övgülü vurgulama müşrik Mekke toplumunda egemen olan katı yürekliliğe dikkatlerimizi çekiyor. O günün insanları zavallı yoksulların yüzlerine bile bakmazlardı. Fakat nam olsun diye, reklam olsun diye çok şeylerini saçıp savururlardı. Yalnız “Allah’ın seçkin kulları” bu kızgın çöl güneşi ortasında adeta serin ve gölgeli bir vahayı andırıyorlardı. Onlar gönülden coşan bir özveri ile kalplerinden kaynaklanan bir merhametle, iyi niyetle, Yüce Allah’a yönelik bir ibadet aşkı ile yemek yedirirlerdi. Onların cömertliklerine hem âyetlerde anlatılan durumları ve hem de kalplerinden geldiği belli olan sözleri şahitlik etmektedir (Kutub, 1986: XV, 417-418).

Allah’ın Elçisi, “esiri, esirlikten kurtarınız, aç olanı doyurunuz, hastayı ziyaret edip hâl ve ihtiyacını sorunuz” (Buharî, Cihat, 171) buyurmuştur.

Haklarının korunması gereken bir diğer kesim işçi ve hizmetçilerdir. İşçiler, belirli bir ücret karşılığında, belirli anlaşmalar doğrultusunda ve yine belirli bir zaman diliminde çalışan insanlardır. Sermayenin hâkim olduğu ülkelerde çalışan işçiler,

İslâm'ın köle ve cariyelere verdiği haktan daha farklı bir konumda değillerdir. Yani öncelikle onlar insandır ve insanlıklarının getirdiği haklar ne ise, bu haklardan işçiler de istifade ettirilebilir (Ocak, 1999: 76).

Allah, Kur'an'da insanla iletişim kurarken, onun çevresinde bulunan bitkilerden, çiçeklerden, ağaçlardan, dağlardan, hayvanlardan, sema ve yıldızlardan örnekler vermektedir. Bu durum, ister istemez insanda çevresine karşı bir duyarlılık sağlamakta, insanın onlara karşı maddî ve manevî anlamda değer vermesini öngörmekte ve onlara karşı yakınlık hissi uyandırmaktadır. Böylece insanın çevresine karşı bir sevgi bağının oluşmasına, onları korumasına yönelik bir psikolojinin teşekkülüne çalışılmaktadır (Bayraktar, 1992: 48). Dolayısıyla insanın, çevresinde bulunan canlı-cansız mahlûkata karşı da belirli sorumlulukları vardır.

İçerisinde yaşanan ve Allah'ın karşılıksız ihsanı olan evren, insanıyla, hayvanıyla ve bitkisiyle bir bütündür. İnsanın insana karşı sorumlulukları olduğu gibi, insanın hayvan ve bitkilere, hatta eşyaya karşı bile sorumlulukları vardır. İnsanın örnekliği hepsi için geçerlidir. Erdem ve onur sahibi olan insan, sadece insan haklarına değil, tüm canlıların haklarını gözeten ve onlara saygı gösterendir. Çünkü İslâm, can taşıyan her varlığa rahmetle yaklaşmayı öngörür (Sancaklı, 2010: 261).

Allah, gökte olanları da yerde olanları da insana hizmet için verdiğiinden, gizli ve açık olarak insana ihsan ettiğiinden bahseder. “Göklerde, yerde ne varsa hepsini Allah'ın sizin hizmetinize verdiği ve açıkça yahut gizlice üzerinizdeki nimetlerini tamamladığını görmediniz mi? Yine de insanlar arasında, hiçbir bilgisi, yol göstericisi ve aydınlatıcı bir kitabı olmadan Allah hakkında tartışıp duranlar vardır.” (Lokman, 31/20). Âlemlerin Rabb'i ve yaratıcısı olan Yüce Allah, yeryüzünde bulunan her canlıya merhametle muamele eder. Yaratıcı onlardan, değişik şekillerde faydalanmayı helal kılmış, buna karşılık da yeryüzündeki bütün mahlûkata karşı adaletli ve ölçülü davranmayı, özellikle hayvanlara şefkat ve merhamet gösterilmesini emretmiştir. Hz. Peygamber, bu konuda şu genel, kesin ve rahmet dolu ifadeleri kullanmıştır: “Merhametli olanlara, Rahman (olan Allah) merhamet eder. (Öyleyse siz) yerde bulunanlara merhametli davranınız da gökteki de size merhamet etsin.” (Tirmizî, Birr, 16).

İnsan, mülkiyetindeki hayvanların ve bitkilerin nafakasını temin etmeye mecburdur. Hayvan sahipleri hayvanlarını yedirmek, içirmek ve bakımını yapmak zorundadırlar. Bu görevi yapmazlarsa, hayvanlarına birini baktırmalı ya da onları satmalıdırlar (Ocak, 1999: 81). İnsanın, Allah'ın yeryüzündeki halifesi (Bakara, 2/30) olması, bunu gerektirmektedir. Bu doğrultuda insanın, kendisine geçici olarak tevdi edilen emanet sorumluluğu, tabiatı bozmama, gereksiz yere onun bütün imkânlarını kullanmama, insan olmamızın gereği olarak birtakım olumlu katkılar yapmayı icabettirmektedir (Tekiner, 2006: 121-122).

Bir sözünde İslâm Peygamberi: “Canlı her varlığa iyilik etmek sevaptır.” buyurarak yalnız insanlara değil, can taşıyan her varlığa iyiliğin, faydalı olmanın gerekliliğini vurgulamıştır. Mü'minler, evcil hayvanlardan, böceklere ve karıncalara kadar bütün canlıların, bitkilerin ve cansızların hukukuna riayet ederler (Yazır, 1995: IV, 559-560). Hatta bitki ve ağaçlar da kendilerine yapılacak bakıma ve iyiliğe muhtaçtırlar (Ocak, 1999: 81).

Yukarıdaki paylaşım ile ilgili, Kutlu Peygamber şöyle buyurur: “Bir müslüman bir ağaç diker de onun mahsülünden bir insan, ya da bir hayvan yerse, muhakkak o yenilen şey, ağacı diken kimse için bir sadaka olur”. (Buharî, Edeb, 27).

Netice itibarıyla insanlar, ellerinin altında bulunanların, kendileri gibi canlı varlık olduklarını bilerek onları ailenin bir ferdiymiş gibi düşünmeli ve onlara bu yönde

davranmalıdırlar. Bu vazife sadece insan cinsine karşı değil, hayvanları ve bitkileri de kapsamaktadır. Onların da bu maddî ve manevî paylaşımından nasiplerinin olduğu unutulmamalıdır.

3.2.5. Paylaşmada Dinî ve Ahlâkî Ölçü

Paylaşılan nimetlerin adının zekât, sadaka, karz- ı hasen, ihsan ve îsar olabilmesi için, bu işin nasıl paylaşılacağı önemlidir. Paylaşma, güzel olmakla birlikte siyasî, hukukî, malî, coğrafi genel olarak bireysel ve toplumsal bir menfaat temeline endeksli olmadığında bir değer ifade eder. Bu yüzden, paylaşmanın anlamlı olması için bazı dinî ve ahlâkî prensipler söz konusudur. Bunlar genel olarak; paylaşma nitelik itibarıyla nasıl olmalıdır? Ne kadar olmalıdır? Nerede ve ne zaman olmalıdır? Kim için öncelik olmalıdır? gibi sorulara verilecek meşru cevaplardır. Bu sorulara verilecek cevaplar, dinî ve ahlâkî anlamda Kur'an çerçeveli olursa işte bunun adı paylaşma, yardımlaşma olur. Aksi durumda Kur'anî bir paylaşma söz konusu olamayacaktır.

3.2.5.1. Allah Rızasını Gözetmek

Dinin esasını Allah-kul ilişkileri oluşturur. Kul kendisini ve her şeyi yaratan Allah'ı tanıyacak, O'nun iradesi doğrultusunda hareket edecek; Allah da kula her iki dünyada mutlu bir hayat bahşedecektir. İnsanın bu sonucu elde etmesi için tek ve ilk şart, Allah'ın rızasını, hoşnutluğunu kazanmış olmasıdır. Kur'an'da Allah rızası kavramıyla en çok zikredilen salih amel, infaktır (Altuntaş, 2011: 127-129). Yani karşılıksız vermek, paylaşmaktır.

Mülk, Allah'ın mülkü olduğu için, veren de, Allah'ın mülkünden verdiğini bilecek ve onun dışında bir gaye gütmeyecek. Kur'an'da mü'minlerin, Allah'ın rızasını kazanmak arzusuyla paylaştıkları, bunun dışında dünyevî bir kaygı veya bir beklenti için paylaşmadıkları belirtilir (Bakara, 2/265).

İlk inen âyetlerden itibaren Kur'an'da, kimseden bir şey beklemeden, bir iyiliğin karşılığı olmadan, sırf Allah'ın hatırı için yetimlere, yoksullara bir miktar mal vererek yardım etmek, yani onlarla sürekli paylaşmak, cömert davranmak övülmekte; cimrilik, kibir, kendini üstün görme, bencillik gibi huylar yerilmekte ve insanlar hep iyiliğe, doğruluğa ve güzelliğe yöneltilmektedir (Ateş, 1988: X, 502).

Mü'minlerin ibadetlerinde Allah rızasını gözetmeleriyle birlikte onlar, başlarına gelen bir musibete karşılık gösterilmesi gereken sabır da dahi, Allah rızası membalıdırlar (Ra'd, 13/22).

Paylaşma sırf Allah rızası kaynaklı olursa dinî, ahlâkî ve insanî anlamda bir mana taşır. Bu yüzden Allah Teala paylaşmada, yardımlaşmada işin bu boyutuna özellikle vurgu yapar. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Rab, mü'minlerin önemli bir özelliğinin paylaştıklarında bu olduğunu söyler: “Onları hidayete erdirmek sana ait değildir. Fakat Allah, dilediğini hidayete erdirir. Hayr olarak ne harcarsanız, kendiniz içindir. Zaten siz ancak Allah'ın rızasını kazanmak için harcarsınız. Hayr olarak her ne harcarsanız -hiç hakkınız yenmeden- karşılığı size tastamam ödenir.” (Bakara, 2/272).

Mü'minler, Allah'ın rızası dışında bir amaç için infak etmez. Hevası için infak etmediği gibi bir menfaat için de infak etmez. Paylaşıırken gösterişe de ihtiyaç duymaz. İnsanlara üstünlük kurmak ve kibirlenmek için infak etmez. Söz sahibi insanların hoşlanmaları ya da kendisini ödüllendirmeleri için de infak etmez. Tamamen Allah için ve her şeyden soyutlanarak paylaşırlar ellerindekileri. Bu yüzden Yüce Allah'ın sadakasını kabul etmesinden, malını bereketlendirmesinden, sevabı ve bağışından,

Allah'ın kullarına yaptığı iyilik ve ihsana karşılık Allah'ın iyilik ve ihsanından emindir. Verdiklerinden dolayı, daha yeryüzündeyken yücelir, arınır, temizlenirler. Ahirette göreceği mükâfat ise en büyük kurtuluş, en yüce mevkidir (Kutub, 1986: II, 100-101).

Bir başka sûrede Allah Teala, “O, hiç kimseye karşılık bekleyerek iyilik yapmaz. (Yaptığı iyiliği) ancak Yüce Rabb’inin rızasını istediği için (yapar),” (Leyl, 92/19-20) buyurmaktadır. Bu âyetlerin Hz. Ebu Bekir hakkında indiği rivayet edilir (Yazır, 1995: VIII, 493). Hz. Ebu Bekir, müşriklerin işkence ettiği köleleri satın alıp azat ederek hürriyetlerine kavuştururdu. Müşrikler, Hz. Ebu Bekir’in bu yaptığını bir menfaat beklentisiyle yaptığını söylemişlerdi. Bu âyetler işin gerçek yüzünü göstererek, işin onların iddia ettiği gibi olmadığını göstermektedir. Mümin, her türlü nimetin yalnızca Allah'ın bir lütfü olduğuna, iyiliklerin de bir nimet elde etmek için değil, sadece Allah rızası için yapılması gerektiğine inanır. Böylece bu âyetlerde müşriklerin bencil ve çıkarıcı zihniyet ve ahlâk yapılarının yansımından ibaret olan yukarıdaki iddiaları reddedilmiş, Hz. Ebû Bekir örneğinde gönüllerini insan sevgisi ve cömertlikle bezeyen müminler, Allah tarafından takdirle anılmıştır (Komisyon, 2006: V, 635).

Bir başka âyette paylaşma konusunda ideal bir mü'min şöyle tarif edilir: (Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) “Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.” (İnsan, 76/9). Burada zikredilen mü'minlerin bu özverili davranışları, gösteriş veya herhangi bir menfaat, hatta bir teşekkür karşılığında bile değil, sırf Allah'ın razılığını elde etmek içindir. Allah'ın rızası, en temel gereksinim olan yemekten daha sevimli ve lezzetlidir (Komisyon, 2006: V, 518).

Paylaşma, Allah rızası olduğunda İslâmî bir hüviyet kazanır. Allah'ın rızası olmadan, özellikle de gösteriş için yapılan paylaşımın, içi boş bir şekilden ibaret olduğu ifade edilmektedir (Bakara, 2/264).

İslâm'dan önce Cahiliye Arapları içinde cömertliğiyle bilinen insanlar vardı. Bu insanlar misafirperver idiler. Misafire ikram etmeyi ve bu yaptıklarıyla övünmeyi severlerdi. Misafire kötü davranmayı, kendilerine sığınanları himaye etmemeyi şeref zafiyeti kabul ederlerdi. Övülmek, hürmet görmek, asalet ve cesaretleriyle toplum içerisinde olmak, Arapların en büyük idealiydi (Özaydın, 1991; III, 322). Burada muhtaçların ihtiyaçlarının giderilmesi, fakirlerin doyurulması, giydirilmesi, misafire ikram edilmesi, yetimin korunması gibi erdemler sadece övülme, hürmet görme, toplum içerisinde saygı görme ve gösteriş için yapılmaktadır. Oysa mü'minler, sadece Allah rızası, O'ndan gelecek bir övgü, saygınlık maksadıyla aynı erdemi gerçekleştirmektedirler.

Paylaşmada Allah rızasına kanallı olabilmek için yapılan işin, riyasız olması gerekir. Riya, yaptığı şeyi başkasına göstermek veya başkası için yapmaktır. Bunda Allah'ın rızası yoktur. Dolayısıyla yapılanın dinî ve ahlâkî bir anlamı da yoktur (Temel, 2001: 49). Kur'an'da, bu hassasiyeti benimseme konusunda sıkıntı yaşayan cimri münafıklar şöyle anlatılır: “Bunlar, mallarını insanlara gösteriş için harcayan, Allah'a ve ahiret gününe de inanmayan kimselerdir. Şeytan kimin arkadaşı olursa, o ne kötü arkadaştır. Bunlar, Allah'a ve ahiret gününe iman etselerdi ve Allah'ın verdiği rızıktan (gösterişsiz olarak) harcasalardı, kendilerine ne zarar gelirdi? Allah, onları en iyi bilendir.” (Nisa, 4/38, 39). Onların, Allah'a ve ahiret gününe sağlam bir imanla inanmadıkları halde mallarını, Allah rızası için değil de, gösteriş, övülmek ve şöhret için harcadıklarından, ahirette azap çekecekleri bildirilir (Sabunî, 1981: I, 276).

Paylaşmada riyadan sonra, Allah rızasını engelleyen bir başka dinî ve ahlâkî zafiyet, yapılan paylaşımı başa kakmadır. Yapılan paylaşım riyasız ve başa kakılmadan olursa yol Allah'ın rızasına çıkar. Allah Teala Kur'an'da mü'minlerin paylaşmayı, infakı, harcamayı nasıl yaptıklarına dair vasıflarını sayarken onların mallarını Allah

yolunda harcadıkları, paylaştıkları insanlara karşı verdiklerinden dolayı asla başa kakmadıkları ve eza vermedikleri dile getirilir (Bakara, 2/262). Tebuk Savaşı için hazırlanan ve “Ceyş-i Usret” (sıkıntı ordusu) diye isimlendirilen ordunun hazırlanmasına Hz. Osman (r.a.) odunlarıyla, çullarıyla bin deve, Abdurrahman b. Avf (r.a.) hazretleri de dört bin dirhem sadaka vermişlerdi. Bu âyetin bunların gönüllerini hoş etmek için indiği rivayet edilmiştir. Ama âyetin hükmü geneldir. Buna karşılık harcamasını eziyet ederek ve başa kakarak yapmanın kötülüğü yerilmiştir. Zira bunu ancak, Allah’a ve ahiret gününe inanmayan yapar. “Ey iman edenler! Allah’a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.” (Bakara, 2/264). Âyette geçen “menn” ve “minnet”, sözlükte iki anlama gelir. Birisi nimet verme ve nimet anlamıdır ki, dilimizde “memnun olmak” bundan alınmıştır. Diğeri de hakkı eksiltmek, kesmek, kısacası ihsan ettiği kimseye karşı ihsanını bir şey saymak ve az çok ihsanı ile gururlanmaktır ki, gönül bulandırır ve ihsanın değerini eksiltir veya keser. Burada kastedilen budur. Dilimizde minnet (başa kakma) bu anlamdan alınmıştır. Eza, tiksindirmek, iyiliğe balgam atmaktır ki, in’amı (iyiliği) dolayısıyla bir kusur yüzünden şikâyet etmek, el, dil uzatmak, yaptığı iyiliği yüzüne vurmak, başa kakmak hep eza olarak kabul edilmektedir (Yazır, 1995: II, 167).

3.2.5.2. Sevilen, Helal, İyi ve Kaliteli Şeylerden Vermek

Paylaşmada dikkat edilmesi gereken bir diğer prensip, paylaşılan şeylerin sevilen, helal, temiz ve iyi şeylerden olmasıdır. Bakara Sûresi’nde “Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki Allah, her bakımdan zengindir, övülmeye lâyıktır.” (Bakara, 2/267) buyurulmaktadır. Kazançların temizlerinden verilmeli. Helal kazanç ile elde edilen malın iyi ve hoş gidenlerinden verilmeli (Sabunî, 1981: I, 170). Bu âyet aynı zamanda şunu da anlatıyor. Kazançların bir temizi, iyisi; bir de bunun zıddı, pis olanı var. Her kazanılan temiz ve iyi olmaz. İnfak, vermek, paylaşmak, sonsuz bir feyzin tohumu ve ebedi hayatın bir esası olduğundan, bu tohumun en temizlerinden seçilmesi gerekir (Yazır, 1995: II, 173). Dolayısıyla helal, temiz ve iyi olan nimetler verilmeli, bölüşülmeli. Kötüsünü ve haramını vermeye niyetlenmemeli. Zira kendimizin almayacağı, beğenmeyeceği şeyleri başkasına vermeye çalışmak, mü’minlik sıfatına yakışmayan davranıştır.

Rivayetlere göre, başlangıçta sadaka ile ilgili emirleri bildiren âyet indiği zaman ashabdan bir kısmı hurma salkımlarını getirir, muhtaç olanlar yesin diye Mescid’e asarlardı. Bir kısım ashab da caiz zannıyla döküntü, bozuk, çürük çarık şeyler getirmişlerdi. Sonra bu âyet indi. Bununla verilecek vergilerin, zekât ve sadakaların nasıl bir niteliğe sahip olması gerektiği açıklanmıştır (Yazır, 1995: II, 174). Hakk’ın rızasına yakışır bir paylaşım helal, temiz, iyi ve kaliteli şeylerden olmalıdır. Kötü, çirkin haram ve kalitesiz şeylerin Allah nezdinde bir değerinin olmadığı görülmektedir.

Yukarıdaki âyette empati özelliği de öne çıkmaktadır. İnsanlar, ortak özellikleri sayesinde birbirlerini hissedebilir, başkalarının tutum ve davranışları hakkında tahminde bulunabilirler. Kişinin bu ortak özelliklerini tahmin etmesinden yola çıkarak, kendini başkasının yerine koyabilmesine empati denir. Empati, bireyin duygusal düzeyde

kendini başkasının yerine koyması ve onları doğru olarak anlama becerisidir. Paylaşmanın anlam alanına giren infakın amacı, insanların ihtiyaçlarını sadece belli bir süreliğine karşılama değildir. Bununla birlikte infak, muhtaç durumda olan kimsenin ruh halini anlamak, yani empati yapabilmektir (Kasapoğlu, 2012: I, 741-745). Kişinin kendisini geçici bir süreliğine başkasının yerine koyup, olaylara onun bakış açısından bakması ve onun yaşadıklarını hissetmeye çalışması şeklinde tanımlanan empatinin, îsârın bir önceki aşamasını oluşturduğu söylenir. Başkasına bir iyilik veya bir hayır yapılacağı zaman, genellikle bu duygular kişide canlanır. Ve bu süreç kişiyi hayra yönettici bir etkidir. Empati yapmak, insanlar arasındaki birçok problemi çözebilir. Başkalarının sıkıntısına duyarsız kalmak veya “başkasının acısı benim acımdır” anlayışında olmamak dinen yadırganan, kabul edilmeyen bir anlayıştır (Sancaklı, 2010: 14-15).

Kur'an, paylaşma yapılırken, bunun dinî ve ahlâkî anlamda bir ölçüyle yapılmasını ister. Bu ölçülerden biri de, yardım yapılan kimsenin duygu ve düşüncesinin hesaba katılmasıdır. Kur'an, paylaşan ile paylaşılan kişinin iç dünyası arasında bir eşleşmeyi, denkleşmeyi tavsiye etmiştir. Paylaşana, paylaşılan kişinin “ben”ini, kendi “ben”i gibi görme esasını getirmiştir (Kasapoğlu, 2012: I, 746). Bu istikamette yapılmayan yardımlar ve harcamalar, gerçek bir paylaşımdan ziyade, menfaat odaklı beklentiler olacaktır. Dolayısıyla paylaşmanın doğuracağı etki ve sonuçtan mahrum kalınacaktır. Hz. Peygamber’ de, bunu şöyle dillendirmiştir: “Sizden biriniz kendisi için istediğini, kardeşi için de istemedikçe (gerçek manada) iman etmiş olamaz.” (Buharî, İman, 7).

Allah Teala insanlara temiz iyi şeyleri helal kılıp ihsan ettiği gibi, insanlardan da paylaşırken, ikram ederken, aynı doğrultuda hareket etmelerini istemektedirler. Al-i İmran Sûresi 92. âyet-i kerimde şöyle buyrulur: “Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir.” Müfessirlere göre kişinin sevdiği şeyler servet, mevki, ilim ve beden kuvveti gibi maddî ve manevî imkânlar olabilir. Bu âyetle Yüce Yaratıcı, Allah yolunda yapılan harcamaların, paylaşımların, yardımların işe yarar, kıymetli şeylerden yapılmasına işaret etmekte, aksi halde yapılan harcamaların hedeflenen gayeye ulaşamayacağını bildirmektedir. Bu tür sosyal harcamalarda verilen şey, bireyin veya toplumun bir ihtiyacını karşılayacak ve onu sıkıntıdan kurtaracak mahiyette olmalıdır. Bu tür bir hareket kişiyi cimrilik hastalığından kurtararak ona, kendisini Allah ve insanlar nezdinde yücelten cömertlik vasfını kazandırır. Kişi herhangi bir şeyi Allah’tan daha çok seviyor ve onu Allah yolunda feda edemiyorsa, onun iyiliğe ve erdemliliğe (birr) ulaşması mümkün değildir (Komisyon, 2006: I, 630-631). Burada şunu da öğreniyoruz ki iman, tam, kâmil hayra, iyiliğe ermek için yeterli sebep değildir. İman ve ilimden sonra amel ve özellikle (Allah yolunda) sarf etmek ve harcamak da gerekmektedir. Hem de bu harcama ne kadar sevgili şeylerden olursa, o kadar kıymetli olur. Allah, harcanılan hoş veya nahos (güzel olmayan) herhangi bir şeyi bilir ve ona göre sevabını verir. Fakat asıl iyiliğe, yüksek hayra ulaşmak, sevilen şeylerden harcamaya bağlıdır (Yazır, 1995: II, 359). Bir başka âyetle de şöyle buyrulur: “Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler.” (İnsan, 76/8). Paylaşımın iyi, güzel, sevilen şeylerden olması ve sevilerek yapılması kişinin sosyal bütünleşme noktasında gerçekçi ve samimi olduğunun en büyük göstergelerinden biridir.

3.2.5.3. Paylaşmada Dünyevî Bir Karşılık Beklememek

Bu özelliğin de, ebrar ismiyle müsemma olmuş kimselere ait olduğu bildirilir: “(Ebrar olanlar yedirdikleri kimselere şöyle derler:) “Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.” (İnsan, 76/9). Yüce Allah burada, karşılık beklememe ölçütünü vererek, mü’minleri adeta abideleştirmiştir. Ayrıca mü’minleri uyararak, karşılık bekleyerek, minnetle ve eziyetle yapılan paylaşımın mükâfatının olmayacağı uyarısını da yapar. (Bakara, 2/264). Kişi en ufak bir menfaat beklentisiyle harcama yaparsa, bu, Allah rızası için olmayacak ve boşa gidecektir. Oysa karşılık sadece Allah’tan beklenmelidir.

Bir de Kur’an-ı Kerîm’de, karz-ı hasenden bahsedilir. “Şüphesiz ki sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah’a güzel bir borç verenler var ya, (verdikleri) onlara kat kat ödenir. Ayrıca onlara çok değerli bir mükâfat da vardır.” (Hadid, 57/18). Burada karz-ı hasen mecazdır ve güzel borç demektir. Malın en iyisini seçip, Allah rızası için ihlâs ile en uygun yere harcamadır. Beklenti sadece Allah’tandır. O’nun dışında bir varlık veya eşyadan beklenti olmaması gerektiği belirtilir (Yazır, 1995: VII, 146-147).

Karz-ı hasen, Allah rızasından başka bir menfaat beklenmeden verilen borçtur. Bu borç karşılığında borçludan menfaat beklenmez, yalnızca ödeme imkânına kavuştuğunda borcun aslını ödemesi istenir. Kutsî hadislerden öğrendiğimize göre Allah Teala, nerede ve hangi davranışta rızası bulunuyorsa orada kendi bulunuyormuş gibi bir ifade kullanarak kullarını hayırlı işlere, güzel davranışlara, yardımlaşma ve dayanışmaya teşvik etmektedir. Allah (c.c.), güzel borç vereni kendisine borç veren gibi kabul ederek yardım sever mümine şereflerin en büyüğünü bahşetmiş, onu dinî heyecanın doruğuna yükseltmiştir. Ne yazık ki zamanımızda bazı müslümanlar, geleneğimizde mevcut bulunan bu güzel davranışı büyük ölçüde terk etmişlerdir. Terk edilen sünnetleri, İslâmî gelenekleri ihya eden, yeniden uygulama alanına koyan müminlere büyük müjdelerin bulunduğu unutulmamalıdır (Komisyon, 2006: I, 385).

3.2.5.4. Paylaşmada Gönül Rızası

Gerek farz ve gerekse nafil olsun bütün ibadetlerde gönüllülük esastır. Bu, insanın elindeki bir nimeti başkalarıyla paylaşmasında da esas olan bir prensiptir. Allah Teala, insanın gönlünden, fazlaca tertemiz yaptığına daha çok mükâfat vardır diye teşvik etmektedir (Bakara, 2/184). Gönülsüz yapılan ya da başkalarının kalbini kırarak, gönlünü inciterek yapılan bir paylaşım muteber değildir (Bakara, 2/263). Hatta bu durum, yani gönül inciterek harcamada bulunma, yapılan ibadetin içini boşaltır, onu iptal eder (Bakara, 2/264). Buna karşılık Allah Teala, paylaşımını gönülden, mutmain bir şekilde yapanların misalini, bol ürün veren güzel bir bahçeyle somutlandırmıştır. Tevbe Sûresi’nde “Yine de ki: ‘İster gönüllü, ister gönülsüz olarak harcayın, sizden asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz fasık bir topluluksunuz’” (Tevbe, 9/53) buyrulur. Bu, cihattan geri kalmak için izin isteyen, fakat aynı zamanda nifaklarını gizlemek için bir takım maddî katkılarda bulunmak isteyen münafıklara sert bir uyarıdır ki, ister bu işte gönüllü olun ister olmayın verdiğiniz kabul edilmeyecektir, demektir (Mevdudî, 1996: II, 236). Onların infak olarak verdiklerinin kabul edilmemesinin gerekçesi bir sonraki âyette şöyle açıklanmaktadır: “Harcamalarının kabul edilmesine, yalnızca, Allah’ı ve Resülünü inkâr etmeleri, namaza ancak üşene üşene gelmeleri ve ancak gönülsüzce harcamaları engel olmuştur.” (Tevbe, 9/54). Bunlar paylaşmayı, harcamayı, zorunlu bir vergi kabul ederler. Kalben inanarak, gönül hoşluğuyla değil de, sadece dünyevî bir

beklentiye hizmet için harcama yaparlar. İşin içinde gönüllülük, samimiyet, ihlâs olmadıktan sonra isteyerek, kendi elleriyle infak da bulunsalar da bu, aslında onların canlarını sıkır (Yazır, 1995: IV, 257). Böyle bir paylaşım ise, gönül rızası esasına terstir.

Münafıklar ya da aynı mizaca sahip kimseler bununla da kalmazlar, gönüllü bağışta bulunanları ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip, onlarla alay ederler (Tevbe, 9/79).

Paylaşım, katıksız bir imana sahip olan mü'minlerin yaptığı gibi candan, gönülden olmalıdır. Böyle olduğunda harcamanın, kutsal bir paylaşıma dönüştüğünü söyleyebiliriz.

3.2.5.5. Her Türlü ve Sürekli Olarak Paylaşım

Paylaşmada dinî ve ahlâkî prensiplerden biri de, her türlü ve sürekli olarak vermektir. Kur'an'da gizli ve açık, bollukta ve darlıkta, gece ve gündüz, küçük ve büyük olmak üzere değişik biçimlerde harcama yapıldığından bahsedilmektedir.

Öncelikle Cenab-ı Hak, bu işi emretmektedir: “İnanan kullarıma söyle, namazı dosdoğru kılsınlar, hiçbir alışveriş ve dostluğun bulunmadığı bir gün gelmeden önce kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda gizlice ve açıktan harcasınlar.” (İbrahim, 14/31). Bir başka âyette “Sadakaları açıktan verirseniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da keffaret olur. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Bakara, 2/271) buyurularak, paylaşmanın nasıl olması gerektiği konusunda bir tavsiyede bulunulur. Bir sonraki adımda mü'minlerin paylaşma işini bu doğrultuda yaptıklarına şöyle işaret edilir. “Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir.” (Bakara, 2/274). Burada mü'minlerin, gece gündüz, gizli açık vermeleriyle, hallerin ve zamanların genelliğine işaret edilerek (Hicazî, tsz.: I, 226), her vakit ve her suretle, her hal içerisinde (Yazır, 1995: II, 198) infak yapma özelliğine sahip oldukları anlaşılmıştır.

Bazı tefsircilere göre nafilâ türünden sadakanın gizli verilmesi, farz türünden sadakanın ise açık verilmesi daha iyidir. Çünkü farz olan sadakanın gizli verilmesi, “kişi yükümlü olduğu halde vermiyor” şeklinde suizanna sebep olabilir, ayrıca açıkça verilmesinde teşvik vardır. Nafilâ sadaka ve infaklar ise açıkça yapıldığında hem alanın mahcup olması hem de verenin riyaya düşmesi ihtimali mevcuttur. Buna göre Kitap ve Sünnet böyle bir ayırım yapmadığından, açıktan vermeyi gerektiren özel bir sebep olmadıkça her nevi tasadduk ve infakın gizli yapılması tercih edilmelidir, ancak açık olması da caizdir (Komisyon, 2006: I, 426).

İslâm Peygamberi de bunu şöyle anlatır: “Yedi sınıf insan vardır ki Allah kendi gölgesinden başka hiçbir gölge bulunmayan kıyamet gününde, bunları kendi arşının gölgesinde gölgelendirir: Âdil imam (yani devlet başkanı); Allah'a ibadet ederek temiz bir hayat içinde serpilip büyüyen genç; gönlü mescitlere sevgiyle bağlanmış olan namazlı kimse; Allah için sevişen ve bu sevgi ile birleşip, bu sevgi ile ayrılan iki kişi; toplumsal mevki sahibi ve güzelliği olan bir kadın tarafından çağırılıp da kadınlığını kendisine arz ettiğinde; ‘ben Allah’tan korkarım’ cevabıyla karşılık veren er kişi; sağ elinin verdiği sadakayı sol eli duymayacak derecede gizli sadaka veren zengin kişi; insanlardan tenhada Allah’ı anıp gözleri yaş döken takvalı kişi.” (Buharî, Zekât, 16). Bu hadiste zikredilen “sağ elinin verdiği sadakayı sol eli duymayacak derecede gizli sadaka verme” işi paylaşımında, kişinin kendisini, mümkünse öne çıkarmadan yapması gerektiğini

belirtir.

Kur'an'da mü'minlerin bolluk ve darlık zamanlarında da fedakârlıkta bulundukları anlatılır. "Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever." (Al-i İmran, 3/134). Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde olan müttakî mü'minler, kolaylık ve zorluk zamanlarında, sevinçli ve üzüntülü zamanlarında da sürekli infak ederler (Yazır, 1995: II, 383). Âyette geçen "serra" kelimesi tefsirlerde "sevinç ve rahatlık veren durum"; "darra" ise "zarar ve sıkıntı veren durum" şeklinde açıklanmıştır. Buna göre buradaki iki tür harcama, "zenginlik ve fakirlik halinde", "sevinçli ve kederli zamanlarda", "hayatta iken ve ölüme bağlı tasarruf yoluyla" yapılan harcamalar şeklinde anlaşıldığı gibi "akrabaya sevinç veren yardımlar ve düşmanı yenilgiye uğratmak için yapılan masraflar" şeklinde de anlaşılabilir. Bollukta ve darlıkta Allah yolunda infak etmek, yani malları iyilik yolunda harcamaktır. Her iki durum da onların davranışlarını değiştirmez: Bolluk, kendilerini bencilleştirip aldatmadığı gibi darlık da onlara Allah yolunda harcamayı unutturmaz (Komisyon, 2006: I, 672). Takva ehli mü'minlerin özelliklerinin sıralandığı âyetin bir hükmünü teşkil eden bu kısmında Allah (c.c), onların kendilerine lütfedilen nimetlerden ekonomik olarak olumlu ve olumsuz her türlü şart altında muhtaç insanlara infakta bulunduklarını dile getirmektedir (Yiğit, 2010: I, 160). Onlar Allah yolunda harcamaya devam edip, Allah'ın metodu üzere hayatlarını sürdürürler. Ne darlık ne de bolluk bu özelliklerini değiştiremez. Bolluk onları şımartıp oyalamadığı gibi, yokluk ta onları sıkıp görevlerini unutturamaz. Bu, her durumun ve her görevin bilincinde olmaktır. Cimrilik ve ihtirastan kurtulmaktır. Allah'tan korkmak ve O'nun gözetimini idrak etmektir. Mal mülk arzusundan, ihtiras köleliğinden ve cimrilik ağırlığından daha kuvvetli olan takva etkeninden başka hiçbir şey, tabiatı itibarıyla cimri ve fitratı gereği mala düşkün olan nefsi, her durumda Allah yolunda infak etmeye sevk edemez. Bu, ruhu parlatan, kurtaran, bağ ve zincirlerden özgür kılan, latif ve derin bir bilinçtir (Kutub, 1986: II, 452).

Tebuk Savaşı'nın anlatıldığı âyetlerden biri olan aşağıdaki pasajda, mü'minlerin içerisinde bulundukları sıkıntılara rağmen Allah Rasülü'nü yalnız bırakmayıp arkasından gitmeleri halinde hatta gidenler için de, yaptıkları en ufak bir pozitif durumun, övülmeye değer olduğu ve mutlaka karşılık bulacağı anlatılıyor. "Allah yolunda küçük, büyük bir harcama yapmazlar ve bir vadiyi katetmezler ki (bunlar), Allah'ın, yaptıklarının daha güzeliyle kendilerini mükâfatlandırması için hesaplarına yazılmış olmasın." (Tevbe, 9/121). Bir önceki âyette Peygamber'in arkadaşlarına zorlukta ve darlıkta Peygamber (s.a.v.)'le birlikte olmaları ve Peygamber'in katlanmış olduğu sıkıntılara onların da katlanmaları emredilmiştir. Bunu da Hz. Peygamber'in canını cömertçe feda ettiği bir yerde kendilerini korumakla değil, onun Allah indinde en şerefli ve en değerli kişi olduğunu bilerek yapmaları emrolunmuştur. Bu beliğ bir yasaklama ve Peygamber'e tâbi olmaya teşviktir (Zemahşerî, 1994: III, 105-106). Bu âyette ise, onların küçük-büyük yaptıkları her harcama ki İbn Abbas, "bir hurma veya daha fazlası olabilir" demiştir, gidiş olsun dönüş olsun, cihat için yürürken geçtikleri her yer karşılığında onlar için sevap yazılır (Sabunî, 1981; I, 568).

Varlık zamanında insan paylaşmayı, fedakârlığı, infakta bulunmayı hatırlamayabilir. Çünkü insan, nimeti vereni unutmaya meyyaldir. Darlık zamanında ise, kendi ihtiyacı vardır. Dolayısıyla, her iki konumda da verebilmek, üst düzey ahlâkî bir meziyettir.

3.2.5.6. İhtiyaç Sahiplerine İhtiyaç Zamanında Vermek

Paylaşmada dikkat edilmesi gereken en önemli dinî ve ahlâkî kriterlerden birisi de, maddî yardıma muhtaç olan kişiye bu yardımı zamanında yapmaktır. Yani esas olan, kişinin ihtiyaç duyduğu anda o ihtiyacın giderilmesidir.

Zor dönemlerde güçlüklerle katlanmak ve özveride bulunmak normal zamanlara nazaran daha değerlidir (Komisyon, 2006: V, 240). Kur'an'da Allah Teala, maddî desteğe ihtiyacın çok olduğu dönem ile bu desteğe ihtiyacın az olduğu dönem de yapılan yardımların aynı olmadığını ifade etmektedir: “Size ne oluyor da, Allah yolunda harcama yapmıyorsunuz? Halbu ki göklerin ve yerin mirası Allah’ındır. İçinizden, fetihten (Mekke fethinden) önce harcayanlar ve savaşanlar, (diğerleri ile) bir değildir. Onların derecesi, sonradan harcayan ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah, hepsine de en güzel olanı (cenneti) vaat etmiştir. Allah, bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Hadid, 57/10). Mekke’nin fethinden önce malını Allah yolunda infak edip müşriklerle savaşanlar, Mekke’nin fethinden sonra malını Allah yolunda infak edip müşriklerle savaşanlarla aynı seviyede olmazlar (Hicazi, tsz.: VI, 142-144). Çünkü müslümanların zayıf ve geleceklerinin belirsiz olduğu bir zamanda harcama yapmak, onlara destek olmak, diğer zamanlara göre daha değerli ve anlamlı kabul edilir (Esed, 1999: III, 1112). Onlar, Mekke’nin fethinden sonra mallarını Allah yolunda sarfedip müşriklerle savaşanlara nisbetle Allah katında derece bakımından daha yüksektirler.

Muhacirden ve Medine yerlilerinden oluşmuş bir avuçluk öncü müslüman, Mekke’nin fethinden önceki zor ve sıkışık günlerde ellerinden gelen bütün bedenî ve malî fedakârlıkları gözlerini kırpmadan yapmışlardı. O zor günlerde yapılan bedenî ve malî fedakârlıklar içtendi, hiçbir maddî çıkar beklentisi söz konusu değildi. Bu fedakârlıkları yapanlar, sadece Yüce Allah’ın vereceği ödülü elde edebilmeyi, canları ve mallarını da bu yolda feda edebilmeyi gaye edinmişlerdi. Fakat bu güzide mü’minlerin yapabildikleri fedakârlıklar, nicelik bakımından, Mekke döneminden sonraki imkânlı müslümanların yapabilecekleri fedakârlıklardan daha azdı. Fakat Mekke fethi sonrasında bazı imkânlı müslümanları fedakârlık yaparken nicelik bakımından onları örnek almaya kalkışıyor, onların bilinen veya kulaktan dolma fedakârlık rakamlarına erişince görevlerini yapmış sayılmayı bekliyorlardı. İşte bunun üzerine inen bu âyet, bu iki grubun fedakârlıklarını hak terazisinde tartıyor, terazide ağır basmayı sağlayacak olan faktörün nicelik unsuru olmadığını, asıl önemli olanın fedakârlığın arkasındaki motif ile imanın gerçeklik derecesi olduğunu açıklıyor. İslâm inancı ağır baskılar altındayken, taraftarları az sayıdayken; ufukta çıkar, mevki ve servet belirtileri yokken mal harcayanların ve savaşanların fedakârlıkları, güvenli günlere kavuşulduktan, yeni dinin taraftarları çoğaldıktan; zafer, üstünlük ve başarı elle tutulur yakınlığa geldikten sonra mal harcayanların ve savaşanların fedakârlıkları ile aynı değerde değildir (Kutub, 1986: XIV, 294-295).

İslâm Peygamberi, bu konunun önemini şöyle dile getirir: “Sizler sadakalarınızı veriniz. Çünkü sizin üzerinize öyle bir zaman gelecektir ki, o vakit insan kendi sadakasıyla yürür de vermek istediği kimse: Sen bu sadakayı dün getirmiş olaydın ben onu senden kabul eder alırdım, ama bu güne gelince artık benim için ona hiçbir ihtiyaç yoktur, der.” (Buharî, Zekât, 9).

Mü’min nesil için, özellikle Mekke’nin fethinden önce müslümanların bu örnekliği, paylaşırken ne kadar hassas ve samimi olmamız gerektiğini gösteren güzel bir modeldir. İnsanların muhtaçlıkları geçtikten sonra yapılan yardımın önemi daha azdır. Burada esas olan, ihtiyacın zamanında giderilmesidir.

3.2.5.7. Paylaşmaya Yakınlardan Başlamak

Paylaşımçı bir toplum olabilmenin ön koşullarından biri paylaşmaya, maddî destek verilmeye öncelikle bize gerek kan bağıyla ve gerekse mesafe itibarıyla en yakın olanlardan başlamaktır. En yakınlar, bizim ailemizdir. Küçük çocuklar, zevce, muhtaç olan anne-baba ve bunlara katılan kişiler ailedendir. Buna bağlı olarak, erkeğin ve kadının kardeşleri ve amcaları gibi yakınları da paylaşmada önceliği olanlardır. Sadece kan bağıyla değil, mesafe itibarıyla de başta komşularımız ve yakın arkadaşlarımız, uhdemiz altındaki insanlar da öncelikli olanlardır (Yazır, 1995: II, 67).

Kur'an-ı Kerîm'de paylaşmaya yakınlardan başlanması ya açıkça emredilmekte, ya da sıralamada öncelik yakınlar verilmektedir (Tekiner, 2006: 162). "Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez." (Nisa, 4/36).

Paylaşıırken göz önünde bulundurmamız gereken diğer yakınlar yolculukta, öğrencilikte, mescitte, işte ya da ev yakınlığı olan kişilerdir (Zemahşerî, 1998: II, 74).

3.2.5.8. İhtiyaçtan Arta Kalanı Paylaşmak

Paylaşmada yakınlar tasarrufta bulunduktan sonra kişi, eğer fazladan malı kalmışsa onu başkalarıyla, ihtiyacı olanlarla bölüşmelidir.

Kur'an'da Allah (c.c.), şöyle buyurmaktadır: "...Yine sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: 'İhtiyaçtan arta kalanı.' Allah, size âyetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz." (Bakara, 2/219). Küçük çocuklar, zevce, muhtaç olan anne-baba ve bunlara katılan atalar ailedendir. Kişi, ailenin nafakasını karşılamak zorundadır. Dolayısıyla hayır yapalım diye kişinin ailesini nafakasız bırakması caiz olmaz. Hayır adına infak, ailenin ihtiyacı giderildikten sonra fazla olan maldan yapılır (Yazır, 1995: II, 67-68).

Sahabeden Ebû Zer el-Gıfârî'ye göre ihtiyaçtan artan malın saklanması, işletilip üzerinden kazanç sağlanması caiz değildir. Muhtaçlar bulunduğu müddetçe ihtiyaç fazlası mal onlara verilecektir. İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre ise farz olan servet aktarımı nafaka ve zekâtla sınırlıdır. Bunun dışında kalan infaklar nafîle ibadet hükmündedir; yapana ecir kazandırır, yapmayı günaha sokmaz. Yukarıdaki âyet ve bu doğrultudaki hadislerden, İslâm'ın getirdiği kardeşlik ve yardımlaşma kavramlarından bizde hâsıl olan kanaat ve anlayışa göre toplum içinde temel ihtiyaçlarını temin edememiş insanlar bulunduğu müddetçe bu ihtiyaçları gidermeyen kimseler ihtiyaç fazlası malları sebebiyle sorumlu olacaklardır. Yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine yardımın zenginlerin zekâtına bırakılmayıp daha geniş bir tabana yayılması, şahsî ve ailevî ihtiyaçlarından artan malı, yiyecek ve giyeceği olan kimselerin bunları yoksullara vermelerinin teşvik edilmesi sosyal adaletin sağlanması bakımından çok önemli ve ileri bir adımdır (Komisyon, 2006: I, 347-348). Böyle davranıldığı takdirde toplumda temel ihtiyaçlarını sağlayamamış kimselerin kalması azalacaktır.

Özelde mü'minler, genelde insanlar, aşırı derecede savurganlığa veya sıkıntıya gitmeksizin insanın kendi şahsına ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere gerekli masrafi yaptıktan sonra ihtiyaçtan fazlasını fakirlere vermelidir.

3.2.5.9. Gücü Yettiğince Vermek

Paylaşırken dikkat edilmesi gereken bir diğer prensip, maddî gücü nispetinde vermektir. Allah Teala, kişiyi ancak gücünün yettiği şeyle sorumlu kılar (Bakara, 2/286). Hiç kimseden malının tamamını sarf etmesini istemez (Muhammed, 47/36).

Yüce Allah, bazen emir, bazen teşvik ve tavsiye, bazen de tehdit dolu cümlelerle kullarının sürekli olarak harcamada bulunmasını istemekte ve zenginlerin zenginliklerinden dolayı çokça, zengin olmayanların da imkânları ölçüsünde başkalarına iyilikte bulunmalarını talep etmektedir (Temel, 2001: 43).

Allah (c.c.), Tevbe Sûresi'nde, "Sadakalar hususunda gönüllü bağışta bulunan mü'minlerle, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, işte Allah asıl onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için elem dolu bir azap vardır" buyurmaktadır. (Tevbe, 9/79). Rivayet olunmuştur ki, Hz. Peygamber, insanları sadaka vermeye teşvik buyurmuştur. Bundan dolayı Abdurrahmân b. Avf, kırk okka kadar altın, bir okka kırk dirhem para ve bir rivayette dört bin dirhem getirmiş ve "Sekiz bin dirhem param vardı, yarısını Rabbime ayırdım, yarısını da evdekilere bıraktım." demişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Allah, verdiğini de senin için mübarek kılsın, evde alıkoyduğunu da" duasında bulunmuştu. Gerçekten de Abdurrahmân, daha sonra o kadar bolluğa ve berekete erişmişti ki, vefat ettiği zaman, ciddi miktarda miras kalmıştır. Yine ashaptan Asım b. Adiy de yüz vesek hurma getirmiş, "bu gece bir zatın hurmalığını sulamak için sabaha kadar gündelikçi olarak çalıştım, karşılığında iki sâ' hurma kazandım, birini evime alıkoydum, birini de Rabb'im için getirdim." demişti. Resulullah da zekât olarak toplanan öteki hurmaların üstüne dökmesini emretmişti. Münafıklar ise Abdurrahmân da, Asım da "sadakalarını başka değil, sırf gösteriş ve isim yapmak için getirdiler, Ebu Ukayl'in getirdiği bir sâ' hurmaya da Allah ve Resulü muhtaç değildi, lâkin o da kendisine sırf sadaka veriyor desinler diye getirdi" şeklinde ileri geri konuşarak dedikodu yapmışlardı. İşte bu sebeple bu âyet nazil oldu (Yazır, 1995: IV, 276).

Kur'an yine başka bir âyette paylaşmadaki bu kolaylığı şöyle dile getirir. "Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah'ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın. Allah, bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah, bir güçluktan sonra bir kolaylık yaratacaktır." (Talak, 65/7).

İster zekât ve nafaka gibi dinî ve hukukî zorunluluklar, ister gönüllü olarak başkalarına yapılacak yardımlar isterse kişisel ihtiyaçların karşılanması için yapılacak masraflar çerçevesinde olsun, harcama yükümlülüğü ve eylemi kişinin sahip olduğu imkânlardan bağımsız düşünülemez. Harcamalarda bu dengenin gözetilmesi gerektiği gibi, başka bazı âyetlerde belirtildiği üzere sırf imkân sahibi olmak gelişigüzel harcamanın meşruiyet gerekçesi olarak görülmemeli ve bu konuda ölçülü olunmalıdır. Öte yandan imkânların sınırlı olması hali kişiyi iyice eli sıkı davranma alışkanlığına ve hep yokluktan şikâyet eder hale gelmeye yöneltmemeli, herkes önce sahip olduğu imkânları yerli yerince kullanmaya çalışmalıdır. Allah hiç kimseyi gücünün üstünde ve kendi verdiğinden fazlasıyla yükümlü tutmaz (Komisyon, 2006: V, 392-393). Zira bütün ibadetlerde olduğu gibi paylaşımda da esas olan kemiyet değil, keyfiyettir.

3.2.5.10. Yeterli Miktarda Bir Paylaşım

Özellikle içerisinde hata yapılan ibadetlerin ve yapılamayan ibadetlerin tamir edilmesinde kefareter önemlidir. Şefik olan Allah, kefaretlerde sosyal bütünleşme için köle azadı ve yoksulların yedirilip giydirilmesini şart koşturmuştur. Bundan biraz

farklı olarak kişi yaşlılığı veya sürekli hastalığı sebebiyle tutamadığı her bir oruç için bir yoksul doyumu fidye verir. Örneğin yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. “(...) Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.” (Bakara, 2/184). Bir yoksul doyumu fidye, temel yiyeceklerin orta miktar ve kalitede olanından bir günlük ihtiyaç karşılığıdır. Bu miktar fidyenin alt sınırıdır. Sorumluluk gerektiren yeminin yerine getirilmediğinde gereken kefareti ise, kendi ailemize yedimizin orta hallisinden on fakiri yedirmek veya giydirmek ya da köle azat etmektir. “Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz. Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar. Bu durumda yeminin kefareti, ailenize yedirdiğinizin orta hallisinden on yoksulu doyurmak yahut onları giydirmek ya da bir köle azat etmektir.” (Maide, 5/89). Buradaki kefarete ölçü, kendi ailemize yedirdiğimiz yiyeceğin çeşit ve miktarının orta hallisinden on miskini, fakiri bir gün doyurmaktır. Miktar ve kalite, kefareti ödeyecek olanın ekonomik düzeyine ve ailesi için yaptığı harcamaların orta derecesine göre toplumun o günkü hayat standartları dikkate alınarak belirlenebilir (Komisyon, 2006: II, 334).

3.2.5.11. Dengeli Bir Paylaşım

Paylaşmada dikkat edilmesi gereken bir prensip de, malı harcarken denge unsuruna dikkat etmektir. Mal harcanırken, ne cimrilik ve ne de israf yapılmalıdır. İkisi arasında orta bir yol bulunmalıdır.

Allah Teala, cimrilik hastalığının insandaki varlığını şu ilahî beyanla ifade eder: “De ki: Eğer siz Rabbinin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, o zaman da tükenir korkusuyla cimrilik ederdiniz. Zaten insan çok cimridir.” (İsra, 17/100). Egoizm, bencillik, iman ve ahlâk terbiyesinden yoksun kalmış her insanda köklü bir ruh hali, bir karakterdir (Komisyon, 2006: III, 525). İnsan, tabiatı icabı, maddî/dünyevî meta ve imkânlarla bağımlı olduğundan, nefis için çekici olduğundan, onlara sıkı sıkıya sarılma eğilimi gösterir (Esed, 1999: III, 580).

Bu gerçeklikten sonra, çirkin olan cimrilik hastalığından kurtulunması gerektiği şöyle bildiriliyor: “O halde, gücünüz yettiği kadar Allah’a karşı gelmekten sakının. Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğiniz için harcayın. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” (Teğabun, 64/16). Mümkün olduğu kadar hırs ve cimrilikten kaçınılmalıdır. Nefsin hırsına kapılıp da stok ve hasislik ile kişi kendisini, bakmakla yükümlü olduğu kişileri ve toplumu felakete sürüklememelidir. Cömert ve yardımsever olmaya çalışmalıdır (Yazır, 1995: VII, 366).

Paylaşmada, fedakârlıkta dengeli olmaya engel bir diğer hastalık, israftır. İsfraf, herhangi bir şeyde sınırı geçmektir. Masraflarda israf ise, harcamada sınırı aşmaktır (Yazır, 1995: V, 448).

Kur’an’da israfın çirkinliği ve şeytan arasındaki bağlantı şöyle ifade bulur: “Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankörlük etmiştir.” (İsra, 17/26-27). Kur’an-ı Kerîm akrabanın, yoksulların, yolda kalmışların, imkânları olanlar üzerinde bir hakkı olduğunu defaatle söyler. Bu bir insanın başka birine lütfen yaptığı bir yardım değildir. Bu, Allah’ın farz kıldığı, belirlediği kulluk ve tevhit ilkesiyle birlikte ele aldığı bir haktır. Mükellefin vermekle kendi görevini yaparak kendisini kurtardığı, o sadece Allah’ın kendisine farz kıldığı bir görevi yerine getirmesine rağmen kendisi ile yardımı alan arasında bir sevgi ortamı oluşturan bir

haktır. Buna karşın Kur'an saçıp savurmayı yasaklıyor. Saçıp savurma (İbn-i Mes'ud ve İbn-i Abbas'ın da açıkladığı gibi) "doğru olmayan yerlere harcamada bulunmaktır." Mücahid der ki: Bir insan malının hepsini Allah yolunda harcasa, saçıp savurmuş olmaz. Bir avuç dahi doğru olmayan yerlere harcasa, saçıp savurmuş kişilerden olur. Demek ki, saçıp savurmanın az veya çok harcamaya ile ilgisi yoktur. Harcamanın yapıldığı yerle ilgisi vardır. İşte bu nedenle saçıp savuranlar, şeytanın kardeşi olmuşlardır (Kutub, 1986: IX, 308-309).

Kur'an-ı Kerim'in buradaki üslubu, savurganları şeytanların kardeşleri olarak nitelemesi, güzel bir üslup ve üstün bir tasvir örneğidir. Bu örnek, savurganları çirkin bir görünümle ortaya koymaktadır. Çünkü onlar, şeytanın kardeşleri olmuşlardır. Şeytan ise, Rabb'inin nimetlerine karşı çok nankörlük etmiştir. Aynı şekilde savurganlar da Rab'lerinin nimetlerine karşı nankörlük etmiş, yerilecek bir biçimde israf yaparak mallarını dağıtmışlardır. Zira onlar, dinen ve ahlâken güzel görülebilecek sınırı aşmışlardır. Âyet-i kerime, savurganın şeytana denk ve eş olduğunu ifade ediyor (Hicazî, tsz.: III, 421).

Yukarıdaki âyetten hemen sonra Allah (c.c.), "Eğer Rabbin'den umduğun bir rahmeti istemek için onlardan yüz çevirecek olursan, o zaman onlara yumuşak bir söz söyle. Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın," (İsra, 17/28-29) buyurarak, Hz. Peygamber'in şahsında mü'minlere ideal olanı göstermiştir. İdeal olan ise, harcamada cimrilik ve israf etmeyen denge insanı olmaktır.

Yine Kur'an'da mü'minlerin denge insanı olduklarını Rahman'ın kullarının özellikleri arasında görüyoruz. "Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır." (Furkan, 25/67). Yani yenilecek, içilecek ve giyinilecek şeyler için harcamaya yaparken saçıp savurmazlar. Cimri denilecek kadar da az harcıyıp kısıntı yapmazlar (Sabunî, 1981: II, 370). Âyetteki "dengeli bir şekilde" ifadesi, gereken yerlere, gerektiği kadar ve gerektiği biçimde harcamada bulunurlar manasındadır (Komisyon, 2006: IV, 138).

3.2.5.12. Paylaşmada Acele Etmek

Paylaşırken dikkat edilmesi gereken bir başka dinî ve ahlakî ölçü, paylaşmayı sağlayan zekât, sadaka gibi ibadetleri yaparken acele etmektir. Zira acele edilmediğinde hem veren için, hem de alan için şartlar değişmiş olabilir. Bunun için bu işte acele etmek önemlidir.

Yüce Allah, sosyal düzenin devamlılığı, sosyal bütünleşmenin sağlanması için; "(...) Haydi, hep hayırlara koşun, yarışın..." (Bakara, 2/148; Maide, 5/48) diyerek mü'minlerden, hayırlı olduğunu bildikleri yöne yönelerek hayır yapmalarını istemiştir (Yazır, 1995: I, 425). "Hayr", herhangi bir bakımdan değerli, kullanışlı, yararlı ve makbul görülen her şeyin karşılığı olarak kabul edilmektedir. (Izutsu, 2010: 328). Dolayısıyla biz bu âyetten, hayırlı olduğunu düşündüğümüz her şey için yarışmamız ve bu işte acele etmemiz gerektiğini öğreniyoruz.

Aslında kişinin sadaka gibi infak etmeye niyet ettiği şeyler, artık kendisinin malı olmaktan çıkmış gibidir. Dolayısıyla kendinde emaneten bulunuyordur. Emanetin sahibine ulaştırılmasında da acele etmek gerekir. Ta ki kaybolma veya bir zarara maruz kalma endişesinden kurtulunmuş olsun (Temel, 2001: 45).

Kur'an, insanın doğasının gereği olarak, darda kaldığında yapması gerekenleri hatırladığını, bunun için Allah'tan yardım talebinde bulunduğunu şöyle anlatıyor: "Herhangi birinize ölüm gelip de, 'Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam' demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden

Allah yolunda harcayın.” (Münafikun, 63/10). Kişinin infak etmediğinde, elindeki maddî imkânı paylaşılması gerekenlerle paylaşmadığında, böyle bir durumdayken ölüm geldiğinde, ya da ölüm emareleri görüldüğünde, infak edemediği için hasret çekeceği belirtilir. Bu yüzden o son saat gelmeden, mümkün olduğunca elindeki mevcut nimetlerden bir pay ayırarak az da olsa infak etmeli ve ölüm ötesine hazırlıksız yakalanmamalıdır. Çünkü o zaman ne kadar pişmanlık duyulursa duyulsun, ne kadar dua edilirse edilsin faydası olmaz (Yazır, 1995: VII, 349). Bu son anda, dünyevî imkânların tamamen bittiği o saatte, ilahî hitabın, özellikle infaka, sadakaya yer vermesi anlamlıdır. Demek ki insan, elinde imkânı olduğu anda hiç zaman kaybetmeden verilmesi gerekenleri vererek paylaşmalı ve kendisini infak edememe hasretinden kurtarmalıdır.

Allah, dünyada kimseyle bölüşmek istemediği, sürekli biriktirdiği malını sadaka vermek için biraz zaman isteyen kişiyi konuşturduktan sonra, başka bir âyette şunları söyler: “Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkâr edenler ise zalimlerin ta kendileridir.” (Bakara, 2/254).

Hz. Peygamber zamanında da şöyle bir olay vuku bulmuştur: Ukbe b. Haris (r.a.) rivayetinde şöyle demiştir: “Peygamber (s.a.v.), bize ikinci namazını kıldırdı. Acele gitti, sonra evine girdi. Akabinde çok geçmeden cemaatin yanına çıktı. Benim tarafımdan ya da başka biri tarafından bu süratli girip çıkmasının sebebi kendisine söylendi. Bunun üzerine Rasûlullah: ‘Evde sadakadan bir miktar altın geriye bırakmıştım. Onu bu gece evde bulundurmamı istemedim de hemen onu taksim ettim’ buyurdu.” (Buhari, Zekât, 20).

3.2.5.13. Verememe Durumunda Güzel Söz Söyleme

Kur’an’da şöyle buyrulur: “Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden gönül kırma gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah, her bakımdan sınırsız zengindir, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir).” (Bakara, 2/263). Kendisine sadaka verilecek kişiye karşı takınılacak tavır bir şekilde onu incitecekse bunu vermek yerine uygun sözler söylemek ve ihtiyacını arz eden kişiyi hoş görmek, durumunu başkalarına duyurmamak manevî sonuç, ecir ve ahlâkî davranış olarak tercih edilmelidir. (Komisyon, 2006: I, 421). Güzel bir söz, kalplerin yaralarını sarar, onları hoşnutluk ve güler yüzlülük duygularıyla doldurur. Bağışlama, ruhların kinlerini temizler, yerine kardeşlik ve doğruluğu yerleştirir. Sadakanın, verenin alana karşı bir üstünlük aracı olmadığını, yalnızca Allah’a verilen bir borç olduğunu belirtmek için hemen arkasından şu bölüm geliyor: “Allah’ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. O Halimdir.” (Kutub, 1986: II, 84).

İnsan bir şey infak edip, bunun peşinden infak ettiği kişiye sıkıntı ve eziyet verirse, bu durumda o kimse fayda ile zararı bir araya getirmiş olur ve çoğu zaman, yapmış olduğu iyiliğin sevabı, vermiş olduğu zararı karşılamaz. Güzel söz de ise, müslümanın kalbine sürur ulaştırdığı ve ona bir zarar ilhistirmediği için fayda bulunmaktadır. Bu durum kişi için, birinci durumdan daha hayırlıdır (Tekiner, 2006: 170).

Başka bir âyette Yüce Allah Hz. Peygamber’e hitaben şöyle buyurur: “Eğer Rabb’inden umduğun bir rahmeti istemek için onlardan yüz çevirecek olursan, o zaman onlara yumuşak bir söz söyle.” (İsra, 17/28). Ashab-ı Kiram’dan bazı ihtiyaç sahipleri Hz. Peygamber’den bir şeyler isterlerdi. Hz. Peygamber ise, onların ihtiyaçlarını gideremediği için onlardan utanır, onlara görünmemeye çalışırdı. Bunun üzerine bu

âyet-i kerime nazil olmuştur. Onlara dua etmek ve güzel sözlerle gönüllerinin alınması istenmiştir (Bilmen, 1991: IV, 1867). Çünkü Kurân'da Hz. Peygamber'in duasının, onlar için bir sükûnet olacağı ve onların kalplerini yatıştıracağı ifade edilir (Tevbe, 9/103).

Yüce Yaratıcı, yine Hz. Peygamber'e şöyle seslenir: "Seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletmedi mi? Seni ihtiyaç içinde bulup da zengin etmedi mi? Öyleyse sakın yetimi ezme! Sakın isteyeniyi azarlama!" (Duha, 93/6-10). İhtiyaç ve fakirlikten dolayı isteyen dilenciye veya hem maddî, hem de manevî açıdan zor durumdayken yardım isteyeniyi azarlama ve ona sert söz söyleme. Aksine ona ver ve güzel bir şekilde geri çevir. Katade şöyle der: "Sen yetime son derece merhametli bir baba gibi ol. Yoksulu kibarca ve nazik bir şekilde, onu incitmeden geri çevir." (Kurtubî, 2006: XXII, 348; Sabunî, 1981: III, 573).

Cahiliye döneminde yetimlerin, yoksulların hakları gözetilmez, malları ellerinden alınarak, onlara zulüm yapılırdı. Buna göre Duha Sûresi 9 ve 10. âyetlerin ana hedefi Resûlullah'ın şahsında bütünüyle toplumun dikkatini bu iki temel ahlâkî ve sosyal problem üzerine çekmek ve bunları çözüme kavuşturmaktır. Bunun yanında, daha özel olarak Resûlullah'a verilen ihsanlar karşısında şükür mahiyetinde bazı görevleri hatırlatılmaktadır. Burada sıralanan görevlerin, 6 ila 8. âyetlerde Hz. Peygamber'e bahsedildiği bildirilen ilâhî lütuflarla alakalı olduğu görülmektedir. Buna göre Allah onu yetim iken korumuştur; o da yetimi incitmemeli, himaye etmelidir. Allah ona ne yapacağını bilmez iken yol göstermiştir; o da kendisine bir şeyler sorup bilgilenmek isteyeniyi geri çevirmemelidir. Allah onu yoksulken zengin kılmıştır; o da kendisinden yardım isteyeniyi azarlamamalı, gereken yardımı yapabildiği kadar yapmalıdır (Komisyon, 2006: V, 640).

Gerek yetim olsun ve gerekse yoksul olsun, onlara maddî destek verilmelidir. Ancak bu imkânâ sahip olunamama durumunda, onları ezmeme ve azarlamamalıdır. Gönüllerinin alınabileceği bir sözle karşılık verilmelidir.

3.2.5.14. Yapılan Paylaşımdan Geri Dönmemek

Yapılan zekâtтан, sadakadan ya da paylaşma kapsamına giren bütün erdemli davranışlardan geri dönmek, vazgeçmek bir nevi yaptığı iyilikte alay etmektir (Temel, 2001: 49). Kur'an'da bunun biraz farklı bir şekliyle şöyle buyrulur: "İçinizden varlık ve servet sahibi kimseler yakınlarına, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere (kendi mallarından bir şey) vermeyeceklerine yemin etmesinler. Onlar affetsinler, vazgeçip iyi muamelede bulunsunlar. Allah'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Nur, 14/22). Bu âyetle ilgili olarak rivayetlerden anlaşıldığına göre, bu buyruk Ebubekir b. Ebi Kuhafe (r.a.) ile Mistah b. Üsase arasındaki olay hakkında nazil olmuştur. Mistah, Ebubekir'in teyzesi kızının oğlu idi. Bedir'e katılmış yoksul muhacirlerden birisi idi. Ebubekir (r.a.) hem yoksulluğu, hem de akrabalığı dolayısıyla ona infak ederdi. Mistah, Hz. Aişe'ye atılan iftira olayına adı karışanlardandı. Bu iftira işine katılıp bu hususta söyleyeceklerini söyleyince, Ebubekir (r.a.) ona infakta bulunmamaya, ebediyen hiçbir şekilde ona faydalı olacak bir iş yapmamaya yemin etti. Mistah geldi ve özür diledi. Fakat Ebu Ebu Bekir, yemini üzerinde ısrar etti. Bunun üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu. Rivayete göre, Ebubekir (r.a.): "Ey mü'minler! Size kötülük edeniyi affetmeniz, bağışlamanız ve ona iyilik etmenize karşılık Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? hitabını duyunca, "evet, ben, Allah'ın beni bağışlamasını isterim" dedi ve yaptığı yeminin kefareti vererek, tekrar Mistah'a yardım etmeye başladı. Âyet-i kerime kıyamet gününe kadar bütün

ümmei kapsamakta ve fazilet ve bolluk sahibi kimselerin öfkelenerek bu nitelikte olan kimselere ebediyen faydalı olmayacaklarına dair yemin etmemeleri halini anlatmaktadır (Kurtubî, 2006: XV, 179; Sabunî, 1981: II, 333). Buradan anlaşılan şudur ki, paylaşma şekle ve renge göre olmamalıdır. Yapılan bir iyilikten dolayı beşerî ve dünyevî karşılıktan ziyade, ilahî ve uhrevî beklenti olmalıdır. Dolayısıyla iyilik yapıldıktan sonra herhangi bir pişmanlık duyulmamalıdır.

3.2.6. Paylaşanlara Verilecek Ödül

Evren ve içindekiler, insana tevdi edilmiş kutsal bir emanettir. Bu emanete sadık kalmak, Rab makamıyla Allah'ın, abd/kul makamıyla da insanın arasında vuku bulan ana sözleşmenin (Fazlurrahman, 2009: 62) gereğidir. Kur'an ve Sünnet çerçevesi olarak insanların paylaşma bilincine, duyarlılığına ve ahlâkına aktif olarak sahip olmaları, ana sözleşmeye sadık kalmayı gerektiren durumlardandır. Konumuz bağlamında Allah Teala, bu sözleşmenin özellikle bireysel ve toplumsal formuna sadık kalanları mükâfatlandıracağını vaat etmiştir.

Allah, paylaşmayı emir, tavsiye ve teşvik etmekle birlikte, bunu yerine getirenleri ödüllendireceği müjdesini vermiştir. Allah'ın kullarını mükâfatlandırması, Allah'ın adalet ve merhamet sıfatlarının yansımasıdır. Çünkü Allah, salih amel işleyen kullarına bunun karşılığını vereceğini hatta fazlasıyla nimet vereceğini bildirir (Özsoy ve Güler, 2005: 294). “Onlar ne hayır işlerlerse karşılıksız bırakılmayacaklardır. Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanları bilir.” (Al-i İmran, 3/115). Bu ödül, Allah'a inanmanın ve onun gönderdiği peygamberleri ve kitapları kabul edip, bu istikamette Allah'ın kendilerine emaneten verdiği ihsanı, rızkı ve nimeti başkalarıyla paylaşanların, bölüşenlerin, fedakârlıkta bulunanların karşılığıdır.

Vaat edilen bu mükâfatı iki şekilde kategorize edebiliriz. Birisi, kişinin korktuğu, onu üzecek, kendisi için azap olacak olumsuz durumların bertaraf edilmesidir. Diğeri ise, kişinin sevinç ve mutluluk duyacağı, kendisi için bir rahmet ve hayır olacağı olumlu durumlarla karşılaşacağı müjdesidir.

3.2.6.1. İnsan İçin Olumsuz Görünen Durumların Ondan Kaldırılması

İnsanın yaşamı boyunca yüz yüze geldiği ve kendisini en çok rahatsız eden olumsuzluklardan biri günahıdır. Günah, ilahî emirlerin yerine getirilmemesi veya yasakların çiğnenmesiyle ortaya çıkan ve dinî, ahlâkî ve vicdanî açıdan sorumluluk gerektiren bir olgudur (Harman, 1996: XIV, 278).

İnsan öyle veya böyle günah işler. Günah, insanın kalbinde oluşan bir leke gibidir ki, onun sağlıklı işleyişini zorlaştırır. Günah, insanın hem dünyada, hem de ahirette boynunu eğmesine, yüzünü kapamasına sebep olan bir ayıptır. Bu ayıptan kurtulmaya vesile olan durumlardan biri de Allah için paylaşma, fedakârlıkta bulunmadır. “Sadakaları açıktan verirsiniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirsiniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da kefarete olur. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Bakara, 2/271). Paylaşmanın özellikle gizli bir şekilde yapılması, veren açısından rıyayı engeller ve alanın da şahsiyetini rencide etmez. Kul, bir kulun ayıbını örtüyorsa, Allah da onun küçük günahlarını örter, onu affeder (Mevdûdî, 1996: I, 214).

Kur'an'da özellikle sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınların da zikredilerek bunların yaptıklarına karşılık günahlarının bağışlanacağından ve kendilerine büyük bir mükâfat verileceğinden (Ahzab, 33/35), Allah yolunda can ve

malla mücadele edilmesinin günahların bağışlanmasına vesile olacağından söz edilir. (Saff, 61/11-12). İyi insan olma yolunda gayret edenlerin ise, önceki günahları da silinerek temize çıkarlar. (Maide, 5/93). Ayrıca kişinin Allah adına başkalarına borç vermesi de, kişinin günahının affedilmesine sebep olan durumlardandır (Teğabun, 64/17).

İnsan için olumsuz olan durumlardan biri de insanın kulluğun sorumluluğunu layıkıyla yerine getirememesi neticesinde hem bu dünya hem de ahiret için korku ve üzüntü duymasıdır. Allah Teala, paylaşabilme olgunluğuna erişenleri bu korkutan emin kılacağını vaat ediyor. “Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kakmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rabpleri katında mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.” (Bakara, 2/262). “Şüphesiz inananlar (müslümanlar) ile Yahudiler, Sabîler ve Hristiyanlardan (her bir grubun kendi şeriatında) ‘Allah’a ve ahiret gününe inanan ve salih ameller işleyenler için hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır’ (diye hükmedilmiştir.)” (Maide, 5/69).

Paylaşma mizacına sahip olan insanların ideali, ahlâkî anlamda iyi ve dengeli bir toplum kurup başarıya ulaşmaktır. Onlar dünyada, bu dengeyi sağlamak gibi ulvî bir gaye için mücadele ederler. Cimrinin hüznü olduğu, malını tutup da sarf etmediğinden ötürü pişman olduğu ve “herhangi birinize ölüm gelip de, ‘ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!’ demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın” (Münafikûn, 63/10), dediği zaman da bunlar hüznülenmeyecek ve pişman olmayacaklardır (Hicazî, tsz.: I, 215). Bu özelliklere sahip mü’minler, verdiklerini dünya ve ahirette kat kat alırlar. Bütün korkulardan selim ve emin olurlar. Dünyada verdiklerine ya da elde edemediklerine hüzn ve acı duymayıp memnun oldukları gibi, ahirette de mahrumlar kaygılı olurken bunlar her türlü hüzn ve kederden uzak kalırlar (Yazır, 1995: II, 198). Onlar, kıyamet koparken ve öldükten sonra dirilirken sıkıntı çekmezler. Onları melekler, cennetin kapılarında karşılar ve tebrik ederek şöyle derler (Sabunî, 1981: II, 276): “Bugün, Allah’ın size vaat ettiği ikram ve ihsan günüdür. Gözünüz aydın olsun, mutluluk ve sevinç içinde yaşayın.” (Enbiya, 21/103).

Paylaşımçı bir toplum için fedakârlıkta bulunanlara Allah Teala, yüzlerine kara bulaştırmama ve zillet kaplatmama vaadinde bulunur. “Güzel iş yapanlara (karşılık olarak) daha güzeli ve bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir kara bulaşır, ne de bir zillet. İşte onlar cennetliklerdir ve orada ebedî kalacaklardır.” (Yunus, 10/26). Âyet-i kerimenin metninde yer alan “kater” kelimesi, “toz, siyahlık, üzüntü ve sıkıntıdan kaynaklanan renk bulanıklığı” anlamındadır. “Zillet” ise, “hayal kırıklığı, horlanma ve acizlik” demektir. İyi davrananların yüzlerini toz vs. kaplamayacak ve çehrelerine zillet giysisi geçirilmeyecektir. Bu ifadeden anlaşılıyor ki, mahşer yerinde kalabalık, dehşet, üzüntü, korku ve zillet hâkim olacak ve bu hal onların yüzlerinden okunacaktır. Yüce Allah, paylaşma idealine sahip olanları bu ve buna benzer sıkıntılardan kurtaracağını vaadeder (Kutub, 1986: VII, 550).

Paylaşmayı bir hayat biçimi olarak kabul eden mü’minlere verilecek bir diğer ödül ise, onların harcamalarının zarar etmeyen bir ticaret olarak nitelendirilmesidir: “Ey iman edenler! Sizi elem dolu bir azaptan kurtaracak bir ticaret göstereyim mi size? Allah’a ve peygamberine inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edersiniz. Eğer bilerseniz, bu sizin için çok hayırlıdır.” (Saff, 61/10) Ticaret, bir şeyi bir şeyle değiştirmekten ibarettir. Ticaret, taciri, fakirlik sıkıntısından ve fakirliğin ayrılmaz vasıfları olan şeylere sabır zahmetinden kurtardığı gibi, bu ticaret de, yani kalp ile tasdik, dil ile ikrar (iman) ticareti de böyle, insanı ahiret zahmetlerinden kurtarır. Kalp

ile tasdik ve dil ile ikrar ifadeleri, imanın tarifinde geçer. İşte bu sebeple, Hak Teala, bu hususu, “ticaret” lafzı ile anlatmıştır. Ticarete kazanma da kaybetme de söz konusu olduğu gibi, imanda da durum aynıdır. İmanda kazanıp salih amellerde bulunan kimseler için, ücret, bol kazanç, tatmin eden bir karşılık ve gözle görülür bir kolaylık söz konusudur. Salih amelden yüz çevirenler için ise, bir hayıflanma, bir kederlenme ve apaçık bir zarar vardır (Razî, 1981: XXIX, 317).

Menfaat ve gösteriş kaynaklı yardımlar, yardım edilen kişi veya yer nezdinde karşılık bulmayabilir. Bunların Allah katında zaten karşılığı yoktur. Ama Allah rızası temelli yardımlar, dünyada insanlar nezdinde bir karşılık bulmasa dahi, Allah yanında ve ahirette karşılık bulacaktır. Tevbe Sûresi’nde şöyle buyrulur: “Şüphesiz Allah, mü’minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artık, onlar Allah yolunda savaşır, öldürürler ve ölürler. Allah, bunu Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’an’da kesin olarak vaat etmiştir. Kimdir sözünü Allah’tan daha iyi yerine getiren? O halde, yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. İşte asıl bu büyük başarıdır.” (Tevbe, 9/111). Rivayet olunduğuna göre; Allah Resülü’ne, Akabe Gecesi, Mekke’de Ensar’dan yetmiş kişi olarak biat ettikleri zaman, yani ikinci Akabe biatında, Abdullah b. Revaha “Rab’bin ve kendin için bizden dilediğini şart koş,” demişti. İslâm Peygamber’i de: “Rabbim için O’na ibadet etmenizi ve hiç bir şeyi O’na şirk koşmamanızı, kendim için de beni, kendinizi ve mallarınızı nasıl koruyup savunuyorsanız öyle koruyup savunmanızı şart ederim,” buyurdu. Onlar da “bunu yaptığımız takdirde bizim için ne var?” dediler. Hz. Peygamber “cennet” buyurdu. Bunun üzerine “bu alış veriş kârlıdır, bu sözleşmeyi ne bozarız, ne de bozulmasını kabul ederiz,” dediler. Sonra işte bu âyet nazil oldu. Bir gün Hz. Peygamber, bu âyeti okurken bir arabî geldi, “bu kimin sözü? dedi, Resulullah, “Allah kelâmıdır,” diye cevap verince o arabî,” vallahi bu çok kârlı bir alış-veriş, biz bunu ne bozarız, ne de bozulmasını isteriz” dedi (Yazır, 1995: IV, 296). Bu âyet aslında, hayatlarını ve mallarını Allah’a satmak karşılığında, ölüm sonrası hayatta da Allah’ın kendisine Cennet vereceği vaadini kabul etmek suretiyle kul tarafından yapılan bir sözleşmedir. Allah indinde bu sözleşmenin (alış veriş) şartları şunlardır: Allah, “eğer siz gönüllü olarak (ve herhangi bir baskı altında kalmadan) hayatınızın, sahip olduklarınızın ve bu dünyadaki her şeyin aslında benim, bana ait ve kendinizi de sadece onların emanetçisi olduğunu kabul etmeye ve böyle görmeye razı olursanız, ben de bunun karşılığında size sonsuz ahiret hayatında cennetler vereceğim,” diyecektir (Mevdudî, 1996: II, 275). Allah yaratmış olduğu canları, rızık olarak verdiği malları mü’minlerden, kendilerine mahsus ve sabit olan Cennet karşılığında satın almıştır. Bu, bir alışveriştir. Allah, mü’minlere kâr vererek bu ticareti onların lehine çevirmiştir (Hicazî, tsz.: II, 542).

Bir başka âyette şöyle buyrulur: “Şüphesiz, Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden, gizlice ve açıktan Allah yolunda harcayanlar, asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilirler.” (Fatır, 35/29). İşte paylaşma ahlâkına sahip olanların ticaretindeki kazanç budur.

Yine bu konuyla ilgili Asr Sûresi’nde şöyle buyrulur: “Andolsun zamana ki, insan gerçekten ziyan (hüsrân) içindedir. Ancak, iman edip de salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (Onlar ziyanda değildirler).” (Asr, 103/1-3). Salih amel iki çeşittir. Birisi, bedenle yapılan ibadetler ki, öncelikle kişinin kendisi için faydalıdır. İkincisi zekât, sadaka gibi başkalarına faydası olacak işlerdir. Bu tür salih amelle insanlar kendilerini dinî, ahlâkî ve insanî anlamda olgunlaştırdıktan sonra, Allah için birbirlerinin ve başkalarının olgunlaşmasına ve iyiliğine çalışarak bu yolda yardımlaşarak vazifelerini ifa ederler. Böyle bir özelliğe sahip olan insanlar hüsrân (zarar) içinde değildirler. Hüsrân,

kazanacak yerde zarar etmek, sermayeyi kaybetmek, nihayet iflas ile hasret ve mahrumiyet içine düşmektir (Yazır, 1995: IX, 105-107). İnsan, hayatın normal seyri içerisinde, nötr bir halde, hiçbir şey yapmamakla bir zarar içerisindedir. Bir şeyler yapılmalıdır ki, ömür denilen sermayenin değerleri pozitif olsun.

İnsanın ahirette, içerisine düşmekten korktuğu yer cehennemdir. Leyl Sûresi'nde Allah Teala, paylaşma gibi bir erdeme sahip olan insanları, ateşten uzak tutarak onları ödüllendireceğini müjdelir. Şöyle ki: “Temizlenmek için malını hayra veren en müttakî (Allah’a karşı gelmekten en çok sakınan) kimse o ateşten uzak tutulacaktır.” (Leyl, 92/17- 18). Takva ehli olan insanlar, yani büyük bir tehlikeye karşı kendilerine karşı bir şeyi siper edinerek korunanlar, kötülüklerden uzak durup, iyilikler yaparak kendilerini cehennem azabına karşı korurlar. Zaten burada, bu özelliğe sahip mü'minlerin birine borçlu olmadıkları, kimsenin kendilerinde bir hakkı bulunmadığı halde bile, sırf Allah rızası için insanlara mal yardımı yapıp mânen arındıkları ve bu sayede ateşten uzak tutulacakları bildirilmiştir (Komisyon, 2006: V, 635). Paylaşma sayesinde kul ahirette, korktuklarından güvende olacaktır.

3.2.6.2. İnsanın Kendisi İçin Olumlu Görünen Durumlarla Karşılaşması

Allah Teala, paylaşma idealine sahip olan insanları dünya ve ahiret de başlarına gelmesi muhtemel sıkıntıları onlardan uzaklaştırmakla onları korumuştur. Bu koruma, onlar için olumlu bir karşılıktır. Ama Kerîm, Afüv, Rahman ve Rahîm olan Allah, paylaşanlara onların hoşuna gidecek, insanları mutlu edecek bir takım müjdeler de vermiştir. Allah'ın rızasına, rahmetine, yakınlığına, O'nunla beraberliğe ermek, O'nun hayır ve iyiliğine mazhar olmak, bu dünyada Allah'ın rızası uğruna, başkaları için fedakârlıkta bulunma neticesinde karşılığının aynıyla ya da çoğu kez daha fazlasıyla verileceği, yüzlerinin aydınlık olacağı, içlerinin sevinç duyacağı, kendilerine büyük dereceler ve bol rızıklar verileceği, övülen, selamette olan meymene ashabından, cennet ehlinde olacakları müjdelenmiştir.

Bu müjdelerden en önemlisi ve insanları en fazla mutlu edecek mükâfat, Allah'ın rızasının elde edilmesidir. Sosyal bütünleşme için, kendi imkânlarını seferber edenler, bunun karşılığında Allah'ın rızasına mazhar olurlar. “Şüphesiz, iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlısıdır. Rableri katında onların mükâfatı, içlerinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu mükâfat Rab'lerine derin saygı duyanlara mahsustur.” (Beyyine, 98/7-8). Bütün isteklerin en yücesi, bütün lezzetlerin en ulusu, Allah'ın rızasının elde edilmesidir. Belki bu durum insanın hayal dahi edemeyeceği bir lezzettir. Bu lezzeti ise, Allah'a iman eden ve toplum için iyi, faydalı denilecek şeyler yapanlar tadacaktır (Yazır, 1995: IX, 40).

Yüce Yaratıcı'nın vereceği en önemli müjdelerden birisi de, yardımlaşmada bulunan kişinin daha bu dünyadayken mal varlığının artırılacağı, bereketleneceğidir: “Allah, faiz malını mahveder, sadakaları ise artırır (bereketlendirir). Allah, hiçbir günahkâr nankörü sevmez.” (Bakara, 2/276). Paylaşma sayesinde kişiye daha dünyadayken manevî kirlilerden arınıp temizle müjdesi de verilir: “Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” (Tevbe, 9/103).

Allah'ın vermeyi vaat ettiği bir diğer ödül, kendisinin rahmet ve yakınlığıdır. Allah, paylaşma duyarlılığına sahip olanlara rahmet edecek ve onları kendisine

yaklaştıracaktır. “Bedevîlerden kimileri de vardır ki, Allah’a ve ahiret gününe inanır. Harcayacaklarını, Allah katında yakınlığa ve Peygamber’in dualarını almaya vesile sayarlar. Bilesiniz ki bu, (Allah katında) onlar için yakınlıktır. Allah, onları rahmetine sokacaktır. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Tevbe, 9/99). Allah’ın mevcudatı idaresindeki üslubu, gazaba ve hiddete değil, merhamete dayanır (Mevdudî, 1996: II, 99).

Allah’ın vereceği bir diğer ödül, paylaşan, fedakârlıkta bulunan kişiyi sevmesidir. Gerçek bir müslüman, Allah sevgisiyle çalışır. Allah’ı samimi bir şekilde severse, bütün kalbini, aklını, nefsini, bedenini ve her şeyini O’nun yolunda çalıştırır. Böyle bir kimse bunu, sadece Allah korkusuyla yapmaz. Allah’ı sevdiği için yapar. Allah’ı sevdiğini sadece teoride değil, pratikte göstereni de Allah sever. Allah’ın sevgisinin elde edilmesi ise, bulunmaz bir nimettir (Mevdudî, 1996: I, 156). Yüce Yaratıcı şöyle buyurur: “(Mallarınızı) Allah yolunda harcayın. Kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.” Buradaki “iyilik” ifadesinin karşılığı “ihsan” kelimesidir. İhsan, güzellemek, güzel yapmak, yani zatında ve Allah katında güzel olan bir ameli layık olduğu şekilde yapıp, o amelin kendi zatında güzelliğini, vasıflarının ve niteliklerinin güzelliğiyle süslemek demektir (Yazır, 1995: I, 377). Paylaşmak, yardımlaşmak haddi zatında güzeldir. Bu güzelliği, adına ve mahiyetine uygun bir şekilde güzelce yapmak, muhsin olmayı gerektirir. Muhsin olmak ise, Allah’ın sevgisine mazhar olmaktır.

Elindeki nimetleri muhtaç olanlarla paylaşmak, Allah’la beraber olmaya, O’nun desteğini almaya da vesiledir. Kur’an-ı Kerîm’de şöyle buyrulur: “Bizim uğrumuzda cihat edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir.” (Ankebut, 29/69). Allah yolunda her türlü sıkıntıya karşı sabır şeklinde, güzel olanı, hayırlı olanı yayma konusunda mücadele ve mucahede şeklinde gayret sarf edenler de muhsinler olarak nitelendirilmiştir. Burada Allah, açıkça taraftır. Yani, hak olanı, iyi, güzel olanı hem bireysel, hem de toplumsal anlamda yaşam biçimi olarak benimseyenleri Allah desteklemektedir. Bu destek hem maddî ve manevî, hem de dünyevî ve uhrevî anlamda olabilir.

Allah, insana hayır ve iyilik vererek de ödüllendirir. “Fakat peygamber ve beraberindeki mü’minler, mallarıyla, canlarıyla cihat ettiler. Bütün hayırlar işte bunlarındır. İşte bunlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” (Tevbe, 9/88). “(Ey Muhammed!) Bizim adımıza de ki: “Ey iman eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlar için (ahirette) bir iyilik vardır. Allah’ın yeryüzü geniş. Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilir.” (Zümer, 39/10). “Hayr”, Kur’an’da lütuf ve ihsan, Allah’ın özel nimeti olarak vahiy, gerçek iman, kâmil mü’min, imanın olumlu etkisi, salih amel, dünyevî mal şeklinde kullanılmıştır. (Izutsu, 2010: 329-331). Allah’ın hayr, iyilik vermesi, dünya ve ahiretin bütün iyilikleri, mutluluğu demektir (Komisyon, 2006: IV, 606). Bu dünyada şeref, yücelik, zenginlik, ahirette Allah rızası başta olmak üzere cennet ve diğer mükâfatlar olabilir.

Aşağıdaki âyetlerde Allah Teala, şöyle bir ödül müjdeler. “Onlar namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayan kimselerdir. İşte onlar gerçekten mü’minlerdir. Onlara, Rableri katında yüksek mertebeler, bağışlanma ve cömertçe verilmiş rızık vardır.” (Enfal, 8/3-4). “İman edip hicret eden ve Allah yolunda cihat edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya; işte onlar gerçek mü’minlerdir. Onlar için bir bağışlanma ve bol/cömertçe bir rızık vardır.” (Enfal, 8/74). “İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir.” (Tevbe, 97/20). Yukarıda Allah,

kerim/cömertçe verilmiş bir rızıktan ve dereceden bahseder. Bu rızık ve derece, dünya ve ahirette kişinin kendisine yük olmayacağı ve sorumlu tutulmayacağı bir nimettir (Yazır, 1995: IV, 160).

İman, zihinde ve kalpte olan psikolojik bir durum olduğu için, bunun bilinebilmesi için dışa vuran işaretleri, yansımaları olmalıdır. Muhacir ve Ensar arasında- Muhacir ve Ensar bir modeldir- olduğu gibi, Ensar'ın Muhacir'e kucak açarak her şeyini onlarla paylaşması, samimi imanın dışa vuran belirtileridir. Zihinde ve kalpte olan imanın somut görüntülerine karşılık Allah Teala, paylaşma ahlâkına sahip olanlara, infak etmelerine, fedakârlıkta bulunmalarına karşılık, O da onlara cömertçe verilecek bir rızıktan ve büyük derecelerden bahsetmektedir (Komisyon, 2006: II, 714). Yukarıdaki kerim rızıktan kasıt olarak, temiz, devamlı, ikram ve saygı vasfına bürünmüş, kıymetli, üstün ve güzel olan rızık anlaşılmıştır (Razî, 1981: XV, 128).

Allah'ın vereceği bir başka mükâfat ise, kurtuluştur. “Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine’ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” (Haşr, 59/9). Kurtuluş, dünyevî ve uhrevî olabilir. Cimrilik, aç gözlülük, kıskançlık ve ihtiras, insanın hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğunun önündeki engellerdir. (Esed, 1999: III, 1131). Bireysel ve sosyal hayatı kirleten bu hastalıkları toplumdan kaldırmakla ya da en aza indirmekle felaha ulaşılır. Bireysel kurtuluştan, toplumsal kurtuluşa ancak böyle geçilir. Başkasını kendine tercih etmek, kıskançlık ve cimrilikten kendini korumak aslında bireysellikte birlikte toplumsal kurtuluşu getirmektedir (Bayraklı, 2003: I, 194-195).

Dünya hayatı bir yolculuk olarak düşünüldüğünde, yolcunun amacı kendisi için faydalı olana doğru gitmektir. Nihai anlamda bu mutluluktur, kurtuluştur. İnsanın korktuklarından kurtulup, arzu ettiklerine ulaşmasıdır (Komisyon, 2006: I, 74).

Yüce Yaratıcı, maddî fedakârlıkta bulunanların mükâfatının fazlasıyla verileceğini müjdelemektedir. Şöyle ki: “Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” (Bakara, 2/261). Mallarını Allah yolunda, din uğrunda gönüllerinden gelen kendi tercihleri ile ve tam bir hoşnutlukla harcayanların durumu ve kazancı öyle bir tanenin durumuna benzer ki, ekilmiş, yedi başak bitirmiş, Allah'ın hikmetiyle bir kökte çatallanarak yedi başak bitmesine sebep olmuştur. Kısacası bire yedi yüz tutmuştur. Allah dilediğine böyle veya daha çok katlayarak verir. Bu mükâfat, hem bu dünya hem de ahiret için geçerlidir (Yazır, 1995: II, 164-165). Yine aynı sûrenin başka bir âyetinde, Allah rızası arzusuyla ve gönülden infak edenler iki kat ürün veren yüksekçe bir bahçeye benzetilmiştir (Bakara, 2/265).

Değişik sûre ve âyetlerde rahmeti geniş olan Allah Teala, paylaşma bilincine sahip olan fedakâr insanlara verilecek mükâfatı, insanların anlayabileceği ve hoşnut olacakları bir tarzda anlatmaktadır. Onların yaptıklarına karşılık sevaplarının katlanması ve büyük mükâfat, yaptıklarının on katının, daha güzeli ve daha fazlasının verilmesi, iki kez mükâfatlandırılmaları, daha hayırlısının ve bitmez tükenmez bir mükâfat verilmesi şeklinde ödüllendireceğini bildirmektedir (Nisa, 4/40; En'am, 6/160; Tevbe, 9/121; Yunus, 10/26; Neml, 27/89; Kasas, 28/54-84; Ahzab, 33/35; Hadid, 57/7-11-18; Teğabun, 64/17; İnşıkak, 84/25; Tin, 95/6).

Paylaşma bilincine sahip olanlara verilecek mükâfatlardan biri de, onların kıyamet gününün zor şartlarında korunmaları, yüzlerine aydınlık ve içlerine sevinç

verilmesidir. Kur'an'da şöyle buyrulur: “Çünkü biz, asık suratlı, çetin bir günden (o günün azabından dolayı) Rabbimizden korkarız. Allah da onları o günün kötülüğünden korur ve yüzlerine bir aydınlık ve içlerine bir sevinç verir.” (İnsan, 76/10-11). “Abus”, kötü çehreli, yani içinde bulunanların yüzlerini ekşitip fenalaştıracak olan kara gün, “kamtarır” ise, çatık suratlı anlamlarına gelir. Asık yüzlülükte şiddetli veya şerri birbirine girmiş gibi zorlu ve dehşetli veya uzun ve uzayıp giden anlamlarında, kıyamet için kullanılmıştır (Yazır, 1995: VIII, 201). İşte Yüce Yaratıcı, Allah rızası için paylaşanları bu korkutucu ve can yakıcı süreçten kurtaracağını müjdeliyor.

Allah, adaklarını yerine getiren, kendi ihtiyaçları olduğu halde yiyeceği seve seve yoksula, yetime, esire yediren ve bunun karşılığında en küçük menfaat olan teşekkürü dahi beklemeyen ebrar/iyiler vasıflı mü'minleri, o korkunç günden koruyacağını ve onların yüzlerine aydınlık, içlerine sevinç vereceğini bildirir. Allah, Kur'an'a inanıp bağlanan ve yukarıdaki vasıflara sahip olan mü'minleri daha dünyada iken huzura kavuşturmak maksadıyla, korktukları o günün şerrinden koruyacağını peşinen müjdeler. (Kutub, 1986: XV, 419).

Dünyada iyi, faydalı insan olmayı gaye edinen mü'minlere verilecek bütün bu mükâfatlar, kitabını sağ taraftan alacaklar (Beled, 90/18), dürüstlüğe ve erdemliliğe erişmiş kişiler içindir (Esed, 1999: III, 1271). Böyle kişilerin varacağı nihai yer ise, cennettir. “Cennet” “bitki ve ağaçlar ile toprağı örten bahçe” anlamına gelmektedir (İsfahanî, tsz.: 98). Kur'an-ı Kerîm ve sahih hadislerdeki bilgilere dayanarak cennet nimetlerinin ana özelliklerini şu şekilde tesbit etmek mümkündür: Sonsuz lüks ve konfor, sürekli barış ve huzur, cennet ehlinin hem bedenî hem ruhî bakımdan son derece güçlü ve yetenekli olmaları, manevî tatmin (rıza), Allah'ı görmek, O'nunla konuşmak ve bütün bunları saran bir ebediyettir (Topaloğlu, 1993: VII, 381). İsfahanî, gerçek esenliğin ancak cennette bulunabileceğini, çünkü sonu olmayan bir kalıcılığın, ihtiyaç bırakmayan zenginliğin, zillate yer vermeyen şeref ve üstünlüğün, arızasız bir sıhhatin sadece orada olabileceğini ifade eder (İsfahanî, tsz.: 239). Cennet'le ilgili ilahî müjdeler şöyledir: “İslâm'ı ilk önce kabul eden muhacir ve ensar ile iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.” (Tevbe, 9/100). “Allah'a ve peygamberine inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edersiniz. Eğer bilerseniz, bu sizin için çok hayırlıdır. Allah, günahlarınızı bağışlasın, sizi içinden ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koysun. İşte bu büyük başarıdır.” (Saff, 61/11-12). (Ayrıca bkz., Muhammed, 47/12; Vakıa, 56/10-40; Talak, 65/11; Mearic, 70/35; Beyyine, 98/7-8).

Burada sayılan bütün mükâfatlar, paylaşma bilincine sahip, başkalarına hayat hakkı tanıyanlara, başkaları için fedakârlık yapmayı, onlar için yaşamayı kutsal bir vazife addedenlere, Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri başkalarıyla bölüşenlere vereceği karşılıklardır.

3.2.7. Paylaşmanın Birey ve Topluma Kazandırdığı Artı Değerler

Kur'an'ın temel gayelerinden birisi O'nun, sosyo ekonomik adaleti ve temel insan hakları eşitliğini vurgulamasıdır. Bu ise, Kur'an'ın insan hayatının şahsî ve toplumsal alanında koyduğu kanunlarla gerçekleşir. Hatta tamamen dinî ilkeler olan İslam'ın beş esası bile sosyal adalet ve insan eşitliğine dayalı bir toplum kurmayı hedeflemektedir (Fazlurrahman, 1999: 72).

Formel diye bilinen namaz, oruç, hac gibi bütün ibadetlerin insanın dünya hayatındaki yaşam tarzını belirleme konusunda işlevsel rol aldıklarını, bireysel ve

toplumsal yönlerinin bulunduğunu açıkça görmek mümkündür. (Demir, 2007: 23). İbadetler Allah'la kul arasında gerçekleşiyorsa da, ibadetlerin gayesi kişinin diğer insanlarla ilişki içerisine girmesidir (Hud, 11/86-87; Maûn, 107/1-7). (İslamoğlu, 2011: 539).

Kur'an'da insanlarla ve evrenin içindekilerle paylaşmayı, fedakârlığı, infakı, başkalarına da hayat hakkı tanımayı temin eden zekât, sadaka, kurban, kefaretiler gibi ibadetler, birr, ihsan, karz-ı hasen, îsar, gibi davranış biçimleri hep birey ve toplumun malî ve ahlâkî yönüyle ihyasını gaye edinir. Bunların birey ve toplum için kazandırdıkları şöylece özetlenebilir:

Paylaşmanın, bireysel olarak birçok faydaları vardır. İnfak ederek paylaşma ahlâkına sahip olan bir müslüman, dinî öğretilere karşı daha şuurlu, inancının gereğini daha yoğun hisseden bir insandır. Maddî varlığını başkalarıyla paylaşabilmek ve yardımlaşmak, kişiye kulluk bilincinde yardımcı olan bir faktördür (Ekin, 2002: 89-90). Aşağıdaki ilahî pasaj bunun en güzel kanıtı sayılabilir: “Allah'ın rızasını kazanmak arzusuyla ve kalben mutmain olarak mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yüksekçe bir yerdeki güzel bir bahçenin durumu gibidir ki, bol yağmur alınca iki kat ürün verir. Bol yağmur almasa bile ona çiseleme yeter. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.” (Bakara, 2/265). Paylaşma, kulluk bilincini canlı tutarak, Allah rızasını ve sevgisini bütün beklentilerin önüne geçirir. “Onları hidayete erdirmek sana ait değildir. Fakat Allah, dilediğini hidayete erdirir. Hayır olarak ne harcarsanız, kendiniz içindir. Zaten siz ancak Allah'ın rızasını kazanmak için harcarsınız. Hayır olarak her ne harcarsanız -hiç hakkınız yenmeden- karşılığı size tastamam ödenir.” (Bakara, 2/272). Kişiyi, Allah'la beraber olma rahatlığına (Nahl,16/128), Allah'a ve Hz. Peygamber'e yakınlığa (Tevbe,9/99) vesile kılar. Paylaşma, bireyin iyiliğe (Al-i İmran,3/104), kurtuluşa (Haşr,59/9), başarıya ermesine (Tevbe,9/20), maddî ve manevî bütün hayırlara ulaşmasına (Tevbe,9/88), onun doğrulardan (Hucurat,49/15) ve salihlerden (Al-i İmran,3/114) olmasına vesiledir. Yine Kur'an'da paylaşmayı temin eden unsurların, bireyin bağışlanmasına ve rızıkklanmasına (Enfal,8/74), kötülüklerinin ve günahlarının bir kısmının örtülmesine de vesile olduğu belirtilir (Bakara,2/271; Maide,5/12). Paylaşmayı sağlayan sadakalar, hatalara örtü ve insanın elindeki malın bereketlenmesine vesile olmaktadır (Dihlevî, 2003: II, 119).

İnsanın bazen mülk karşısında beslediği olumsuz, ölçsüz, dengesiz inanç, tutum ve davranışları, onun ruh sağlığına, bireysel mutluluğuna ve çevresiyle olan uyumuna zarar verir. Paylaşma ise, insanın mülkiyet eğilimine karşı bu olumsuzlukları ortadan kaldırma özelliğine sahiptir. Buradan hareketle insanın yüksek bir ahlâk sahibi olmasını sağlar (Kasapoğlu, 2012: I, 698).

Mal sevgisi, insanı hertürlü alanda katılaştırabilir (Adiyat,100/8). Oysa paylaşım, insanı bu hastalıktan korur ve onu kurtuluşa iletir (Haşr,59/9). Maddî fedakârlıkta bulunma, insanı maddeye tapmaktan ve paranın esiri olmaktan kurtarır. İnsandaki ihtiras zincirini kırar. Müslümanı malî disipline sokar ve sorumsuz yaşamasını önler. Kalbin katılaşmasını önleyerek, insanlara karşı şefkat duygularının gelişmesini sağlar. Ruhla beden arasında bir denge kurar. Malı ve mal sahibini manevî kirden temizleyerek, malın bereketlenmesine vesile olur (Bakara,2/276). Paylaşma bireyin ve sahip olduklarının manevî olarak sigortalanmasıdır (Bakara,2/195). Paylaşma sayesinde kişi, geçici olan malına uhrevî bir kazanımla ebedilik kazandırır. Zenginini şahsiyetini geliştirir, toplumdaki itibarını güçlendirir. Zengini yatırıma teşvik eder, malın stok edilmesini önler. Dünya sevgisine karşı adeta bir ilaçtır. İnsana ekonomik yönden güçlü olmanın önemini tanıtır. Fakirleri çalışmaya teşvik eder. Fakirlerin mal ve

servet sahiplerine karşı körüklenen kıskançlık duygularını yok eder (Yavuz, 1983: 6-11).

Kur'an'da paylaşmaya konu olan zekât, sadaka gibi infakların nefsi temizlediğinden bahsedilir. Bu temizlemeden bahsedilirken “tathir” ve “tezkiye” şeklinde birbirini destekleyen iki kelime zikredilir. Burada bahsedilen temizlik, bireyin günahlardan, kişiliğin ahlâkî kusurlardan, olumsuz karakterlerden temizlenmesi, arındırılmasıdır. Paylaşma ahlâkına sahip olma, hem kişiyi bütün dinî ahlâkî kusurlardan temizler (Tevbe, 9/103) hem de ona olumlu ahlâkî değerler kazandırır (Kasapoğlu, 2012: I, 704). Böylece, bireyi dinî ve ahlâkî anlamda huzura erdiren derunî bir temizlenme hareketi meydana gelir (Pak, 1999: 269).

Paylaşma zengini bencillik, cimrilik, hırs (Haşr,59/9), katı kalplilik, kibir, başkalarını hor görme, nankörlük, tamah, din kardeşlerinin sıkıntılarına ilgisiz kalıp toplumdan uzaklaşma, yardımlaşma ve dayanışmayı terk, mal ve paranın cazibesine kapılıp dinî, ahlâkî ve vicdanî sorumluluklardan uzaklaşmak vb; fakiri de haset, isyan, düşmanlık, fakirlik sebebiyle zilletten temizleyip arındıran, diğergamlık, hayırhahlık, şefkat, merhamet, mesuliyet duygularıyla zenginin şahsiyetini geliştirip yücelten, onun gururlanmasına ve övünmesine engel olan, fakiri yoksulluktan doğan zilletten; dinî ve ahlâkî sapmalardan koruyan her iki kesim arasındaki ekonomik ve hissi uçurumları bertaraf ederek aralarında köprü kuran bir sorumluluk yüklü eylemdir (Certel, 1997: 359). Aşağıdaki ilahî mesajlarda bu durumlara şöyle yer verilir: “Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” (Tevbe,9/103). “Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş’a, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez (Nisa,4/36).

Paylaşma, aynı zamanda insanın ruhsal yönden sağlıklı olmasını sağlar. Malî fedakârlıklar ruhî yükselişi temin eder. Bunun aksi bir durum, ruhen sıkıntılara sebep olur (Çamdibi, 1989: 75). Birey maddî bir paylaşımında bulunmakla, toplumun iyileştirilmesinde ve vatandaşların memnun edilmesinde pay sahibi olduğunu düşünür. Çevresindeki insanların gülümsemeleri onu mutlu eder. Böylelikle ruhu arınır, gönlü huzur bulur ve kendisini sıkıntıdan, tedirginlikten ve bunalımdan kurtarmış olur (İsmail, 1990: 126). Paylaşma, insanı her türlü korku ve üzüntüden emin kılar (Bakara, 2/274). Başkalarıyla dayanışma içerisinde olan, başkalarına el uzatmaktan mutlu olan, haz duyan bir insan, kendini aşmış, kendi kendisiyle barışık yaşama yetkinliğine ulaşmış insandır (Fersahoğlu, 2001: 150).

İslâm Peygamberi, bir sözünde temsil yoluyla paylaşmanın insanın ruh haline nasıl bir tesir yaptığını şöyle tasvir eder: “Tasadduk eden kimseyle cimrilik eden kişinin misali, üzerinde demirden zırhlar bulunan ve elleri memeleriyle köprücük kemiklerine doğru sıkıştırılmış iki adamın durumu gibidir. Bunlardan tasadduk eden cömert adam, her sadaka verdiğinde zırhı olabildiğince genişler. Cimri kimse ise sadaka verecek olsa, zırhı büzülür.” (Buharî, Cihad, 89). Kulluk bilinci doğrultusunda malını infak eden, mala bağlı olarak ortaya çıkan hırs, cimrilik, bencillik vb. tutum ve davranışların baskısından kurtularak, onda manevî bir rahatlık sağlar. Hırs, cimrilik ve bencilliğin kısılcına yakalananlar ise manevî bir baskıyla, sıkıntıyla yüzyüze gelerek ruhlarında bir daralma meydana gelir (Kasapoğlu, 2012: I, 717). İnfak için gerekli olan şeyler, insanda bulunduğu zaman, insan onu yapmak istediği zaman, hemen ruhanî bir açılma ve mala karşı bir hücum hali meydana gelir. O anda mal, o kişinin gözünde değersizleşir ve onu harcaması kolaylaşır. Hatta bundan bir rahatlama bile duyar. Eğer o kişi cimri ise, nefsi

mal tutkusu içerisinde kendisini kaybeder ve gözünde malın güzelliği canlanır, kalbini onun tutkusu istila eder ve kendisini ona kaptırır. Bu da kendisinde bir daralma meydana getirir (Dihlevî, 2003: II, 124). Yukarıdaki temsille, paylaşan ve paylaşmayan kişinin ruh halleri daha iyi bir biçimde anlaşılmaktadır. Neticede paylaşma, insanı ruhen rahatlatan bir işleve sahiptir.

İbadetler sadece bireye değil, toplumun vicdanına da yöneliktir. Dolayısıyla ibadetlerin, sosyal birliği sağlama, toplumsal şuuru oluşturmada önemli fonksiyonları vardır. Zira ibadetler, bir yönüyle toplumun birlik ve bütünlüğünü sağlayan, toplum dayanışmasını oluşturan aktivitelerdir. İbadetlerin topluma yansıyan önemli bir boyutu, toplumsal bütünleşmenin sağlanması, erdemli bir toplumun meydana getirilmesidir (Kasapoğlu, 2012: I, 718). Bunu sağlayacak vasıtaların başında ise maddî imkânları başkalarıyla paylaşmak gelmektedir.

Kur'an'da, paylaşma kapsamında değerlendirilebilecek olan âyetlerin neredeyse tamamında toplumsal gerçeklik söz konusudur. Bu âyetlerde başta eş ve çocuklar olmak üzere (Talak, 65/6-7), anne-baba, akrabalar, yetimler, fakirler, miskinler, komşular, arkadaşlar, yolcular, köleler (Nisa, 4/36), borçlular, Allah yolunda olanlar ve kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlar (Tevbe, 9/60) vb. unsurlar yer alır. Hatta ibadetlerin bir anlamda tamiri olan kefaretlerde dahi, bu gerçeklik söz konusudur (Bakara, 2/184; Maide, 5/89). Buradan hareketle, bir toplumu toplum yapan unsurların çoğunlukla bunlar olduğunu ya da toplum denilebilecek her bünyede bu unsurların varlığının kaçınılmaz olduğunu öğreniyoruz. Özellikle âyetlerde "anne-baba" ve "yakınların" sıklıkla zikredilmesi, toplumsal duyarlılık alanının nereden başlaması gerektiğini göstermesi noktasında oldukça önemlidir. Yine aynı şekilde, "kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlar" maddesinin zikredilmesi de, bu duyarlılık alanının uzanabileceği sınırları belirtmesi yönüyle dikkat çekicidir (Kasapoğlu, 2012: I, 729). Toplumda maddî nimetlerin paylaşılmasını bu iki grup ve bu iki grup arasına girebilecek diğer unsurları da göz önünde bulundurursak, paylaşmanın toplumsal bütünleşmeye katkısının ne kadar büyük ve etkili olduğunun daha iyi anlaşılacağı kanısındayım.

Toplumsal açıdan bakıldığında da paylaşmanın, yardımlaşmanın, şu gibi kazanımları vardır:

İslâmî düşünceye göre mal mülk Allah'ındır (Hadid, 57/10). Elllerinde maddî imkân olanlar sadece emanetçidir (Hadid, 57/7). Bu emanet üzerinde yapılması gereken erdemli bir toplumun inşası için fedakârlıkta bulunmaktır. Bu fedakârlığı da birey, bütün insanların kardeş olduğu düşüncesiyle yapacaktır. Bu kardeşlik bir taraftan diğerlerinin insan olmalarına, bir anne ve babadan çoğalmalarına dayanırken, diğer taraftan da ortak bir inanca sahip olmalarına dayanmaktadır. Kardeşliğin esası ise, kardeşlerin birbiriyle yardımlaşmaları ve dayanışmalarıdır. Bu yardımlaşma ve dayanışma olmadığı veya zayıf olduğu takdirde kardeşlik duyguları zayıflar ya da yok olur. Renkleri, dinleri, dilleri, sınıf ve dereceleri ne olursa olsun aynı kökten gelen insanların kardeşliği, herkesin sadece kendisini düşündüğü bir kardeşlik değil; herkesin birbirini düşündüğü bir kardeşlik olmalıdır. Ancak böyle bir toplumda sosyal barış sağlanabilir. Bu düşüncelerle meydana gelen toplumlar, gelişip ilerleyerek mutlu bir hayata sahip olurken, paylaşmayı, dayanışma ve iş birliğini bilmeyen toplumlar bunun acısını ciddi bir biçimde yaşayacaklardır (Fersahoğlu, 2001: 148-149). Bu manada Kur'an'da şöyle bir âyet yer alır: "İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir." (Fussilet, 41/34). Bu âyette zikredilen "hasene" şeklinde gerçekleşecek olan bir paylaşım, toplum denilen olguda meydana gelebilecek her türlü düşmanlığı gidermede ve yerine dostluk inşa etmede önemli bir işleve sahiptir.

Aşağıdaki ilahî pasaj, paylaşmamanın toplumda meydana getirebileceği olumsuz ahlâkî durumu tasvir etme noktasında önemli bir uyarı niteliğindedir. “Allah’ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah’ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez.” (Kasas, 28/77). Fesat, mal sahibi kişinin azgınlaşması, insanlara zulmederek bozgunculuk yapmasıdır. Allah’ın gözetimini ve ahiret korkusunu hesaba katmaksızın nimetlerden dilediği gibi ve sınırsızca yararlanmak suretiyle bozgunculuk yapmasıdır. İnsanların içinin kinle, nefretle, kıskançlıkla ve çekememezlik duyguları ile dolmasına neden olacak şekilde bozgunculuk yapmasıdır. Yine malını, amacının dışında harcayarak veya çeşitli yollarla amacı uğruna harcanmasına engel olarak bozgunculuk yapmasıdır (Kutub, 1986: XI, 300). Ya da ilahî rahmetin gelmesine engel olan bir durumdur (Bilmen, 1991: V, 2628). Burada paylaşmanın, fesadı engelleyici rolüne atıfta bulunulmuştur (Ekin, 2002:88). Allah’ın insana emaneten verdiği maddî ve manevî imkânları, ihtiyacı olanlar için sarfetmemek, fesada sebep olmaktadır. Dolayısıyla paylaşma, toplumların fesada uğramalarına engel olan, toplumda dengenin ve sükunetin hakim olmasını sağlayan bir işleve sahiptir.

Allah rızkı bütün insanlara aynı ölçüde taksim etmemiştir. “Allah, kullarına (tümüne birden) rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde mutlaka azgınlık ederlerdi. Fakat O, rızkı dilediği ölçüde indirir. Şüphesiz O, kullarından hakkıyla haberdardır ve onları hakkıyla görendir.” (Şûra,42/27). “De ki: ‘Şüphesiz, Rab’bim rızkı kullarından dilediğine bol bol verir ve (dilediğine) kısar. Allah yolunda her ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.’” (Sebe,34/39). Bir kısmına bol bol mal ve servet vermiş, bir kısmına ancak yetecek kadar vermiştir. Paylaşma yoluyla zenginler, maddî anlamda muhtaç durumdakilere yardımda bulunmaları neticesinde toplumda bir kenetlenme meydana gelir. Buradan hareketle paylaşım, sosyal dengeyi sağlar.

Paylaşma sayesinde İslâm’ın şahsiyetçi yaklaşımı bireyi toplum içerisinde kaybolmaktan kurtarır ve onu daima topluma katkıda bulunan bir birim haline getirir. Aynı zamanda kişiye toplum menfaatlerini kendi menfaatlerinden üstün tutmayı telkin eder (Tabakoğlu, 2003: 31). Bu da bireyle toplumun arasında sevgi, kardeşlik, hoşgörü, empati gibi anlayış ve davranışların yeşermesine zemin hazırlar.

İnsan tabiatı, kendi türdeşlerine karşı şefkatli yaratılmıştır. Bu özellik, insanlara karşı iyi davranmaya kaynaklık eder. Bu özelliğin yitirilmesi insanda ciddi bir eksikliktir (Dihlevî, 2003: II, 119). Paylaşma, insanın topluma karşı olan fitrî/tabîî kabiliyetlerine dönmesini ya da onlardan uzaklaşmamasını sağlar.

Müslüman toplum için, belki her bakımdan bağımsız olabilmenin ön koşulu ekonomik yönden güçlü olmaktır. Ekonomik yönden güçlü olmadan dünyevî anlamda dengeli bir hayat sürmek ve dinî yükümlülükleri yerine getirmek mümkün değildir. Bugün İslâm dünyasının çektiği sıkıntıların temelinde paraya ve kültüre hâkim olamama vardır (Temel, 2001: 63). İşte paylaşmayı temin eden zekât, sadaka, kurban gibi malî ibadetler, İslâm toplumlarını bu zilletten kurtarıp, layık oldukları hayat seviyesine çıkaracak gerçek bir güce sahiptir.

Aynı toplumdaki bazı insanların, maddî imkânsızlıklar içerisinde yaşamaya çalışmaları, o toplumun bütünü için bir yaradır. Paylaşma, yardımlaşma bu yara için ciddi bir reçetedir. Yardımlaşma, fakir ve zaruret halindeki kişilere bir insanlık vazifesidir. İşte zekât ve sadaka veren her müslüman, her seferinde bu insanlığın hazzını tadacak, insan olabilmenin zevkine erecektir. Paylaşmaya konu olan zekât, sadaka, karz-ı hasen, vakıf vb. müesseseler, insanlığın icabı yardımlaşmayı sağlayan, milletlerin başına felaketler getirebilecek nitelikte zengin-fakir çekişmesini en normal şartlarla

kanalize eden, böylece sosyal dayanışma ve huzuru getiren ilahî mesajlardır (Yeşrem, tsz.: 122-124). Özellikle ibadet düşüncesi ve Allah rızası istikametinde yapılan böyle bir paylaşma, yardımlaşma biçimi, toplumsal barışın sağlanması ve kardeşlik duygularının pekiştirilmesi yönünde önemli bir fonksiyon icra etmektedir (Pak, 1999: 271).

Paylaşma, fakirin sosyal hayat içindeki itibarını yükseltir, ona yalnız olmadığını hatırlatır. Mülkiyette bir kuvvet dengesi meydana getirir. Sosyal güvenlik ve sosyal sigortadır. Orta sınıfın doğmasını öngörür. Toplumun rûhî ve manevî değerlerini destekler ve güçlendirir. Paylaşma sayesinde gerçekleştirilen bölüşüm, toplum fertlerini birbirine karşılıklı sevgi, saygı hisleriyle bağlar. Toplumsal hayatta sadece ekonomik değil, her türlü alanda iyi ve güzel olanın yaşanmasıdır (Yavuz, 1983: 7-10). Özcesi paylaşma, toplumsal şuur etrafında kenetlenmeyi temin eder.

Paylaşmamanın neticesinde ortaya çıkan fakirliğin fert ve toplum hayatında açtığı yaralar arasında ferdin şahsiyet ve onurunu yaralayan; dilencilik, hırsızlık; ailede geçim darlığından kaynaklanan geçimsizlik, huzursuzluk, ruhî ve ahlâkî çöküntü ve hatta az da olsa para karşılığı fuhuş vb. sayılabilir. İşte zekât, sadaka vb. paylaşım biçimleri, fert ve toplumu bütün bu olumsuzluklardan arındırıp yücelten bir işlevselliğe sahiptirler (Certel, 1997: 354-356). Paylaşmanın sağlayacağı sükûnet ortamıyla böyle olumsuzluklar bertaraf edilebilir.

Bir ülkenin insanları çoğunluk itibarıyla ne kadar zengin olursa olsun, toplumda özürlüler, hastalar, yetim çocuklar, yaşlılar vb. zayıf ve duyarlı olanlar her zaman var olacaktır. Sel, deprem, yangın, kuraklık gibi tabii hadiseler ve istenmeyen savaşlar sebebiyle sürekli fakirler ve yoksullar ortaya çıkacaktır. Bundan dolayı herkesin mutlu olacağı bir dünyanın kurulabilmesinde temel esas, insanlar ve ülkeler arasındaki yardımlaşma ve dayanışmadır. İnsanlığın buna, havaya ve suya olan ihtiyacı gibidir (Avcı, 2002: 132-133).

Toplumda yozlaşmayı ve çürümeyi hazırlayan temel etkenlerden birisi israf ve lûkstür. İsrâf gibi cimrilikte aynı sonuçları doğuran ahlâkî hastalıklardandır. Yani paylaşmanın dinî ve ahlâkî ölçülere uyulmamasıdır. (Ekin, 2002: 91). Öyleyse dinî ve ahlâkî kriterlere uygun, dengeli bir paylaşım, erdemli bir toplumun inşa ve ihyası yolunda önemli bir adımdır. Bu doğrultuda yapılan paylaşım, toplumsal varoluş nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir. Bu dinî ve ahlâkî erdemın gerçekleşmemesi, Kur'an'da toplumların yok oluş sebebi olarak anılmaktadır: "İşte sizler, Allah yolunda harcamaya çağırılıyorsunuz. Ama içinizden cimrilik yapanlar var. Kim cimrilik yaparsa ancak kendi zararına cimrilik yapmış olur. Allah, her bakımdan sınırsız zengindir, siz ise fakirsınız. Eğer O'ndan yüz çevirecek olursanız, yerinize başka bir toplum getirir de onlar sizin gibi olmazlar." (Muhammed, 47/38).

İnsanları nifaka götüren ve dinden soğumaya iten sebeplerin en önemlilerinden biri de, dünya ve onun metayı ile meşguliyettir (Hicazî, tsz.: VI, 237-238). İnfak ise, aşırı derecede dünyaya ve maddî varlığa bağlılığı azaltan bir özelliğe sahiptir. Bu yönüyle paylaşmanın teminini sağlayan infak, toplumun müzmin yarası olan nifakın önlenmesinde de önemli bir işleve sahiptir (Ekin, 2002: 96).

Özellikle zekât ibadeti insana, onda potansiyel olarak varolan şefkat ve merhamet duygularını harekete geçirerek kalbin katılaşmasını önleyip, emaneten kendisinde bulunan maddî varlığını, muhtaçlarla paylaşmasını öğretir. Böylece toplumda birbirinin iyiliğini düşünen ve bunun için bir şeyler yapma gayreti içerisinde olan toplumsal bir şuur oluşur.

Zekât, İslâm'ın farz kıldığı, namazla birlikte Kur'an'da sıklıkla zikredilen malî bir ibadettir. Zekâtla Allah, maddî paylaşımı kulların istek ve iradelerine bırakmayarak zorunlu kılmıştır. Bu anlamda zekât, maddî paylaşımın zorunlu formlarından biridir.

Zekât gibi maddî yönden güçlü bir müessese sadece müslümanların değil, bütün insanlığın Kur'an ahlâkı modelinde medenî bir toplum oluşturabilmesi için, ciddi bir potansiyeldir. Aslında zekât konusunda kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlar maddesi, zekât ve sadakaların fonksiyonlarına küresel denilebilecek boyutlar kazandırmaktadır. Dünyanın neresinde ve hangi dine mensup olursa olsun, müslümanların verdiği zekâtla finanse edilen insanlara, İslâmî değerler tanıtılabilir. Böylelikle uluslar arası camiada, söz söyleme etkinliği ve yetkinliği söz konusu olabilecektir. Belki şer olabilecek uygulamalara engel olunabilecek ve insanlığın hayrına olabilecek projelere destek verilecektir.

Sosyal yardımlaşmayı, fedakârlığı, yakından ilgilendiren önemli bir ibadette "kurban"dır.

Sözlükte "kurban" kelimesinin kökü "uzaklığın zıddı yakınlık" (Ferahidî, tsz: V, 153; İbn Manzur, tsz.: I, 662) anlamına gelmektedir. "Kurban" kelimesi ise, "Yüce Allah'a yaklaşma vesilesi yapılan (Ferahidî, tsz: V, 153; İbn Manzur, tsz.: I, 665), kişiyi Allah'a yaklaştıran şey"dir (İsfahanî, tsz.: 399).

Dinî bir terim olarak kurban, ibadet amacıyla belirli bir vakitte, belirli cinsten hayvanları kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade eder. İslâmî literatürde kurban günlerinde, ibadet maksadıyla kesilen hayvana "udhiyye", hac ve umre esnasında kesilen hayvanlara "hedy" denir (Güç, 2002: XXVI, 433).

Kurban, neredeyse bütün dinlerde karşılık bulan bir ibadet olagelmıştır. (Hacc, 22/34). Kur'an-ı Kerîm'de kurbanın vucubiyeti aşağıdaki âyete dayandırılmaktadır. "Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. O hâlde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes. Doğrusu sana buğzeden, soyu kesik olanın ta kendisidir." (Kevser, 108/1-3). İslâm Peygamberi de kurbanla ilgili şu mesajları verir: "Varlıklı (mâlî durumu kurban kesmeye müsâit) olup da Kurban bayramında kurban kesmeyen kimse bizim namazgâhımıza yaklaşmasın." (İbn Mace, Edahî, 2).

Kurban'ın diğer ibadetlerde olduğu gibi hem bireysel hem de toplumsal işlevleri vardır:

Kurban ibadetinin bireyi, Allah'a yaklaştırmak gibi bir fonksiyonu vardır. İnsanın tabiatında mala, maddî değerlere düşkünlük vardır. Tabiatındaki bu temayüle direnerek bu ibadeti gerçekleştirme kişiyi Allah'a yaklaştıır. Zira Allah Teala, kurbanların ne etlerinin ne de kanlarının Allah'a ulaşmayacağını bilakis, kurbanı kesenlerin takvasının Allah'a ulaşacağını söyleyerek bu gerçeği ilahî beyan ile tescil etmiştir (Hacc, 22/37).

Kurban ibadetinin bir de topluma bakan yönü vardır ki bizim esas üzerinde durmamız gereken de budur. Allah'a yakın olan, insanlara yakın olur. Allah'ın emri olan kurban kesme emri (Kevser, 108/2) yerine getirilmek suretiyle Allah'a yaklaşmanın yanında kesilen kurban, insanlar arasında da yakınlaşmaya vesile olur. Zira senenin belli günlerinde, kesilen hayvanın eti taksim edilirken, en yakından başlamak suretiyle, komşu ve akrabalar ya da muhtaç ve fakir olanlar bu paylaşımdan faydalandırılır (Yavuz, 1983: 358- 359). Kurban, insanî duyarlılıkları ve yardımlaşmayı öne çıkaran, kardeşlik, paylaşma ve dayanışma ruhunu canlı tutan, sosyal adaletin gerçekleşmesine katkıda bulunan malî bir ibadettir. Bütün müslümanlarla, hatta gayr-i müslim komşularla icra edilen bir paylaşım örneğidir (Şeker, 2007:146-147). Kurbanda ruhî beraberlik ortaya çıkar. Bu ruhî beraberliğin yanında maddî beraberlik ve yardımlaşma da sağlanmış olur (Atay, 1969: 278).

Gerek hac ibadetiyle gerekse resmi ve özel yardımlaşma kurumları vasıtasıyla olsun kurban etleri, dünyanın değişik bölgelerindeki ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır. Dolayısıyla İslâm, kurban etinin dağıtılmasında, paylaşılmasında dinsel, ırksal, kültürel

ve bölgesel hiçbir ayırım gözetmeden, evrensel bir yardım anlayışıyla sadece, insana insan olmasından dolayı verilen değeri ortaya koymaktadır (Hacc, 22/36).

Netice de kurban, insanın mala karşı olan aşırı isteğini dizginleyerek, gerektiğinde sırf Allah istediği için, Allah yolunda sevdiği mallardan bazılarını feda edebilmeyi simgeler. Bu ibadet, kişinin kulluk noktasında Allah'a yaklaşmasına vesile olmakla birlikte, nimetlerin paylaşımı noktasında da fert ve toplumu maddî ve manevî yönden besleyen, sosyal bütünleşmeyi tesis eden bir fonksiyona sahiptir.

Âyetlerde bildirilen infak, sadaka, zekât vb. ibadetlerin sarf yerleri, aynı zamanda, İslâm'ın değerler sisteminde, insana verilen değer hakkında önemli mesajlar vermektedir. Nitekim zekât, sadaka verilecek yerlerin büyük kısmının, toplumun sosyal güvenliğe muhtaç kesimleri olduğu dikkate alındığında bu ibadetlerin, dolayısıyla paylaşımın toplumda, sosyal güvenlik ihtiyacını sağlamak gibi fonksiyonları olduğu anlaşılmaktadır. Toplumun iskeleti konumundaki bu kesimlerin ihya edilmesi, sosyal bütünleşmenin sağlanması için kayda değer bir öneme sahiptir.

İslâm sadece, maddî ve manevî anlamda kendi müntesiplerini koruma ve kollama altına almamıştır. İslâm, müslümanlar dışındaki insanların da, dayanışma, yardımlaşma, bütünleşme ve paylaşma gibi toplumsal bilincin gelişmesine vesile olan değerlerden istifade etmesini istemiştir. Bu anlayışa göre hangi dinden ve ırktan olursa olsun, İslâm toplumunda bir kimsenin dilenecek konuma düşmesi engellenmelidir. İslâm'ın değerler sistemindeki esaslara göre insan, sırf insan olması hasebiyle insana yaraşır bir hayat standardına kavuşturulmalıdır. Bu durum onun, insan olmasıyla sahip olduğu temel bir hakkıdır.

Sonuç olarak paylaşma, hem Yaratıcı'yla olan kulluk ilişkilerinde, hem de toplumla olan ahlâkî münasebetlerinde bireyi ve toplumu, olması gereken yere koyan bir işleve sahiptir. Paylaşma, Allah'ın istediği, toplumsal ahlâkî bir düzenin inşasını temin eden üst düzey bir erdemdir.

4. PAYLAŞMANIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER ve PAYLAŞMAYANLAR

4.1. Paylaşmayı Engelleyen Etkenler

4.1.1. Yarar Değerleri İdeal Değerlere Yeğleme

Kur'an dünya hayatını bir oyun, eğlence, süs, insanlar arasında bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışı olarak tasvir eder. Bu, tıpkı çiftçilerin hoşuna giden yağmurun bitirdiklerinin, yağmurdan sonra kurumaya yüz tutmuş, sararmış ve çer çöp haline gelmiş olmaları gibidir. Dünya hayatı da böyle aldatıcı bir metadır (Hadid, 57/20). Dünya hayatının bu celbediciliğiyle birlikte, aslında bu ilgi çekicilik insan kaynaklıdır. Kur'an, nefislerin kıskançlığa ve bencil tutkulara elverişli yaratıldığını (Nisa, 4/128), nefsin aşırı derecede kötülüğü emrettiğini (Yusuf, 12/53), insanın mal, mülk ve genişlik anlamında hayr istemekten usanmadığını (Fussilet, 41/49), kendisine nimet verildiğinde de yan çizdiğini, Allah'ın rahmet hazinelerine sahip olması durumunda dahi tükenir korkusuyla cimrilik edeceğini ve zaten insanın cimri olduğunu ifade eder. (İsra, 17/100).

Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurur. “Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah'ın katındadır.” (Al-i İmran, 3/14). Genel olarak düşünüldüğünde yukarıda sayılan nimetler insan için celbedicidir. Dünya hayatının nimetleri cazibelerini, insanın fitrî (yaratılıştan gelen) ihtiyaçlarına cevap verici olmalarından almaktadırlar. Bu itibarla bizzat kötü değildirler. Bunların ahlâkî değerini belirleyecek olan, insanın hürriyetini kullanma biçimidir. İnsandan beklenen, dünya nimetlerinin cazibesinin peşine takılıp, onları var oluş gayesi haline getirmesi değil, insanın bunlara olan rağbeti, onun görevini yerine getirmesi için emrine verilmiş araçlar olmanın ötesine geçmemelidir. Kur'an insanın, dünyanın nimetlerine karşı olumsuz bir tavır takınmamasını istemekle birlikte, O'nun önerdiği hayat tarzı, bu nimetlerden yararlanmanın belli bir ölçüye göre olmasıdır. Böylece insan, fitraten cazip nimetlerle ölçülü ve dengeli bir şekilde yine fitratına uygun bir biçimde hayat yaşayacaktır. (Özsoy ve Güler, 2005: 43). Yukarıdaki cazibedar nimetlerle, kulluğun ilahî ve toplumsal boyutu aralanmalıdır. Bu nimetler, kulluğa giden yolda ancak bir araç olmalıdır.

İnsanın dünyaya bağlanma zafiyetini çok iyi bilen Yaratıcı, mü'minleri bu konuda uyararak, şöyle söyler: “De ki: ‘Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz bir ticaret ve beğendiğiniz meskenler size Allah'tan, peygamberinden ve O'nun yolunda cihattan daha sevgili ise, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin! Allah, fasık topluluğu doğru yola erdirmez.’”(Tevbe, 9/24). “Ey iman edenler! Mallarınız ve evlatlarınız sizi, Allah'ı zikretmekten alıkoymasın. Her kim bunu yaparsa, işte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.” (Münafikun, 63/9). Allah (c.c.), insanın bu tuzağa düşmemesi için nerde durması ya da ne yapması gerektiğini şöyle açıklar: “Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.” (Nahl, 16/90). “Ey iman edenler! Siz baş başa gizlice konuştuğunuz zaman, günah, düşmanlık ve peygambere isyanı konuşmayın. İyilik ve takvayı konuşun ve huzuruna toplanacağınız Allah'a karşı gelmekten sakının.” (Mücadele, 58/9). Kur'an, bütün bu uyarılara rağmen, yine de insanların nefsin ve şeytanın tuzağına düşerek, dünyanın aldatıcı cazibesine kapıldıklarını ifade eder: “İnkâr edenlerin ne malları ne evlatları, onlara Allah'a karşı

bir yarar sağlar. İşte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır. Onların bu dünya hayatında harcadıkları malların durumu, kendilerine zulmeden bir topluluğun ekinlerini vurup mahveden kavurucu ve soğuk bir rüzgârın durumu gibidir. Allah, onlara zulmetmedi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlar.” (Ali İmran, 3/116-117). “Allah’ın kendilerine lütfundan verdiği nimetlerde cimrilik edenler, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Hayır! O kendileri için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah’ındır. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Al-i İmran, 3/180).

4.1.2. İnsan Tabiatındaki Bencilliğin Özgeciliği Bastırması

İnsanın bütün kötü hasletlerinin çıktığı temel güçsüzlük Kur’an tarafından “zafiyet” ve “zihin darlığı”(katr) olarak tanımlanmaktadır. İnsanın gururu, ümitsizliği ve şevkinin kırılması bu zafiyetten kaynaklanmaktadır. Kendisini yok edici benliği, hırsı, aceleci ve telaşlı davranışı, kendisine olan güvensizliği ve kendini mahveden korkularının hepsi, zihninin darlığından kaynaklanmaktadır. Bu ise genel iyinin önünde bir engeldir (Fazlurrahman, 2009: 63-64). “Şüphesiz insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokunduğu zaman sızlanır. Ona bir hayr dokunduğunda da eli sıkıdır.” (Mearic, 70/19-21). İnsanda bu durumun varlığı ise şeytan modellidir. Gururun, bencilliğin, bozgunculuğun ve azgınlığın patentinin ona ait olduğu belirtilir. (A’raf, 7/11-17).

Allah insana, yeryüzünde ahlâka dayalı bir sosyal/toplumsal düzen kurma görevi vermiştir. Toplumsal bütünleşmeyi sağlayan bu düzenin kurulmasına engel teşkil eden, dünyanın süsleyiciliği başta olmak üzere nefsin ve şeytanın telkinleriyle hayat bulan, tamamı insan kaynaklı zafiyetlerdir. Bunlar genel olarak cimrilik, bencilik, iyiliği başa kakma, gösteriş, kendini beğenme, bozgunculuk, çekememezlik, suizanda bulunma, savurganlık, ihtikâr/karaborsacılık, tefecilik, rüşvetçilik gibi dinin ve ahlâkın tasvip etmediği hallerdir.

İnsanın alçalması, bencilleşmesi, günlük hayatın çekiciliği içerisinde kaybolması ve arzularının esiri olması için fazla çaba harcaması gerekmez. İnsan yapı itibarıyla böyle şeylere meyillidir. Ancak bu durum onun iyiyi, güzeli ve doğruyu sevmeye, istemeye, fitratına uygun değildir. Yani insan fitraten iyiyi ve güzeli tercih eder ama bunların zıddı da nefsi için celbedicidir (Fazlurrahman, 2009: 57-58).

Kişinin gururlanmasının, kendine güvenmesinin, şımarmasının ve bozgunculuk yapmasının temeli mala, servete, fiziksel güce dayanır (Kutub, 1986: XI, 299). Bu sayılan nitelendirmeler, sağlıklı birey ve toplum ilişkilerinin kurulmasına bir engeldir. Sosyal bir varlık olan insan, toplumsal hayatta paylaşmayı, farklılıkları bir zenginlik telakki ederek yaşamayı öğrenmelidir. Kur’an-ı Kerîm’de şöyle buyrulur: “Biz, hangi memlekete bir uyarıcı göndermişsek oranın şımarık zenginleri, ‘Biz, sizinle gönderileni inkâr ediyoruz’ demişlerdir. Yine, ‘bizim mallarımız ve çocuklarımız daha çoktur. Bize azap edilmeyecektir’ demişlerdi.” (Sebe, 34/34-35). Böyle bir mizaca sahip olan insan, ahlâkî hiç bir endişe taşımaz. Onlar için hayatta en değerli olan şey, maddî kazanç sağlamaktır. Ayrıca bu durum onlar için doğru yolda olduklarının bir kanıtıdır (Esed, 1999: II, 880). Mal, bazen insan için tek yüce değer olarak görülür. Bütün değerler bunun karşısında küçülür. İnsanın yerinin, kelimelerin anlamının, gerçeklerin ölçüsünün malla orantılı olduğunu sanan, mal kazanmakla insanlığın bütün değerlerine malik olduğunu, hesapsız ölçüleri elinde tuttuğunu zanneden kişilikler vardır (Kutub, 1986: XVI, 362). Özellikle vahyin indiği Mekke toplumunda mala, servete olan aşırı hırs

yüzünden yetimlere hücum edilirdi. Zayıf olan yetimlerin mallarının ellerinden alınması onların mala ve servete olan hırslarındandı (Kutub, 1986: XVI, 204).

İnsanların mal ve evlada olan temayülleri, kibirlerini, küstahlıklarını artırır ve onları ruhsal bir yok oluşa sürükler. Maddî refaha yönelme aynı zamanda, uzun vadede bütün moral değerleri ve böylece toplumun temel dokusunu tahrip eder. (Esed, 1999: III, 1193). “Nuh, dedi ki: ‘Rabbim! Gerçekten onlar bana karşı geldiler, malı ve çocuğu ancak kendi hüsrânını artıran kimselere uydular.’” (Nuh, 71/21).

İnsan geçmişte olmakla beraber, içerisinde bulunduğumuz bu yüzyılda dahi paraya, mevkiye, cinsel arzulara tutsak olmuştur. Bu tutsaklığın gerekçesi ise, insanların cinsel bir yaşamın ihtirasından, arzularından ifrata kaçmaları, zenginliğe, maddeye aşırı itibar etmeleri, kişisel çıkarlarını genel iyinin üstünde tutma zafiyetine düşmeleridir. İnsanla birlikte toplum da aynı tutsaklığa düşerek, paranın ve maddiyatın belirleyiciliği fikri, toplumsal hayatta da egemen olmuştur. Oysa yaşamın gerçek anlamı ve amacı, dünya ve içindekiler değildir. Bütün dinlerin ortak mesajı, insanın aşırı arzularından sıyrılarak, arınarak mutlak güzele ve mutlak hayra ulaşmalarıdır. Hayatta mutluluğun temel şartı, zafiyetlerin ortaya çıkardığı günahtan ve kirden, ruhu ve bedeni arındırmaktır (Atik, 2010: 55). Bu günah ve kirler, paylaşma duyarlılığına sahip olmanın önünde duran ciddi engellerdir.

İnsanda mala, makama ve cinsi arzulara dayalı zafiyeti tetikleyen, bazı etkenler vardır. Bunları, nefis, şeytan, küfür ve nifak olarak sıralayabiliriz (Tekiner, 2006: 77). Bunların sonucu olarak paylaşmayı engelleyen tefrit ve ifrat durumu ise, cimrilik ve israftır.

4.1.3. Nefs ve Şeytan

“Nefs”in, lügatte, “ruh, bir şeyin zatı, nefes (İsfehanî, tsz.: 501), ruh, kan, ceset/beden, bir şeyin bütünü ve hakikati (İbn Manzûr, tsz.: VI, 233-235; Zebidî, 1965: XVI, 564), göz, bir şeyin gözü, izzet, azamet, himmet, irade, ceza (Zebidî, 1965: XVI, 564) gibi anlamlara geldiği belirtilir.

Bu kelimenin çoğunlukla Kur’an’da “Allah’ın zatı (Taha, 20/41), ruh (Fecr, 89/27), kalp, gönül, iç dünya (Hud, 11/31), insan bedeni (Yusuf, 12/26), bedenle birlikte ruh (Şems, 91/7), nefsin kötülüğü emredici yönü (Yusuf, 12/53), zat, cins, tür (Bakara, 2/48; Lokman, 31/34) hakkında kullanıldığı ifade edilir (Aynî, 1930: 46-52; Ögke, 1997: 24-35). Bizim konumuza mevzu bahis olan anlamı ise “kötülüğü emredici” olan “Nefs-i Emmare”dir. Nefs-i Emmare, bedenin tabîî isteklerine meyleden nefstir. Kişiye hissî şehvetleri emreder ve kalbi süflî/alçaltıcı yöne doğru çeker. Bu tür nefis, şerrin barınağı ve kötü ahlâkın kaynağı olarak görülür (Cürcanî, 1985: 263). Aşağıdaki âyet-i kerîmeler, nefsin bu yönüne işaret eder. “(Yusuf) Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir, dedi.” (Yusuf, 12/53). “Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız.” (Kaf, 50/16). Bir başka âyette nefis, insana cimriliği emredip, onun cömert olmasına engel olmaya çalışır: “Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine’ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” (Haşr, 59/9). Neticede nefsin kötü olan istekleri, dünyevî ve uhrevî kurtuluşun önünde duran engellerdir.

İnsan nefsinin yaratılışında şehvete, günaha ve kötülüğe doğru bir eğilim vardır. Nefs, kendi gücünü bu yönde kullanır (Ögke, 1997: 32). Nefsteki bu kuvvet, insanı fenalığa yönlendirerek, onun iyi, salih işler yapmanı engeller (Aynî, 1930: 49). İnsanı daima kötülüğe sevk eden, ona kötülükler işleten ve sürekli kötülüğe meyilli olan bu tür nefstir. Bu konumda olan insan, insanlara ve mahlûkata kötülük işlemekten geri kalmaz. Bu vasfa sahip insan Allah'tan da uzaktır. (Rumî, tsz.: 15).

Özellikle mal ve evlat, nefsin hoşuna giden şeylerdir. Mal ve evlat bu yüzden insanın cimrileşmesine sebep olur. Mal ve evlat, kendileri üzerinden asıl yapılması gerekeni unuttururlar (Münafikun, 63/9). Mal ve evlat üzerinden insanı kuşatan nefsin, Allah'tan uzaklaştırıcı ve şeytanın partisinden, avanesinden olduğu düşünülür (Gazâlî, 1975: III, 11).

İnsanın maddiyata aşırı derecede düşkün olmasına ve bunun neticesinde cimri davranmasına sebep olan bir diğer aktör, şeytandır. Şeytan ise, Allah'ın yolundan saptırmak için çok kararlıdır. (A'raf, 7/16-17). Öncelikle şeytan, insanları yaratan, yaşatan ve her türlü nimeti veren Allah'a karşı şükürden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Şükür borcunu unutan bir insanın Allah yolunda infak etme, fedakârlık yapma gibi bir niyeti ve endişesi yoktur. (Tekiner, 2006: 79).

Şeytan aynı zamanda insanı fakirlikle korkutur, insanın mala olan hırsını arttırmaktadır. “Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size, çirkinliği ve hayâsızlığı emreder. Allah ise size kendi katından mağfîret ve bol nimet vaat ediyor. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” (Bakara, 2/268).

Kur'an'da paylaşmaya halellik getiren riyakârlığın da şeytanî özellik taşıdığı belirtilir. “Bunlar, mallarını insanlara gösteriş için harcayan, Allah'a ve ahiret gününe de inanmayan kimselerdir. Şeytan kimin arkadaşı olursa, o ne kötü arkadaştır.” (Nisa, 4/38).

Hem “kötülüğü emredici olan nefs”, hem de “şeytan”, paylaşma duygusunun önündeki en büyük engellerden ikisi olarak kabul edilebilir.

4.1.4. Küfür ve Nifak

“Küfür” kelimesinin kök anlamı “bir şeyi örtmek”tir. (İsfehanî, tsz.: 433). İnanç noktasında imanın zıddıdır. Yani inançsızlıktır. Genel anlamda, Allah'ın insanlara verdiği nimeti görmezden gelerek nankörlük etmek ve Kerem Sahibi'ne isyankârlıktır. Dolayısıyla küfür sıfatına sahip olanlara da kâfir denir (Izutsu, 2010: 200).

Kâfirler, “küfür” sıfatının etkisiyle paylaşma işine yaklaşmamışlar ve bu konuda cimrice davranmışlardır. “Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimeti gizleyen kimselerdir. Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.” (Nisa, 4/37).

“Küfür” kelimesi genellikle Allah'a imanın karşıtı olarak kullanılır. “Siz cansız (henüz yok) iken sizi diriltten (dünyaya getiren) Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz? Sonra sizleri öldürecek, sonra yine diriltecektir. En sonunda O'na döndürüleceksiniz.” (Bakara, 2/28).

Aşağıdaki âyet-i kerimede de “küfür”, şükürün zıddı olarak tarif edilir. “Allah, şöyle bir kenti misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık, Allah onlara şiddetli açlık ve korku ızdırabını tattırdı.” (Nahl, 16/112).

Paylaşma ahlâkının önünde duran bir diğer engel, nifaktır. “Nifak”, “münafiğin yaptığı” demektir. (Zebidî, 1965: XXVI, 431). “Nifak”, “dine bir kapıdan girip, başka

bir kapıdan çıkmaktır ki, münafığın yaptığı da İslâm'a bir kapıdan girip başka bir kapıdan çıkmaktır." (İsfehanî, tsz.: 502; Zebidî, 1965: XXVI, 431).

Kalpteki nifak, infak etmenin önünde duran ya da bu işte gevşekliğe sebep olan en büyük engellerdendir. "Yine de ki: İster gönüllü, ister gönülsüz olarak harcamın, sizden asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz fasık bir topluluksunuz. Harcamalarının kabul edilmesine, yalnızca, Allah'ı ve Resülü'nü inkâr etmeleri, namaza ancak üşene üşene gelmeleri ve ancak gönülsüzce harcamaları engel olmuştur." (Tevbe, 9/53-54).

4.1.5. Cimrilik ve İsrâf Duygusu

Paylaşmaya engel teşkil eden nefis, şeytan, küfür ve nifak büyük oranda dünyevî varlığın cazibeliğiyle aktif hale gelir. Bu aktifliğin bireyde ve toplumda maddî tasarruf noktasında dengesiz bir biçimde somutlaşan hali ise cimrilik ve israftır.

Cimrilik, Kur'an-ı Kerîm'de "katr", "buhl" ve "şuhh" kelimeleriyle ifade edilir.

"Katr", "nafakanın azaltılması (İsfehanî, tsz.: 392; Zebidî, 1965: XIII, 361), daraltılması, hissenin küçültülmesi" anlamında kullanılmaktadır (Zebidî, 1965: XIII, 361-363). Aşağıdaki âyette bu durum şöyle belirtilir: "De ki: 'Eğer siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, o zaman da tükenir korkusuyla cimrilik ederdiniz. Zaten insan çok cimridir.'" (İsra, 17/100). Burada "cimri" diye ifade edilen kelime "katur" dur. Bu kelime, cimrilikte sıklığı anlatır (Zemahşerî, 1998: III, 556).

"Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır." (Furkan, 25/67). Bu âyette "katr" kelimesi kişinin sahip olduğu imkânları dikkatsizce çarçur etmesi anlamında israfın, zıddı olarak kullanılmıştır. (İzutsu, 2010:150).

Kur'an-ı Kerîm'de cimriliği karşılayan bir diğer kelime "buhl"dür. "Buhl", "nimetleri, ihtiyaçları, esirgenmesi doğru olmayacak kimselerden esirgemektir. (cimrilik etmektir). Bunun zıddı ise cömertlik (cûd) tir. Buhl, kendi kazancında cimrilik ve başkasının kazancında cimrilik şeklinde iki kısımdır. En fazla yerileni bu ikincisidir. "Bahîl", aşırı cimri kişidir (İsfehanî, tsz.: 38). Yüce Yaratıcı şöyle buyurmaktadır: "Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimeti gizleyen kimselerdir. Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır." (Nisa, 4/37). Bir başka âyet-i kerîmede cimrilikle ilgili olarak şu ifade yer alır: "Onlar cimrilik edip insanlara da cimriliği emreden kimselerdir. Kim yüz çevirirse bilsin ki şüphesiz Allah ganidir, zengindir, övülmeye lâyıktır." (Hadid, 57/24). Bu karaktere sahip olanlar, sadaka vermekten, yardım etmekten Allah yolunda harcamaktan mallarını kıskanır, esirger ve cimrilik ederler. İnsanlara da cimriliği emrederler, bu durum iki şekilde olur. Ya nasihat ediyormuş gibi doğrudan doğruya ağızlarıyla söyler ve tutumlu olmaktan, idareden bahsederek sıklığa, cimriliğe teşvik ederler. Ya da davranışlarıyla herkese cimrilik örneği olurlar (Yazır, 1995: VII, 158).

"Buhl", Kur'an-ı Kerîm'de genel olarak zekât vermemek (Tevbe, 9/75-76), verenlere engel olmak (Nisa, 4/37), Allah yolunda infak etmemek (Muhammed, 47/38) gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerîm'de cimriliği karşılayan bir diğer kelime "şuhh" tur. "Şuhh", "hırsla, şiddetli bir arzuyla, açgözlülükle birlikte cimrilik etmek" demektir. Adet halini almış cimrilikle ilgili kullanılır (İsfehanî, tsz.: 256).

Şuhh, nefsin cimrilik ve hasislik dediğimiz kıskançlık huyudur ki, cimrilik bunun fiiliyatındaki görüntüsüdür. Yani nefiste içgüdüsel bir hareketin bulunması haysiyetiyle ortaya çıkan duruma şuhh, bunun fiilen men edilmesine de buhl (cimrilik) denilir (Yazır, 1995: VII, 223)

İbn Münzir'in Hasan-ı Basrî'den yaptığı rivayette "cimrilik", "insanın kendi elindeki", "şuhh" da "herkesin elindeki kıskanması" diye tarif edilmiştir (Yazır, 1995: VII, 223). İzutsu'ya göre "şuhh", "cimriliğin ayıplanacak ruh halidir" (İzutsu, 2010: 151). İki kelimeyi karşılaştırarak verdiğimizde "buhl", "menetmek, vermemek" tir. "Şuhh" ise, "insanı buhle götüren ruhsal durum dur" (Ateş, 1988: IX, 355). Farklı bir biçimde ifade edilecek olursa "buhl", "cimriliğin bizzat kendisidir". "Şuhh" da, insanın içinde bulunan ve bu cimriliğe sebep olan halin (vasfin) adıdır (Razî, 1981: XXIX, 288).

Kur'an, insanları cimrilik karakterinden vazgeçirmek için, Allah'ın cimrileri sevmediği vurgusunu yapar (Nisa, 4/36-37-128; Teğabun, 64/169).

Kur'an, mü'minlerin iyilik ve güzellik adına yaptıklarını sıraladıktan sonra, bu hareketin nefsin aşırı cimriliğini ortadan kaldırdığını söyler. "Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." (Haşr, 59/9). Medine'li Ensar, kendilerine hicret edenleri severler. Başta peygamber olmak üzere hicret eden o sadıkları gerek zengin ve gerek fakir olsun severler ve bu şekilde dostluklarını gösterirler. Ve onlara verilen şeylerden göğüslerinde bir ihtiyaç duymazlar. Yani muhacirlere verilen gerek ganimet ve gerek diğer şeylerden dolayı gönüllerinde, "bu bize lazımdı, bizim buna ihtiyacımız vardı" şeklinde içlerine batacak bir kaygı ve bir üzüntü duymazlar. Kendilerinde bir açıklık yani bir ihtiyaç olsa bile onları kendilerine tercih ederler. Şuhh özelliğine sahip olanlar ise, cömert olmadıkları gibi, başkasının cömertlik yapmasını arzu etmez, ondan sıkılır da yapmaması için çalışır. Yahut o derece hırslı olur ki, mümin kardeşinin malını zulmen yer veya kendisinin olmayan şeylere göz diker. Başkasında olmasını da hoş görmez, kıskanır. Bu âyetten şuhhun ve ihtirasın son derece kötü görüldüğü anlaşılır. Çünkü felah, yalnız bu sıfattan korunanlara hasredilmiş olmakla, korunmayanların, felahın dışında kaldıkları anlaşılmaktadır (Yazır, 1995: VII, 223-224). Şuhh, insan nefsinin sıfatlarından olduğu için, hiç şüphesiz Allah, "Kim nefsinin şuhhundan (cimriliğinden/bencilliğinden), nefsine tutsak olmaktan korunursa, işte felaha erenler" yani, "istediklerine nail olanlar, onların ta kendileridir" buyurmuştur (Komisyon, 2006: V, 291-293).

Şuhh, nefsin cimrilik, pintilik, hasislik, hodbinlik, hırs, dar görüşlülük, korkaklık görüntüleri olan bir eğilimini ifade eder. Şuhh, îsarın (özgeciliğin) zıddıdır. Şehih kimse, başkalarının ihtiyaç duyduğu şeyleri onlara vermeme, onları yoksun bırakma konusunda hırsla doludur. Etrafındaki iyi ve güzel her şeyin kendisinin olmasını, bunun başka hiç kimsenin eline geçmemesini ister, asla doymak bilmez. Değerler uğruna zorluklara katlanmanın gerekli olduğu durumlarda, kaybedeceği şeylerin korkusunu yaşarken, sahiplenilecek bir şeyle karşılaştığında, bunun her şeyden önce kendisinin hakkı olduğu düşüncesiyle hareket eder. Bütün iyiliklerin kendisinin olması konusunda hırslı, aç gözlü ve cimridir. İnsanın bu hastalıktan kurtulabilmesi için, bireyin kendini bütün içtenliğiyle Allah'ın koymuş olduğu evrensel ahlâk ilkelerine bağlanmaya, onlara uymaya yöneltmesi, Allah'ın hoşnutluğunun kazanmayı gaye edinerek sahip olduğu imkânları başkalarıyla paylaşmayı nefsine benimsetmesi gerekir (Kasapoğlu, 2010: II, 318).

Paylaşma, infak etme nasıl kişiyi ve ailesini daha sonra da toplumu huzura, kurtuluşa götürüyorsa, cimrilik de aynı şekilde kişiden başlayarak aileyi ve daha sonra da toplumu felakete, hüsrana götürmektedir. Cimrilik, mal sevgisindeki aşırılığı da ifade

eden bir durumdur. Sevgideki aşırılık ise, bir tür hastalıktır. Böylesi bir hastalıktan kurtulmak için sevilenden, bağlanılandan uzaklaşmak gerekir. Gerekliği zaman, gerekliği yerde ve gerekliği kadar aşama aşama iyilik yaparak toplum yararı için malı harcamak gerektiğini bilerek ve bunu pratiğe geçirerek kişi kendisini bu hastalıktan kurtarabilir (Saruhan, 2003: 646).

Zevk, haz, rahatlık ve konfor belli ölçüde dünyevî mutluluk mal ile sağlandığı için insanın mala, zenginliğe karşı aşırı derecede bir sevgisi ve bağlılığı vardır. Dolayısıyla insan onu, kendi cinsinin zayıf, fakir ve yoksul olanlarına hayır ve ahlâkî amaçlarla harcamaya pek yanaşmaz ve cimrileşir (Güler, 2003: 101). Cimri insanlar malı çok severler. Adeta ona âşıktırlar. Maldaki dinî emirleri ve millî vazifeleri (zekât, sadaka, hayır, hasenat gibi) yerine getirmekten kaçınırlar, bir çeşit varislerine hazinedarlık yaparlar. Mal, mülk, para vb. aslında bir şeyi elde etmek için bir vasıttır. Halbu ki cimri kişi, para ve malı gaye edinir. Bundan dolayı da cimrilik insanı açgözlülüğe götürür, sahibine zillet ve utanç getirir. Eğer insan kendisini ve ailesini mal ve mülkü, parası olduğu halde mahrumiyetler içerisinde yaşatıyorsa bu insan da haristir. Böyle bir insan, kendi nefesine ve ailesine karşı çok büyük bir zulüm içindedir. İnsanın serveti ne kadar olursa olsun, onda fakirin payı da vardır. Bu payı yardım kuruluşlarına, fakirlere ve vatan için zarurî yerlere vermeyenler, yerilen, Allah'ın sevmediği bir ifadeyle cimridirler (Erdem, 2003:127-128).

“Şuuh” kelimesinin anlamlarından biri de “bencilliktir”. İnsanın sadece kendisiyle ilgilenmesi, ilişkide bulunduğu herkesi ve her şeyi kendi yararına kullanma isteği anlamına gelen bencillik, ahlâk sistemlerinde ve insan davranışlarında dikkate alınması gereken bir kusur olarak kabul edilir. Bencillik neredeyse her konuda ve alanda yardımlaşmaya, dayanışmaya ve işbirliğine engel olur. İnsanları aç gözlü hale getirir. Bencillik duygusundan kaynaklanan bir takım olumsuz eğilimler de vardır. Kibir, cimrilik, kin gütmeye, bireydeki paylaşma ve dayanışma ruhunu öldüren hırs, açgözlülük ve tamahkârlık hep bencillik kaynaklıdır (Sarıçam, 2003: 374-375).

Eldeki maddî imkânların paylaşılmasına, paylaşma ahlâkına engel olan durumlardan biri de israftır. “İsraf”, insanın yapmış olduğu her fiilde hadde tecavüz etmesi anlamına gelmektedir. Bu durum infak etmede olursa, daha da meşhurdur. Yani infak yaparken yapılan aşırılık ve haddi aşma da israf olarak kabul edilir. İsrafta bazen miktara, bazen de keyfiyete itibar edilir. Allah'a itaat dışında infak edilen her şey az da olsa israftır (İsfehanî, tsz.: 230). İsraf, belirlenen sınırın ötesine geçmek, aşırı davranmak, dolayısıyla da itidalsiz olmak, aşırılık yapmak gibi görünmektedir. Yiyip içmek, elbette yanlış olmayabilir, fakat gereksiz boyutta aşırılığa vardırıldığı zaman ahlâken yanlış olmaktadır. İşte israf adı verilen ve Allah'ın öfkesini çektiği beyan edilen şey budur (Izutsu, 2010: 271).

Kur'an'da özellikle mü'minlerin, israf ve cimrilik etmeyerek dengeli bir harcamada bulundukları ifade edilir: “Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır.” (Furkan, 25/67).

Maddî ve manevî imkânları Allah'ın insanlara bağışladığı birer emanet sayan İslâm dini, bunları Allah'ın rızasını kazanmaya ve insanlara mutluluk getirmeye elverişli yerlerde kullanmayı emreder. İçki, kumar, fuhuş, rüşvet gibi toplumsal ve ferdî zararlar doğuran hususlarda yapılan harcamaların açık hükümlerle yasaklanması yanında insanların tutkularını kamçılayan, toplumda kıskançlık doğuran gösteriş tüketiminin yasaklanması veya hoş karşılanmaması da aynı gerekçelere dayanmaktadır. Din tarafından haram kılınan maddelerle, lüks sayılanların tüketimi israf olduğu gibi helâl kabul edilen maddelerin günün icaplarına göre ihtiyaçtan fazla tüketimi de haram veya mekruh sayılmıştır. Aslında genel olarak tutumluluk ve itidal, İslâm'ın ibadetlerde

bile öğütlediği temel bir ilkedir. Nitekim sorumluluklarını ihmal edecek derecede ibadete dalmak, camilerin aşırı biçimde süslenmesi, kabirlere lüzumundan fazla harcama yapılması vb. ölçsüzlükler uygun görülmemiştir (Kallek, 2001: XXIII, 179).

Günümüzde özellikle maddî kaynak ve imkânların kullanımındaki savurganlığı ifade eden israfın kapsamının belirlenmesinde inanç, örf âdet, tutum, tercih ve alışkanlıkların rolü vardır. İsrâfı belirleyen ölçü dinî, millî, içtimaî, ailevî meslekî temel rollerin hakkıyla ifası için ruhen, aklen ve bedenlen ihtiyaç duyulan şeylerin tatminine yönelik kaynak istihdamı ve harcamalarda din, akıl ve örfün belirlediği sınırın aşılması olarak düşünülebilir. İslamî anlayışa göre beşerî ihtiyaçlar sınırlıdır; arzu ve ihtiraslar ise sınırsız olup, nefsanî arzuların tatmini için yapılan aşırı tüketim israftır (Kallek, 2001: XXIII, 180).

Kur'an'da zikredilen “tebzir” kelimesi, “israf” kavramına yakın bir anlama sahiptir. Doğru yerlere de olsa haddinden fazla harcamak israf, miktarı ne olursa olsun yanlış yerlere harcamada bulunmak tebzîrdir. “Tebzir”, “tefrik etmek, ayırmaktır. Aslı ise, tohumu atmak ve serpmektir. Sonradan malını kaybeden herkes için kullanılmıştır. Zira tohum ekme de, atma da, yaptığı şeyin sonucunu bilmeyen kişi için zahirde bir zayi etmedir, bir kayıptır” (İsfehanî, tsz.: 40). Kur'an'da tebzirle ilgili şu uyarı yapılır: “Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankörlük etmiştir.” (İsra, 17/26-27).

Zaruretin, ihtiyacın ve güzelliğin dışında faydasız, zararlı, meşru olmayan işlere yapılan harcamalar, yemede, içmede, süslenmede ileri gitmek, haddi aşmak israftır (Yazır, 1995: V, 448). Genel olarak israf, kişinin sahip olduğu maddî ve manevî varlığı ölçsüz ve gereksiz olarak harcamasıdır. Buna karşılık maddî ve manevî varlığını yeri ve sırası geldiğinde de sarf ederek kullanmaması da cimrilik, pintilik olarak değerlendirilmiştir. Her iki halde de insanlar davranışlarında ölçsüzlük göstermektedirler. İsrâf da, cimrilik de sadece bireyi ilgilendiren bir davranış değildir. Çünkü saçıp savurma veya elde tutma şüphesiz toplumu etkileyen davranışlardır. Müsriflik, insanları ve toplumları kısa zamanda fakirlik ve yoksulluk girdabına sürükler. Aksine olarak bahillik de kalpleri katılaştırır, insanları merhametsiz ve acımasız kılar. Bütün bu durumlar, sosyal dayanışmanın ve bütünleşmenin gerçekleşmesini engeller. İnsanların güven ve huzurlu bir toplum halinde kaynaşmalarına mani olur (Şeker, 2007: 101-102). Cimrilik, elbette şerefe bir lekedir ve kötü olduğunu herkesin kabul ettiği ahlakî bir kusur ya da bir günahdır. Ama aşırı cömertlik de aynı derecede şerefe leke getiren bir ahlakî kusurdur (İzutsu, 2010: 144).

Dünyada, bir yandan silahlara aklın sınırını aşan miktarda para harcanırken, uzay, bilişim ve teknoloji çağında gözler uzayın derinliklerine daldırılırken, öte yanda yeryüzünde açlıktan, evsizlikten ölenlerin sayısı da hızla artmaktadır. Bir yanda temel ihtiyaçlarını karşılama kapasitesinin çok üstüne çıkanlar, öte yanda insanca yaşamının temel koşullarını bile yerine getiremeyenler karşılıklı olarak çoğalmaktadır. İsrâf ve cimrilik, doğrudan ve dengeden sapma durumu olarak insanlığın mutluluğu önündeki en büyük engellerdendir (Saruhan, 2003: 640). Maalesef dünyanın bir tarafında açların, diğer tarafında parasına para katmak isteyenlerin varlığı bir gerçektir. Unutmamak lazımdır ki, bugün dünyada bir açlık felaketi kadar, bir tokluk, bir aşırı beslenme felaketi de insanlığı tehdit etmektedir. Hastanelerin bir yanında yetersiz beslenmeye bağlı enfeksiyon hastaları tedavi edilirken, bir yanında da aşırı beslenmeye bağlı damar sertliği, kalp ve şeker hastalığı müptelaları tedavi görmektedir (Coşkun, 1990: 56). Bir tarafta haksız kazançlar, vurgun ve meşru olmayan usullerle gelir temin edenlerin yanında aynı toplumda günlük yiyeceğini elde edemeyen, maddî sıkıntısı yüzünden bir

kutu ilacını alamayan, kışın ısınamadıkları için çocukları donarak ölen insanlar yaşıyorsa bu toplumda ciddi bir hastalık var demektir. Bu gibi toplumlarda iktisadî dengeler bozulur ve “nereden ve nasıl kazanırsan kazan, nereye ve nasıl istersen harca” felsefesi hâkim olur. Yine bu toplumlarda cinayetler artar. İntiharlar çoğalır, insanlar arasındaki dinî ve millî bağlar tamamen gevşeyip kopar. (Küçükkalay, 1995: 46).

İslâm dininde, hemen hemen her konuda tefrit ve ifrat hoş karşılanmamıştır. Maddî harcamalar yapılırken cimri davranmayı tefrit, israf etmeyi de ifrat olarak düşünebiliriz. Oysa paylaşma ahlâkına sahip olanlar, harcamalarını tefrit ve ifrata düşmeden bir denge içerisinde yaparlar.

Netice itibarıyla insanı, paylaşma ahlâkından yoksun bırakan ideal değerlere karşı yarar değerlerin tercih edilişi, bencillik, nefis, şeytan, küfür, nifak, cimrilik ve israf duygusu, olumsuz anlamda sadece bireyi değil, toplumu da etkileyen bir fonksiyon icra ederler. Bunlar, paylaşma ahlâkının sunacağı yaşanılabilir bir hayatı engelleyen en büyük etkenlerdir. Dünya üzerinde yaşanan, neredeyse bütün insan kaynaklı sıkıntıların temelinde bu etkenler vardır. İnsanın yapması gereken, paylaşmayı, yardımlaşmayı engelleyen bu unsurların tutsaklığından kendini kurtarmasıdır.

4.2. Paylaşmayan Kesimler ve Özellikleri

4.2.1. Kâfirler ve Müşrikler

“Küfür” kelimesinin kök anlamı “bir şeyi örtmek”tir (İsfehanî, tsz.: 433). İnanç noktasında imanın zıddıdır. Dolayısıyla küfür sıfatına sahip olanlara da kâfir denir (Izutsu, 2010: 200).

Kur’an’da kâfirlerin, Allah’ın kendilerine verdiği nimeti gizlemelerine inkârlarının ve şeytanlarının kaynaklık ettiği bildirilir: “Kâfirlerin başına, onları durmadan (günaha ve azgınlığa) tahrik eden şeytanları gönderdiğimizi görmedin mi?” (Meryem, 19/83). Küfür insanda, şeytanî güçlerin etkili olmasına bir sebeptir (Esed, 1999: II, 621). Bu etki doğrultusunda hareket eden kâfirler, maddiyatın çekiciliğini ve sevgisini de yedeklerine alarak (Adiyat, 100/8), maddî yardıma ihtiyacı olan insanlara karşı cimrice davranmışlardır. (Nisa, 4/37). Onlar, cimrilik karakterine sahip olmalarından dolayı, maddî desteğe ihtiyaç duyan fakir insanları (sahabenin fakirleri), inkârın verdiği cesaretle, alaylı bir biçimde Allah’a havale ederler: “Onlara, ‘Allah’ın sizi rızıklandığı şeylerden Allah yolunda harcayın’ denildiği zaman, inkâr edenler iman edenlere, ‘Allah’ın, dilemiş olsa kendilerini doyurabileceği kimselere mi yedireceğiz? Siz ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz’ derler.” (Yasin, 36/47). Abdullah b. Abbas şöyle der: “Mekke’de bazı ziddıklar vardı. Onlara, “fakirlere sadaka verin” denildiğinde, ‘hayır vallahi vermeyiz. Allah onu fakir kılacak da biz mi besleyeceğiz?’ derlerdi.” (Kurtubî, 2006: XVII, 457). Âyet-i kerime bu durumu anlatmaktadır.

Mekke döneminde inen âyetlerde ağırlıklı olarak biri iman, diğeri ahlâkla ilgili iki büyük yanlışlığın düzeltilmesine önem verildiği görülür. Bu iki yanlışlığı, “Allah’a kullukla yetinmeyip O’na eş/ortak aramak ve sahip olduğu imkânları başkalarıyla paylaşmaktan kaçınmak” şeklinde özetlemek mümkündür. Gerçekte insanın, kâinattaki her şeyin yaratıcısı ve sahibi olan Allah’ın mülkünü, yaratıp yönetmesini başka ortaklar arasında pay etmeye kalkışırken zahiren kendisinin gibi görünen imkânlardan başkalarını yararlandırmak hususunda hasis ve cimri davranması büyük bir çelişki taşımaktadır. Kur’an, ilk muhataplarını oluşturan Mekke toplumunda olduğu gibi tarih boyunca hemen bütün toplumlarda görülen bu tutarsızlık üzerinde ısrarla durmuş, bir yandan tevhit inancını pekiştirerek, insanı Allah’tan başka gerçek malik bulunmadığını

kavramaya, diğer yandan da onu kendinden bir şeyler vermeye alıştırarak iman ve ahlâkıdaki yanlışlardan arındırmaya yöneltmiştir. İnfak (başkaları için, Allah yolunda harcama), insana yüklenmiş ahlâkî bir görevdir. Yukarıdaki âyetin Mekke müşriklerinin müslüman olan kölelerine ve yoksul yakınlarına yardımı kesmeleri veya müslüman olsun olmasın bütün yoksullara yardım ve ilgiyi kesme kararı almaları karşısında Hz. Peygamber tarafından yoksullara yardım etme ve ilgi gösterme çağrısı yapılması üzerine indiği rivayet edilir. (Komisyon, 2006: IV, 500-501).

Yine o kâfirler, cimriliği emrederler, nimeti gizlerler ve gösteriş yaparlar. “Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah’ın, lütfundan kendilerine verdiği nimeti gizleyen kimselerdir. Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır. Bunlar, mallarını insanlara gösteriş için harcayan, Allah’a ve ahiret gününe de inanmayan kimselerdir. Şeytan kimin arkadaşı olursa, o ne kötü arkadaştır.” (Nisa, 4/37-38).

Cimrilik onların özelliği olmakla birlikte, onlar mallarını Allah yolundan alıkoymak için harcarlar. “Şüphesiz yok ki, inkâr edenler mallarını (insanları) Allah yolundan alıkoymak için harcarlar ve harcayacaklardır. Sonra bu mallar onlara bir iç acısı olacak, sonra da yenilgiye uğrayacaklardır. İnkâr edenler toplanıp cehenneme sürüleceklerdir.” (Enfal, 8/36). Bu âyet, Bedir Savaşı için mallarını sarfeden, mesela her biri günde on deve keserek askerlerini doyuran on Kureyş zengini hakkında indiği belirtilir. Onlar, bu hareketleriyle hak dininden vazgeçirmek ve dinin hayat bulmaması için sarf etmektedirler (Yazır, 1995: IV, 134-135). Bu karaktere sahip olanlar, ilahî çizgiden ayrılma damgası da yemişlerdir. “Şüphesiz inkâr edenler, insanları Allah yolundan alıkoyanlar derin bir sapıklığa düşmüşlerdir.” (Nisa, 4/167). Bu durum kişi için, hem iman hem de amel boyutlu yanlış bir yola düşüşün göstergesidir.

Kâfirler, kendileri mü’minlerden muhtaç olanlara iyilik yapmadıkları gibi, onlara iyiliğin gelmesini de istemezler (Bakara, 2/105). Hatta inananların başına kötü bir durum gelmesine sevinirler (Al-i İmran, 3/120). Mesela müslümanlara, bir hastalık, bozgun, ayrılık, yağma ve çapul gibi bir musibet geldiğinde bunlara sevinirler (Yazır, 1995: II, 373). Onların harcadıkları malların durumu ise şöyle tasvir edilir: “Onların bu dünya hayatında harcadıkları malların durumu, kendilerine zulmeden bir topluluğun ekinlerini vurup mahveden kavurucu ve soğuk bir rüzgârın durumu gibidir. Allah, onlara zulmetmedi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlar.” (Al-i İmran, 3/117).

Allah hayırda yarışmayı emrederken (Maide, 5/48) onların, küfürde yarıştığı belirtilir (Al-i İmran, 3/176). Maddî ve manevî bütün ihtişamına rağmen kâfirlerin güvendikleri, onlar üzerinden İslâm’a saldırdıkları mal ve evlatlarının onlara yarar sağlamayacağı, bilakis harcadıklarından hayır adına bir paylarının olmayacağı belirtilir. (Al-i İmran, 3/116; Hakka, 69/25-31; Hümeze, 104/1-4). Yine onlardan birine ölüm yaklaştığında ya da geldiğinde hakikatin farkına vararak şöyle der: “Nihayet onlardan birine ölüm gelince, ‘Rabbim! Beni dünyaya geri gönderiniz ki, terk ettiğim dünyada salih bir amel yapayım’ der. Hayır! Bu, sadece onun söylediği (boş) bir sözden ibarettir. Onların arkasında, tekrar dirilecekleri güne kadar (devam edecek, dönmelerine engel) bir perde (berzah) vardır.” (Mü’minun, 23/ 99-100). Allah hayrı sürekli engelleyen inkârcının farklı özelliklerini anlatır. “(Allah, şöyle der:) ‘Atın cehenneme, (hakka karşı) inatçı, hayrı hep engelleyen, haddi aşan şüpheci her kâfiri! Allah ile beraber, başka bir ilâh edinen o kimseyi atın şiddetli azabın içine!’ Arkadaşı (olan şeytan) der ki: ‘Ey Rabbimiz! Onu ben azdırmadım, fakat kendisi derin bir sapıklık içinde idi.’” (Kaf, 50/24-27)

Kur’an’ın anlatımına göre, kâfirlerle birlikte müşriklerde paylaşma ahlâkından yoksun olanlar içerisindedirler. “Müşrik”, “şirk koşan demektir”. “Şirk”, “rububiyette

Allah’a ortak kılmak” demektir (Ezherî, 1964: X, 16). Müşriklerin, putlar kendilerine hiçbir rızık sağlayamamalarına rağmen (Nahl, 16/73), ekinlerinden ve hayvanlarından Allah’a ve putlarına pay ayırdıkları ama Allah’ın payını da putlara takdim ettikleri belirtilir (En’am, 6/136). Paylaştırma konusunda böyle sapma bir çıkışla yola çıkanlar, elbette doğru istikamete gidememenin neticesinde, paylaşmayacaklar ve iyiliği engelleyeceklerdir. Böylece güvendikleri mal ve evlatları onların acı sonu görmelerine engel olamayacaktır. (Fussilet, 41/7; Kalem, 68/10-14; Tebbet, 111/1-5).

Kur’an, müşriklere örnek olarak Bahçe Sahipleri’nin kıssasını anlatır. “Şüphesiz biz, vaktiyle ‘bahçe sahipleri’ne belâ verdiğimiz gibi, onlara (Mekkelî inkârcılara) da belâ verdik. Hani o bahçe sahipleri, sabah erkenden (fakirler gelmeden) bahçenin ürünlerini devşirmeye yemin etmişlerdi. Bir istisnada da bulunmuyorlardı. Derken onlar uykuda iken o bostanın üzerine Rab’bin tarafından bir azap (beliyye) dolaşıverdi. Böylece bahçe, yakılmış toprağa döndü. Derken, sabahleyin birbirlerine, ‘haydi, eğer ürününüzü devşirecekseniz erkenden gidin’ diye seslendiler. Bunun üzerine, ‘sakın, bugün orada hiçbir yoksul yanınıza sokulmasın’ diye fısıldaşarak yola koyuldular. (Yoksullara yardım etmeğe) güçleri yettiği hâlde (böyle söyleyerek) erkenden yola çıktılar. Fakat bahçeyi o hâlde gördüklerinde, ‘biz mutlaka yolumuzu şaşırmış olmalıyız!’ dediler. (Gerçeği anlayınca da), ‘hayır, meğer biz mahrum bırakılmışız!’ dediler. Onların en akl-ı selim sahibi olanı, ‘ben size ‘Rabbinizi tesbih etseydiniz ya! dememiş miydim?’ dedi. Onlar, ‘Rabbimizi tesbih ederiz (yüceltiriz). Şüphesiz biz zalim kimseler imişiz’ dediler. Bunun üzerine birbirlerini kınamaya başladılar. Şöyle dediler: ‘Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kişilermişiz! Umulur ki, Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz artık Rabbimizi arzulayanlarız.’ İşte böyledir azap! Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür; ah bir bilselelerdi! Şüphesiz Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için Rableri katında Naîm cennetleri vardır.” (Kalem, 68/17-34). Bu kıssa, Kur’an-ı Kerîm’in nüzül sürecinde ilk anlatılan kıssa olup, paylaşma ahlâkı üzerine inşa edilmiştir. (İslamoğlu, 2011: 423). Yani daha İslâm’ın ilk döneminde, tevhitte birlikte paylaşma ahlâkının kazandırılması söz konusudur.

Bahçe Sahipler’i, meyveleri toplamaya ve yoksullardan mahsullerin menfaatini alıkoymaya güç yetireceklerini zannederek ve buna dair kanaat besleyerek yola koyuldular. “Sakın, bugün üzerinize bir yoksul sokulmasın” diyorlardı. Hiç düşünmüyorlardı ki dün birbirleriyle sözleşirken birbirlerinin gönüllerini ancak yemin ederek rahatlatabiliyorlar, biricik güvenceyi onda buluyorlar, ondan kuvvet alıyorlar, ortaklık ve toplumlarını onunla kurabiliyorlardı. O bağ ve ekine ulaşmaya ve onun ürünlerini toplamaya yine Allah sayesinde nail olacaklardır. İdrak etmeleri gerekirdi ki o bağ ve ürün, kendilerinden önce onu onlara veren ve onlar uyurken onu gözetecek olan Allah’ındır. Onda Allah’ın hakkı, Allah’ın yoksul kullarının hakları vardır. O yoksulları gözetmek, bu iyiliği bilme alâmeti olmak üzere Allah için onlara efendilik etmek, hem o bağı bozmaya giderlerken öyle despotça hareket etmeyip mümkün olabildiği kadar fakirlerden bir kısmına da yararlanma imkânı vermek, hırs ve zorbalıkla bağlarına düşman çoğaltacaklarına ona gözleri takılabilecek olan fakirleri, babaları zamanında olduğu gibi az çok gözeterek hayırlarını isteyen duacılar, bekçiler yetiştirmek ve bunun kendileri için bir görev olduğunu unutmamak gerekirdi. Oysa onlar uykuda iken bağın ne olduğunu, ne duruma geldiğini hiç hesaba katmayarak fırlamışlar, “sakın yanınıza bir fakir sokulmasın” diyerek, kendi sonlarını hazırlamışlardı (Yazır, 1995: VIII, 30-31). Ayrıca burada derin bir pişmanlıkla, “keşke Rabbimizi tesbih edenlerden olsaydık” ifadesi, “bahçenin ürünlerinden yoksullara verseydik, böylece Allah’ı tesbih etmiş olsaydık” şeklinde de anlaşılmıştır (Eliaçık, 2010: 112).

Yine Kur'an, bir başka tabloyu şöyle sunuyor. Allah Karun'a çok nimet verdiğini zikreder. Kavminin ise ona bundan dolayı böbürlenmemesi ve şımarıması gerektiğini, böyle yapanları Allah'ın sevmediğini hatırlatarak, "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez" uyarısını yapmışlardı. Oysa Karun, bunları ben elde ettim, dolayısıyla dilediğim gibi harcarım küstahlığında bulunmuştu (Kasas, 28/76-78). Bu davranışının neticesinde de sonu hüsrana olmuştu (Kasas, 28/81). Aslında servetin kendisi kötü değildir. O'nu Karun yapan serveti değildi. Servete bakışydı. Zira o, kendisine emaneten bir imtihan aracı olarak verilen servetin sahibini unutmuş, kendi mülkü sanmıştı (Ateş, 1988: VI, 465; İslamoğlu, 2011: 250). Burada Karun ne kendi kabiliyetlerinin kim tarafından verildiğini ne de kazandığı malların kim tarafından yaratıldığını hiç düşünmemektedir. Böyleleri, pozitivist bir mantıkla dünya hayatının sadece görünen yüzünü bilen, Allah'tan ve ahiretten gafil, bunun sonucu olarak da ahlâkî ilkelere karşı duyarsız, şımarık kişilerdir (Güler, 2003: 125).

Ekonomik gücün temsilcisi Karun ve aynı zihniyete sahip olanların, ihtiyacı olanlara az vermekle yeterli olacağını, zengin yoksul ayrımında hiçbir sorun olmadığını, zaten Allah'ın kimine az, kimine çok vererek bundan razı olduğunu, yoksulların, zenginlerin, varlıklıların insafına ve yardımına bırakıldığını sanıyorlar. Allah'ın zengininin elindeki fazlalıktan rahatsız olduğunu, buna çok öfkeli olduğunu, aslında adalet istediğini kabullenemiyorlar. Oysa bilgi, insanı maddî servet biriktirmeye yarayan bir vasıta olmamalı. Aksine bilgiyle elde edilen servetten ihtiyaç alınmalı ve gerisi verildiğinde hiçbir karşılık beklemeden paylaşılmalıdır. (Eliacık, 2010: 80-81).

Maûn Sûresi'nde de aynı tema işlenir. "Gördün mü, o hesap ve ceza gününü yalanlayanı! İşte o, yetimi itip kakan, yoksula yedirmeyi özendirmeyen kimsedir. Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar (namazlarıyla) gösteriş yaparlar. Ufacık bir yardıma bile engel olurlar. (Maûn, 107/ 1-7). Sûrenin hem Mekkî, hem Medenî olduğunu söyleyenler vardır. Cumhur'a göre Mekkî olduğu kabul edilir. Mekkî olduğunda muhataplar, kâfirler ve müşrikler, Medenî kabul edildiğinde de muhataplar münafıklardır. (Yazır, 1995: IX, 173).

"Maûn" kelimesi, insanın istifade edebileceği en küçük ve basit yardımdır. Abdullah b. Mes'ud bunların, balta, keser, kova gibi şeyler olduklarını söylemiştir. Paylaşma ahlâkına sahip olmayan müşrikler veya münafıklar, azıcık dahi olsa, insanlara fayda vermek istemezler. Elleri bulunduran şeylerden insanları faydalandırmazlar. (Taberî, 2001: XXIV, 670-673; Mahallî ve Suyutî tsz.: II, 275; Sabunî, 1981: III, 609). Şu halde "maûn", en tabi ve küçük ihtiyaç maddeleridir. Bu sanki "komşu komşunun külüne muhtaçtır" denilen manayı çağırıştırır. (Eliacık, 2010: 119). Yukarıdaki sûrede, "namaz" ve "yetimin doyurulmaması" ifadelerinin aynı bağlamda yer almaları anlamlıdır. Zira formel diye nitelendirdiğimiz tüm ibadetlerin, insan hayatındaki yaşam tarzını belirleme konusunda fonksiyonel rol aldıklarını, bireysel ve toplumsal yönlerinin bulunduğunu açıkça görmek mümkündür. "Dediler ki: 'Ey Şu'ayb! Babalarımızın taptığını, yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor. Oysa sen gerçekten yumuşak huylu ve akıllı başında bir adamsın.'" (Hud, 11/87). Yukarıdaki âyette, biçimsel birtakım hareketlerden oluşan namazın, toplumsal ahlâka dönük bir yönünün bulunduğunu görmekteyiz.

Toplum halinde ülfet ve anlaşma içinde yaşamak ihtiyacında bulunan ve Allah'ın yardımıyla aklıktan kurtulmuş ve korkudan emniyete erdirilmiş olan insanların Allah'a ibadet ve kulluk etmeleri ve bu kulluğu yapmak için de öksüzlere, kimsesizlere bakmak, açlara, biçarelere yemek yedirip derman aramak için yardımlaşmaları İslâm

dininin gereği olan bir vazifeleri olduğu ve güçleri yeterken bunu yapmayanların Allah katında sorumlu olacakları kesin iken, bunun zıddına öksüzü itip kakarak hakkını yemek ve yanı başındaki yoksul çaresizin en lüzumlu ihtiyacı olan yiyeceği hakkında bir teşvikte bile bulunmayacak kadar acımasızlık ve merhametsizlik etmek, insanlık hesabına şaşılması ve üzülmemesi gereken çok acı bir düşkünlük olmakla beraber, böyle öksüzü kakmak ve fakirlere bakmamak gibi insafsızlıklar, dine yalan diyen kimselerin adet haline getirdikleri huyu demektir. Her ne kadar bir insanın dine inanmaması şaşılacak bir şey olsa da inanmadıktan sonra o fena huylar ona tabii gibi geleceği için pek şaşılmaz. Asıl şaşılacak olan, dindar görünenlerin bedenlen ve malen vazife ve ibadetlerinden azıcık bir yardımı dahi sakınarak cimrilik etmeleridir. (Yazır, 1995: 177). Oysa Maûn Sûresi'nde anlatılan bu olumsuz insan tipinin karşısındaki inanan insan, açlıkla mücadele eden, bütün olanakları harekete geçirmeye çalışan, bir an olsun bu derdi aklından çıkarmayan ve bu alanda sürekli faaliyette bulunan, sosyal sorumluluğun farkında olan kimsedir. (Demir, 2009: 75). Paylaşmanın içeriğinde de zaten, insanın hem Allah'la hem de toplumla olan münasebeti söz konusudur.

4.2.2. Münafıklar ve Mü'minler

“Münafık”, İslâm'a bir kapıdan girip başka bir kapıdan çıkan kişidir. (İsfehanî, tsz.: 502). Kur'an'a göre münafıklar, bir güç ve iktidar sahibi olduklarında memleketi yangın yerine çevirerek, dostluk, kardeşlik ve akrabalık bağlarını koparırlar. (Muhammed, 47/22).

Kur'an, münafıklardan şöyle diyenler olduğunu söyler: “İçlerinden, ‘eğer Allah bize lütuf ve kereminden verirse, mutlaka bol bol sadaka verimiz ve mutlaka salihlerden oluruz’ diye Allah’a söz verenler de vardır. Fakat Allah, lütuf ve kereminden onlara verince, onda cimrilik ettiler ve yüz çevirerek dönüp gittiler. Allah’a verdikleri sözü tutmadıkları ve yalan söyledikleri için O da kalplerine, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar (sürecek) bir nifak soktu.” (Tevbe, 9/75-77). Onlardan varlıklı olanların, Allah için mücadeleye canları ve mallarıyla çağrıldıklarında bunu yapmak isteme eğiliminde olmadıkları belirtilir (Tevbe, 9/93). Ayrıca onlar, Allah yolunda mücadele gerektiren işlerde gayet cimridirler. Onların bu hali gözlerindeki isteksizlikten bellidir. Fakat savaş ya da başka bir mücadele bittikten sonra, kalan ganimete karşı çok hırslıdırlar. (Ahzab, 33/18-19). Kur'an'da, onların, kendilerine maddî bir menfaat verildiğinde sevindikleri, verilmediğinde de kızdıkları ifade edilir (Tevbe, 9/58).

Yine onlar, Hz. Peygamber'in yanında bulunan mü'minler için yardım yapanlara da engel olmak istemişlerdir. “Onlar, ‘Allah Resülü'nün yanında bulunanlara (muhacirlere) bir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler’ diyenlerdir. Halbu ki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar (bunu) anlamazlar. Onlar, ‘Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır’ diyorlardı. Halbu ki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberi'nin ve mü'minlerindir. Fakat münafıklar (bunu) bilmezler.” (Münafikun, 63/7-8). Bu işi, alay ederek ve küçümseyerek yaparlar (Tevbe, 9/79). Bu sözlerde münafıkların iğrenç karakterleri ve pis tabiatları belirginleşmektedir. Aç bırakmak suretiyle işkence etme politikasıdır bu. Öyle anlaşıyor ki inanç savaşlarında, dinlerin mücadelesinde hak ve iman karşıtları zaman ve mekân farklılığına rağmen hep bu yönteme başvurmuşlardır. Çünkü onlar basit anlayışlarından dolayı bir lokma ekmeği dünya hayatında her şey sanırlar. Herkesi kendileri gibi bildikleri için aç bırakmak suretiyle müminleri yeneceklerini sanırlar. Kureysliler, Haşimoğullarını Hz. Peygamber'e yardım etmekten vazgeçip O'nun etrafından dağılsınlar ve onu müşriklere teslim etsinler diye her türlü ilişkiyi keserek

ekonomik ambargo uygularken bu yöneme başvurmuştu. Kur'an'da vurgulandığı gibi münafıklar da, Hz. Peygamber'in arkadaşları sıkıntı ve açlığın baskısına dayanamayıp dağılsınlar diye aynı yöneme başvurmuşlardır (Kutub,1986: XIV, 506). İnsanları en zayıf noktasından yakalayarak aç bırakmak belki en büyük işkencedir. Mücadele aslında bilgi ile ikna etme yöntemiyle olması gerekirken, zalimce ve gaddarca savunmasız insanları çaresizliğe sevk etmek, insanî anlamda aşağılık bir durumdur. Münafıklar ve onlar gibi olanlar, böyle yapmakla mücadelelerinde başarıyı yakalayacaklarını zannederler. Oysa bu durum mü'minler'in imanlarını ve azimlerini arttırmıştır. Zira âyette zikredilen bu zulüm hareketi, istenilen amaca ulaşamamıştır.

Yukarıdaki âyette, müslüman toplumların iktisadî açıdan çökertilmesi ve fakirleştirilmesinde özellikle münafıkların bu sosyal rolüne dikkat çekilmekte, bu tür çabaların müslümanları dinlerinden soyutlama, ahlâkî anlamda çözme, sahip oldukları yüce değerlerden uzaklaştırma gayelerini gerçekleştirmek için yapıldığına işaret edilmektedir (Ekin, 2002: 96).

Allah Teala, işi daha da belirginleştirerek erkeklerle birlikte kadınların da aynı hastalığa düşer olduklarını söyler. (Tevbe, 9/67). Bütün sayılan bu vasıflarla birlikte münafıkların, Allah ve Rasülü'ne iman etmemelerinden, namaza üşenerek gelmelerinden ve gönüllü yardımda bulunmamalarından dolayı, yine gönüllü ve gönülsüz yardım yapsalar dahi, bu yardımın Allah katında bir karşılık bulmayacağı ifade edilmektedir. (Tevbe, 9/53-54). Bir de münafıklar, tabelasında "Allah'ın Evi" yazan bir bina inşa edip, içinde "Allah'ın dinini yıkma" planları yapmışlardır. Yaptıkları açığa çıkınca da adeta tabelayı işaret ederek "bizim iyilikten başka bir kastımız yok" diye de kendilerini savunmuşlardır (Tevbe, 9/107).

Genelde eldeki imkânları başkalarıyla paylaşmama, nefsin ve şeytanın kışkırtmalarıyla küfür ve nifak vasfına sahip olanlara münhasır olmuştur diyebiliriz. Fakat aynı hastalık bazen, insan olmaları sebebiyle mü'minlere de isabet edebilmektedir. "(Ey mü'minler!) İşte siz şimdi, Allah yolunda harcama yapmaya çağılmaktasınız. Ama içinizden bazıları cimrice davranıyor. Kim Allah yolunda cimrilik ederse ancak kendine cimrilik etmiş olur. Bilin ki Allah, sizin malınıza mülkünüzü muhtaç değildir; ama siz O'nun af ve mağfiretine muhtaçsınız. Eğer siz Allah'ın emirlerine uymaktan yüz çevirirseniz, O da sizin yerinize başka insanlar getirir ve onlar sizin gibi itaatsiz olmazlar." (Muhammed, 47/38). Bundan önceki âyette müminler, Allah yolunda harcama yapmaya, üstü kapalı olarak teşvik edilmişlerdi. Burada ise açıkça ekonomik katkı yoluyla Allah yolunda cihada ve hizmete davet edilmektedirler. Şüphesiz bu davete icabet edenlerin kendileri kazançlı çıkacaklardır; çünkü savaşta ve barışta Allah rızası için yapılan harcamalar topluluğun bağımsızlığını, güvenliğini ve sosyal düzenin korunmasını sağlayacaktır; buna da Allah'ın değil, insanların ihtiyacı vardır. Bu harcamaların yapılmaması halinde zaten o topluluğun ayakta durması, varlığını koruması mümkün olmayacak, Allah'ın kanunu gereğince korkaklar, cimriler, tembeller servetleriyle beraber yıkılıp gidecekler, onların yerini Allah'ın beka kanunu uyarınca yaşayanlar alacaktır. (Komisyon, 2006: V, 60-61). Yukarıdaki âyet, o günkü müslüman toplumun gerçek durumunu yansıtan ve her toplumda insanların mallarını Allah yolunda harcama çağrısı karşısındaki ruhsal durumlarını gösteren bir tablo çizmektedir. Âyet mü'minler'in arasında da cimrilik edecekler çıkabileceğini ifade etmektedir. Bunun anlamı hiçbir fedakârlıktan kaçınmayarak cimrilik etmeyenler de çıkabileceğidir. (Kutub, 1986: XIII, 410).

4.2.3. Ehl-i Kitap

Ehl-i Kitap'tan kastımız, Yahudiler ve Hristiyanlardır. Kur'an'da paylaşmayanlar içerisinde bu gruptan da olanlar vardır.

Allah Teala, İsrailoğullarını nimetlendirerek âleme üstün kıldığını (Bakara, 2/47-122), onlardan bir söz aldığını (Bakara, 2/83) ve bu söze sadık kaldıkları müddetçe onları mükâfatlandıracağını söylemiş, bu sözü bozduklarından dolayı da onları hoşlarına gitmeyecek bir durumla karşılaştırmıştır: “Andolsun, Allah İsrailoğullarından sağlam söz almıştı. Onlardan on iki temsilci -başkan- seçmiştik. Allah, şöyle demişti: ‘Sizinle beraberim. Andolsun eğer namazı kılar, zekâtı verir ve elçilerime inanır, onları desteklerseniz, (fakirlere gönülden yardımda bulunarak) Allah’a güzel bir borç vererseniz, elbette sizin kötülüklerinizi örterim ve andolsun sizi, içinden ırmaklar akan cennetlere koyarım. Ama bundan sonra sizden kim inkâr ederse, mutlaka o, dümdüz yoldan sapmıştır’. İşte, verdikleri sözlerini bozmaları sebebiyledir ki onları lânetledik, kalplerini de kaskatı kıldık. Kelimeleri yerlerinden kaydırarak (tahrif edip) değiştiriyorlar. Akıllarından çıkarmamaları istenen şeylerden önemli bir kısmını da unuttular. (Ey Muhammed!) İçlerinden pek azı hariç, onların daima bir hainliğini görüyorsun. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Çünkü Allah, iyilik yapanları sever.” (Maide, 5/12-13). Halbu ki der Allah, “kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti”. (Beyyine, 98/5).

Allah Teala, aşağıdaki pasajlarda mal biriktirerek insanların mallarını haksızlıkla yiyen Ehl-i Kitap'tan din önderlerini tehdit ederek şöyle buyurur: “Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksız yollarla yiyorlar ve Allah'ın yolundan alıkoyuyorlar. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele. O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve ‘işte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi tadın bakalım, biriktirip sakladıklarınızı!’ denilecek.” (Tevbe, 9/34-35).

Bu âyetlerle ilgili olarak, Muaviye ile Ebu Zer arasında bir tartışma yaşanmıştır. Ebu Zer müslümanların malî sıkıntılarından dolayı Muaviye'nin lüks içerisinde yaşamasını eleştirmiş, Muaviye de bu durumu Hz. Osman'a şikâyet edince, Ebu Zer, Rebeze'ye gitmek zorunda kalmıştır. Bu hususta Ebu Zer'den rivayet edilen görüşlerin toplamı bu âyetin, ihtiyacın ileri derecede olduğu, muhacirlerin zayıf, Hz. Peygamber'in de onlara yardım elini uzatarak ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılamak imkânını bulamadığı, devlet hazinesinde ihtiyaçlarını karşılayacak kadar malın olmadığı, sıkıntılı kıtlık yıllarının ardı arkasına üzerlerine hücum ettiği zamanlardaki durumu dile getiriyor olabilir. İşte bu durumda müslümanların, ihtiyaçları dışındaki malları alıkoymaları yasaklanmıştır. Böyle bir zamanda ise altın ve gümüşün saklanması dinî ve ahlâkî anlamda hoş karşılanmamıştır (Kurtubî, 2006: X, 183-186). Yine bu istikamette rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber, müslümanların maddî sıkıntı çektiği bir dönemde kurban kesenlere kurban etlerini üç günden fazla yanlarında durdurmalarını nehyetti. Fakat maddî şartların daha iyi olduğu bir sonraki yıl bu yasaklamadan vazgeçmiş ve “hem yiyiniz, hem biriktiriniz, hem de tasadduk ediniz” demiştir (Müslim, Edahi, 5). Müslümanların, hatta din ve milliyet ayrımı yapılmaksızın bütün insanların, kendi imkânlarıyla ayakta duramama durumunda onlara maddî destek verilmelidir. Zorunlu paylaşım şekli olan zekât miktarları bu problemi gideremiyorsa, paylaşımında gönüllülük esası doğrultusunda hareket edilerek, toplumdaki muhtaçlar ihya edilmelidir. Bir tarafta zekât verildiği halde ihtiyacı olan insanlar, diğer tarafta zekâtını veren ve muhtaç insanların ihtiyacını karşılama noktasında zekât dışında malî sorumlulukları olmadığını

düşünen mü'minler portresi, Kur'an'ın gerçekleştirmeyi hedeflediği kardeşlik, yardımlaşma ve paylaşma anlayışına aykırı bir durumdur.

Özellikle günümüz toplumunda, Ebu Zerr'e atfedilen yukarıdaki görüşün haklılığına şahit olmaktayız. Yaşanılan, dinî, siyasî, malî ve sosyal sıkıntıların temelinde hem ulusal hem de küresel anlamda yardımlaşmama, paylaşmama ve farklılıklara saygı duymama olduğu daha da belirginleşmiştir.

Toplum, ekonomik anlamda sıkıntılar yaşarken, verilen zekât miktarları gibi zorunlu infaklar, bu sıkıntıları gidermede yetersiz kalıyorsa, böyle zamanlarda toplumda meydana gelecek malî krizleri, sınıf farklılıklarını ve her türlü huzursuzlukları önlemek, daha kısa ifade ile hayat hakkına sahip olmak için, Allah yolunda malını harcamak, toplumun imdadına yetişmek herkes için farzdır. Çünkü savaş zamanlarında mal ve can ile savaşa katılmak herkese farzdır. İşte bu gibi toplumlarda verilen zekât miktarı, kişiyi malları stok etme hükmünden kurtaramaz. Böyle mallar, âyetteki tehdidin hükmüne dahil edilmiştir (Yavuz, 1983: 107).

Yine bugün dünyada, 2009 yılında BM raporunda 1 milyar 20 milyon insanın açlıkla mücadele ettiği açıklanmıştır. Bununla beraber BM tarafından şu açıklamanın yapılması ise, daha da vahimdir. "Açlık sorununun yok edilmesi için ekonomik ve teknik olanaklarımız var. Ancak açlığı sonsuza kadar yok etmek için eksik olan siyasi iradedir." (Eliacık, 2010:197).

Afrika'da yaklaşık 40 milyonun üzerinde insan kronik açlık tehlikesiyle karşı karşıyadır. O insanların açlıktan kurtulması için yaklaşık 40 milyar dolara ihtiyaç vardır. Bu para miktarının ise dünyanın en zenginlerinin her birinin maddî varlığının çok altında olduğu ifade edilir (Eliacık, 2010: 201).

İslâm'da mülk Allah'a aittir. Kişi sadece onun emanetçisidir. Bu ilke doğrultusunda varlıklı olan insanlar, ihtiyaç içindekilere maddî yardımda bulunmak zorundadırlar. Aksi halde, bu yardımlaşma konusundaki adaletsizlik, neredeyse bütün bireysel ve sosyal hastalıkların temeli kabul edilmiştir. Malın ve imkânın belirli bir kesimin elinde bir güç olarak dolanmasını Kur'an asla tasvip etmez (Haşr, 59/7). Bu gücün, bütün bir topluma yayılmasını ister. Bir toplumda gelirin % 90'ını, % 10'luk bir azınlık paylaşır, gelirin % 10'luk kısmını da % 90'lık bir çoğunluk paylaşırsa, böyle bir toplumda sosyal barış, sosyal bütünleşme yara alır. Bu manzara, İslâm tarafından yadırganan ve kesinlikle kabul edilmeyecek bir durumdur.

Yukarıdaki ilahî mesajlar doğrultusunda Kur'an'da, paylaşmayan kesimin genel olarak özellikleri arasında şunlar sayılabilir: Yardımlaşma ve paylaşma işine yanaşmayanların, Allah'ı unuttukları (Tevbe, 9/67), O'nu inkâr ettikleri (Nahl, 16/73), şirk koştukları (Nahl, 16/73) nifak vasfına sahip oldukları (Münafikun, 63/7), karşılık gününü yalanlayıp kıldıkları namazın farkında/ciddiyetinde olmadıkları, ahirete inanmadıkları, zekât vermedikleri (Fussilet, 41/7) ve şeytanın kardeşi oldukları (İsra, 17/27) belirtilir. Onların, Allah'la olan sözleşmelerini bozarak, akrabalık bağlarını kopardıkları (Bakara, 2/83) ve fesat çıkardıkları (Kasas, 28/77) ifade edilir. Mallarını Allah yolundan alıkoymak için harcadıkları ve harcayacakları (Enfal, 8/36), başkalarına iyiliği emredip, kendilerini unuttukları (Bakara, 2/44) anlatılır. Bununla birlikte bazen iyiliği istemedikleri (Bakara, 2/105), kötülüğü de emrederek, iyiliği yasakladıkları (Tevbe, 9/67), mü'minlere iyiliği engelledikleri, onlara iyilik gelince üzüldükleri ve kötülük gelince de sevindikleri (Al-i İmran, 3/120) sözlerini tutmadıkları ve yalancı oldukları (Tevbe, 9/77) ifadelendirilir. Kur'an'da onların, mü'minlerin arasını bozmak için, nifak kurumları inşa ettikleri (Tevbe, 9/107), mal ve evlada aşırı derecede güvendikleri, malı çok istedikleri (Fussilet, 41/49), sevdikleri (Fecr, 89/20) ve onu biriktirdikleri (Tevbe, 9/34-35), faiz aldıkları, insanların mallarını haram helal demeden

yedikleri (Nisa, 4/161), sürekli mal mülk istedikleri, mallarına mal katıp onu durmadan saydıkları (Hümeze, 104/1-2) yerilerek anlatılır. Çoklukla övünen (Tekasür, 102/1-2) bu insanlar, nimeti gizleyerek cimrilik yapmışlar (Al-i İmran, 3/180; İsrâ, 17/100) hatta cimriliği emretmişler (Hadid, 57/24), Allah'ın verdiklerini gizlemişler (Nisa, 4/37), sadaka verenleri alaya alarak, verenleri engellemeye çalışmışlardır (Tevbe, 9/79). Toplumun yetim, yoksul vb. zayıf kesiminden olanlara en ufak bir yardım yapmadıkları gibi bunu da özendirmemişlerdir (Fecr, 89/16; Maûn, 107/2-3). Onların, yardım yapsalar dahi bunda gönülsüz oldukları (Tevbe, 9/53), gösteriş yaptıkları, başa kakarak eziyet ettikleri (Bakara, 2/264) söz konusu olmuştur. Ayrıca onların bazılarının genel bir karakter olarak inatçı, hayrı engelleyen, haddi aşan (Kaf, 50/24-27), şımarık, gururlu (Kasas, 28/78) aşağılık, kusur arayıcı, söz taşıyıcı, saldırgan, iyiliği engelleyen, günahla içli dışlı, kaba saba, yalan yere yemin etme alışkanlığı olan insanlar oldukları belirtilir (Kalem, 68/10-14).

Yukarıda sayılan bu vasıflar, paylaşma bilinç ve ahlâkına sahip olmayan insanların genel karakteri olarak kabul edilebilir. Bunlar, şeytanın, nefislerinin, nifaklarının ve küfürlerinin etkisiyle İblis'in kötülük perdesini kendi elleriyle gözlerine ve gönüllerine çeken insanlardır. Bunlar, Allah'a verdikleri sözü unutan, bu dünyada bulunma gayelerinin farkında olmayan, niçin yaşadıklarını ve nereye gideceklerini belki bir cümleyle dahi anlatamayacak zavallı insanlardır. Bu tür insanlar, şeytanî koku ve renklerle öyle haşır neşir olmuşlardır ki, düşüncelerinde ve davranışlarında, hatta hayallerinde bile bu şeytanî unsurların etkisi olabilmektedir. Böyle bir halet-i ruhiyeye sahip olanlar, kendileri ve toplumları için ancak ve ancak şer üretebilirler. Dolayısıyla Kur'an'ın ifadesiyle kendi elleriyle kendilerini tehlikeye atmış olmaktadır. Oysa insanın asli vazifesi, Allah'a ve çevresindekilere karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmesi ve bunu kutsal bir gaye olarak benimsemesidir.

4.3. Paylaşmayanlara Verilecek Ceza

Yüce Yaratıcı, paylaşanları, fedakârlıkta bulunanları, maddî yoksunluk anlamında empati yapabilenleri fazlasıyla mükâfatlandıracağını vaat etmişti (Bakara, 2/261). Aksi olarak da paylaşmayanlar ciddi olarak tehdit edilmekte ve acı bir sonla cezalandırılacakları ifade edilmektedir (Tevbe, 9/34-35-82). Bu tehdidin acı sonu hem bu dünyada hem de ahirette olabilir.

Paylaşma bilinç ve ahlâkına sahip olunamama, hatta paylaşmayı engelleme nedeniyle İsrailoğullarından bazılarının kalplerinin katılaştırıldığı ifade edilir (Maide, 5/12-13). Mü'minlerin içinde bazen cimrice davrananlar, kendileri yerine Allah'a itaatkâr, cimri olmayan bir topluluk getirilmesi tehdidine muhatap olmuşlardır (Muhammed, 47/38). Kur'an'ın bildirdiğine göre, Şuayb (a.s.) kavmine malları konusunda ne yapmaları gerektiğini söylemiş ama kavmi dinlememiştir (Hud, 11/87-91). Paylaşma ahlâkından yoksun bu insanlar, uğultulu bir sesle dizüstü çöke kalmışlardır (Hud, 11/94). Paylaşma noktasında insanlara olumsuz bir örnek olarak sunulan Karun'un mal varlığı yerin dibine geçirilmiş (Kasas, 28/81), Bahçe Sahipleri'nin bahçeleri yerle bir olmuş (Kalem, 68/17-20), Ebu Leheb gibiler, Kerîm, Afîv olan Allah'ın bedduasını almışlardır (Tebbet, 111/1-2). Genel olarak aynı mizaca sahip olanların kalplerine nifak sokulduğu (Tevbe, 9/77) ve kalplerinin mühürlendiği (Tevbe, 9/87-93) bildirilmiştir. Böyle olanları Allah, sevmediği kişiler olarak nitelemiştir (A'raf, 7/31; Kasas, 28/77). Bu mizaca sahip olanlara, ahirette verilecek karşılığın ise daha ağır olacağı belirtilir. Paylaşmamakla onların bu dünyada Allah'ı unuttukları gibi, Allah'ın da ahirette onları unutacağı ifade edilir (Tevbe, 9/67). Çünkü mal ve evlatları, onları

Allah'ı anmaktan uzaklaştırarak, onların hüsrânına sebep olmuştur. (Münafikun, 63/9). Kur'an'da, kitapları sol taraftan verilen bu insanların (Hakka, 69/25), bu dünyada yaptıkları her türlü harcamanın, Allah nezdinde bir karşılık bulmayacağı ve onların hidayete eremeyecekleri belirtilir (Bakara, 2/264; Tevbe, 9/53; Ahzab, 33/19). Allah tarafından affedilmeyecekleri (Tevbe, 9/ 80), kurdukları tuzakların boşa çıkacağı ifade edilir (Fatır, 35/10). Bu tür mizaca sahip olanlar, bu dünyadayken nasıl infak edenlerle alay ettilerse, Allah da onları ahirette maskaraya çevireceğini, acı dolu, aşağılayıcı bir azapla cezalandıracağını söyler (Tevbe, 9/34; Lokman, 31/6). Yine Kur'an'da, bu dünyada cimrilik ederek biriktirdikleri, haksızlıkla aldıkları, Allah yolundan alıkoymak için harcadıkları malları kıyamette onların boyunlarına geçirileceği (Al-i İmran, 3/180), onlara onunla işkence edileceği (Tevbe, 9/35), bu malın onlar için bir iç acısı olup, yenilgiye uğrayacakları belirtilir (Enfal, 8/36). İşte böyle olanların, "sarp yokuş"u aşamayacakları (Beled, 90/6-16) ifade edilir. "Sarp yokuşu aşamama" ifadesine Mücahid, "azap sıkıntısı", Katade ise, "rahat edilmeyen bir azap" anlamını vermişlerdir. (Havva, 1989: XV, 435).

Paylaşmayanların ahirette gidecekleri yerin adının ise cehennem olduğu söylenir (Al-i İmran, 3/116; Ra'd, 13/25; Hakka, 69/31; Müddessir, 74/40-42). Aşağıdaki ilahî pasajlar, bu durumun vehametini daha açık bir biçimde göstermektedir:

"Allah'ın Resülü'ne karşı gelerek (sefere çıkmayıp) geri bırakılanlar, oturup kalmalarına sevindiler. Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihad etmek hoşlarına gitmedi ve "Bu sıcakta sefere çıkmayın" dediler. De ki: "Cehennemmin ateşi daha sıcaktır." Keşke anlasalardı". (Tevbe, 9/81).

"Şüphesiz yok ki, inkâr edenler mallarını (insanları) Allah yolundan alıkoymak için harcarlar ve harcayacaklardır. Sonra bu mallar onlara bir iç acısı olacak, sonra da yenilgiye uğrayacaklardır. İnkâr edenler toplanıp cehenneme sürüleceklerdir." (Enfal, 8/36). Yüce Allah, insanları Allah'ın yoluna girmekten alıkoymak için mal varlıklarını ortaya koyanlara, bu mallarının yürek acısına dönüşeceği uyarısında bulunuyor. Onlar sonunda bu mallarını büsbütün kaybetmek için harcıyorlar. Ahirette ise cehennemde biraraya geleceklerdir. Böylece büyük yürek acısı gerçekleşmiş olacaktır. (Kutub, 1986: VI, 541).

Maddî ve manevî imkânlarını ihtiyacı olanlarla paylaşanlar, şeytanın, nefsin, cimrilik, enaniyet duygusunun ve paylaşmayı engelleyen insanların engellerine rağmen, Allah'ın istediği biçimde hareket etmişler, hem bu dünyada hem de ahirette mükâfata ulaştırılmışlardır.

Paylaşmayanlar ve paylaşmayı engelleyenler ise, şeytanın ve nefsin telkinlerine kulak vererek bencilliğin, gururun, kinin vb. kötü sıfatların esiri olduklarından Yaratan'a ve çevresindeki varlıklara karşı olan sorumluluklarını unutmuşlardır. Bunun neticesinde ise, bu dünyada ve ahirette kötü bir sonla karşılaşmışlardır.

Yukarıdaki âyetlerde anlatılan olaylar, belirli bir zamanda ve belirli bir yerde gerçekleşmiş olsa da, bu âyetlerin mesajları evrensel niteliklidir.

5. SONUÇ

Kulluğun ilahî ve toplumsal boyutunu oluşturan en önemli dinî ve ahlâkî davranış biçimlerinden birisi de, maddî nimetleri başkalarıyla paylaşmadır.

Kur'an'da Allah'ın "mülkün sahibi, zengin, rızık verici, ihsan edici, iyilik verici" vb. isim ve sıfatlarının olduğunu görmekteyiz. Bu isim ve sıfatlar, insanın, maddî varlığını kendi türdeşleri ve diğer canlılarla paylaşması noktasında Kur'an bağlamında Yüce Yaratıcı'nın insan için önemli ve olumlu bir model olduğunu göstermektedir. Bu durum aynı zamanda kişinin, Allah'ın ahlâkıyla ahlaklanmasını da ifade etmektedir.

Ayrıca evren denilen kozmik alana bakıldığında da, tabiat içerisindeki şuurlu ve şuursuz varlıkların da kendi aralarında bir yardımlaşma ve paylaşma biçimlerinin olduğu görülmektedir. Kozmik dünyadaki bu varlıkların yaratılış gayelerinden biri de, onların insanların ihtiyaçları için varolmalarıdır. Dolayısıyla evrenin içindeki bu varlıkların hepsi aynı zamanda insan için birer paylaşma modelleridir.

İslam dışındaki ilahî ve beşerî kaynaklı dinlere bakıldığında da, onların kendi müntesiplerini sürekli olarak yardımlaşmaya ve paylaşmaya kanalize ettikleri görülmektedir.

Kur'an'da Allah, yeryüzündeki ve gökyüzündeki her şeyin kendisine ait olduğunu bildirir. Dolayısıyla mülk, kaynak itibarıyla O'na aittir. İnsanın elindeki maddî varlık ise ona Allah'ın bir emanetidir ve insanın bu emanete karşı belli vazifeleri vardır. Kulluğun toplumsal ahlâkî tarafını oluşturan bu vazifelerin önemli bir bölümünü, insanın elindeki maddî varlığını başkalarıyla paylaşabilmesi oluşturmaktadır.

Kur'an, kendi muhatapları başta olmak üzere insanın da yardımlaşma ve paylaşma ahlâkına sahip olmasını istemiş ve bunun için gerekli önlemleri almıştır. Kur'an, nüzül süreci boyunca, muhataplarının hep bu ahkâkî erdeme ulaşmaları için paylaşmanın değişik biçim ve formlarıyla bu konuda emir, teşvik ve tavsiyelerde bulunmuştur. Hatta bu durum biçimsel görünen ibadetlerde dahi söz konusu olmuştur. Aynı zamanda paylaşmama, cimrilik, israf vb. olumsuz davranış biçimlerinden de sakındırmıştır.

Kur'an'da sıklıkla geçen "infak, sadaka, zekât, birr, ihsan, karz-ı hasen, îsar" gibi ibadet ve davranış biçimlerinde paylaşma bilinç ve ahlâkî diri tutulmaya çalışılmıştır. Hatta "kefare" denilen ve ibadetlerdeki hataların tamirinde söz konusu olan bu ritüelde dahi, paylaşma ve yardımlaşma söz konusu edilmiştir. Yukarıdaki ibadet ve davranış biçimlerini ifade eden terimlerin neredeyse tamamının İslâm'dan önceki dönemde de kullanıldığı bilinmektedir. Kur'an'ın nüzülüyle birlikte, toplumun yabancı olmadığı bu kavramların temel anlamları korunarak, İslâm'la birlikte onlara yeni izafî ve terimsel anlamlar yüklenmiştir. Örneğin "infak" kelimesinin lügat anlamı "yemeğin, malın bitmesi, tükenmesi" demektir. Bu kelime İslâm'la birlikte, "Allah yolunda maddî ve manevî varlığını, yine O'nun rızası için tüketme, sarfetme" anlamında kullanılır olmuştur. Böylece Kur'an, kendi muhataplarının argümanlarıyla, yardımlaşma ve paylaşmayı daha da anlaşılır kılarak, toplumsal birliği esas alan bir şuur oluşturma çabası içerisinde olmuştur.

Kur'an mü'minlerin, "alan el değil, sürekli veren el" olmaları konusunda ısrarla durmuştur. Allah paylaşmanın yukarıdaki biçimleriyle insanları sürekli olarak paylaşmaya, yardımlaşmaya ve dayanışmaya teşvik etmiştir. Bu işi sadece kendisi, emir, tavsiye ve teşvik etmemiş, insanların hemcinslerine karşı bu işi yapmalarını istemiştir. Buradan hareketle, başta peygamberler olmak üzere mü'minler, paylaşımcı olmayı dua şeklinde talep etmişler ve başka insanları da bu işe teşvik etmişlerdir. Bu

doğrultuda Kur'an'da peygamberlerin, mü'minlerin ve kitap ehlinin bazılarının paylaşma ahlâkına sahip olduklarını öğrenmekteyiz. Bu gruptaki insanlar, ellerindeki maddî varlıklarını, dünyevî bir beklenti içerisine girmeden muhtaç konumda olanlarla paylaşmışlardır.

Kur'an, başta kişinin ailesi olmak üzere, akrabalar, komşular, arkadaşlar, fakirler, yetimler, borçlular, Allah yolunda olanlar, herhangi bir gaye ile bir kişinin uhdesi altında bulunanlar, diğer din mensuplarından muhtaç olanlar vb. unsurları sahiplenilmesi gerekenler olarak sunmuştur. Toplumun kapatılması gereken gedigi olarak düşünebileceğimiz bu unsurları, yine toplumun iskeleti olarak da kabul edebiliriz. Zira hiçbir toplum, yukarıdaki unsurlardan soyutlanmış değildir. Az veya çok her toplumda, maddî ve manevî anlamda desteğe ihtiyacı olan insanların varlığı bir gerçektir. Daha özce bir ifadeyle bu unsurların, kişinin toplumsal sorumluluk alanına işaret ettiği söylenebilir.

Kur'an, paylaşımın Allah ve toplum nezdinde makbul sayılabilmesi ve değerli olabilmesi için hem veren kişide hem de verilen malda bazı dinî ve ahlâkî ölçülerin bulunması gerektiğini bildirir. Örneğin, gerçek bir paylaşım yapılırken Allah rızası gözetilmeli, gösteriş yapılmamalı, gönül rızası ile sevilen, temiz ve helâl şeylerden, sürekli olarak, dünyevî bir karşılık beklenmeden, paylaşmaya yakınardan başlanarak, dengeli bir şekilde, yeterli bir miktarda, zamanında, sıhhat ve afiyetteyken verilmelidir. Eğer maddî anlamda verilecek bir şey yoksa manevî bir paylaşım şekli olarak güzel söz söylenmeli ve gönül incitilmemelidir.

Kur'an'da insanın, mülkün sadece bir emanet olduğu bilinciyle hareket ederek, sahip olduğu maddî varlığını toplumun muhtaç kesimleriyle sırf Allah rızası için ve dünyevî bir karşılık beklemeden paylaştığı takdirde, Allah tarafından iyi ve güzel bir ödülle ödüllendirileceği bildirilir. Bu ödül, bireyi hem bu dünyada hem de ahirette bütün sıkıntılardan ve korkulardan kurtaran ve onu dünya ve ahiret itibarıyla mutmain olacağı ilahî ve ebedî kurtuluşa ulaştıracığı bir ödüldür.

Paylaşma insanî, dinî, ahlâkî, malî, psikolojik ve sosyolojik kazanım anlamında ciddi bir potansiyele de sahiptir. Paylaşma, sadece paylaştıran ve paylaşılan kişi arasındaki bir etkileşim değil, kişiyi bireyle, toplumla ve evrenle bütünleştiren, toplumları birbiriyle kaynaştıran bir fonksiyon icra eder. Yeryüzüne onu imar ve inşa etme sorumluluğuyla gönderilen insanın, ahlâkî bir toplum düzeni oluşturması için bu durum, önemli bir adımdır.

Kur'an'da paylaşma emir, tavsiye ve teşvik edilirken diğer taraftan paylaşmayanlar ve paylaşmayı engelleyenler elim bir cezaya çarptırılacakları noktasında uyarılmışlardır. Paylaşmanın önündeki en büyük engellerin inkâr, nifak, şirk, nefis, şeytan, cimrilik ve israf duygusu olduğu ifade edilmiştir. Kur'an'ın ifadesine göre bu özelliklere sahip olanlar genelde kâfirler, münafıklar, müşrikler, ehl-i kitaptan ve mü'minlerden bazılarıdır. Bunların en dikkat çeken özellikleri de, Allah'ın kendilerine emaneten verdiği maddî varlığı, kendilerinin elde ettiğini iddia etmeleridir. Dolayısıyla onlar, bu malda başkalarının hakkı olmadığını söylemişlerdir. Oysa Yüce Allah sıklıkla, insanın da, onun sahip olduklarının da kaynağının kendisi olduğunu zikretmektedir.

Allah'ın Kur'an'da, paylaşımcı bir özelliğe sahip olmayanları, dünya ve ahirette insanı mutsuz eden, insan için hayırlı olmayan sonuçlarla karşılaşacağını söyleyerek uyardığı ve onları cehennemle tehdit ettiği bildirilir.

Ülkemizde ve dünyanın herhangi bir yerinde savaşın sonunda her türlü yıkım, deprem, yangın, sel, kasırga/hortum, heyelan vb. afetler yaşanabilmektedir. Hiçbir coğrafî, etnik, kültürel ve ekonomik farklılık aramaksızın muhtaç ve çaresiz toplumlara yardım elini uzatabilmek, Kur'an'ın üzerinde durduğu temel konulardandır. Zira İslâm

kardeşliğinin zirve yaptığı Ensar anlayışı ve fedakârlığı bunu gerektirir. Görüldüğü üzere Kur'an, yardımlaşmayı, paylaşmayı konu edinirken sadece bölgesel olarak belli bir mekân ve zamanı öne çıkarmamış, aksine evrensel boyutta geçerli olacak değerler getirmiştir. Ya da, insanlığın asgarî müştereklerde birleşebileceği prensipler ortaya koyarak bu evrensel paylaşımı gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.

Elde bulunan maddî varlığı, ihtiyaç sahibi olan canlılarla paylaşmak, evrenin işleyişine katkıda bulunmaktır. Bencillik, kibir, hırs, nefis, şeytan, küfür, nifak vb. hastalıkların etkisine rağmen verebilmek, bölüşebilmek zordur. Bunu başarabilenler, ulusal ve küresel anlamda erdemli bir toplumun ve sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesine omuz verenlerdir. Her türlü dinî ve ahlâkî anlayış ve davranışlarda "ben"i "biz" yaparak, dünyevî nimetlerin iştah kabartan albeniliğine rağmen, paylaşmak, paylaşma bilinç ve ahlâkına sahip olmak, sevgiyi, sevinci, hüznü, özcesi hayatı artı ve eksisiyle paylaşma potansiyeline sahipliği ifade eder. Neticede bu potansiyel ve aktifliğe sahip olan kişi, insana, hayata, eşyaya, topluma, evrene, iyi, doğru ve güzele dair bir şeyler söyleyebilir ve bunun için bir şeyler yapabilir. Zaten toplumsal ahlâkî bir düzenin imar ve inşası sorumluluğu olan insanın, asli vazifelerinden biri de budur.

Sonuç olarak paylaşma, kulluğun hem ilahî boyutunu hem de dünyevî-beşerî boyutunu ilgilendiren, bu alandaki bireysel ve toplumsal bilinci diri tutan, bundan dolayı da insanın her iki tarafta mutlu olmasını temin eden bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- ABAK, A., 2008. Çevre Bilinci, DİB Yayınları, Ankara, 54s.
- ABDÜLBÂKÎ, M. F., h. 1364. el-Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfazi'l-Kur'an'il-Kerîm, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Kahire, 782s.
- ALTINTAŞ, R., 2011. "Coğrafyamız Genişlerken Yoksullarla Bir Arada Olmak", Diyanet Aylık Dergi, Eylül, (249), ss. 19-23.
- ALTUNTAŞ, H., 2011. Başkaları İçin Ağlayabilmek, DİB Yayınları, Ankara, 320s.
- ALTUNTAŞ, H., ŞAHİN, M., 2006. Kur'an'ı Kerim Meâli, DİB Yayınları, Ankara, 602s.
- APAYDIN, Y., 2001. "Karz" Mad., DİA, TDV Yayınları, İstanbul, XXIV, ss. 520-525.
- ATAY, H., 1969. "Kurban Bayramı ve Felsefesi", AÜİFD, 17, ss. 277-284.
- ATEŞ, A.O., 2002. "İlahî Dinlerin Ortak Değerleri", ÇÜİFD, 2 (2), ss. 15-25.
- ATEŞ, S., 1988. Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, I-XIc.
- ATİK, M. K., 1992. Kur'an ve Çevre, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri, 159s.
- , 2010. Kur'an Işığında Allah- İnsan İlişkisi, Öncü Kitap, Ankara, 168s.
- AVCI, H., 2002. "Yoksulluğa Karşı Sosyal Dayanışma" Sızıntı, Nisan, (279), ss. 132-136.
- AYDIN, H., 2001. İnsan-Çevre Münasebetine Modern Yaklaşımın Teolojik Kritiği, Atılım Yayıncılık, Malatya, 134s.
- AYDIN, M., 2007. "Hristiyanlık", Yaşayan Dünya Dinleri, Editör: Ş. Gündüz, DİB Yayınları, Ankara, ss. 77-102.
- , 2011. Anahatlarıyla Dinler Tarihi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 535s.
- AYNÎ, M. A., 1930. "(Nefs) Kelimesinin Manaları", Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası, IV (14), ss. 46-52
- BALL, P., 2007. Tao Gizli Öğretisi, Çev.: T. Bakanay, Sınırötesi Yayınları, İstanbul, 363s.
- BAYRAKDAR, M., 1992. İslam ve Ekoloji, DİB Yayınları, Ankara, 158s.
- BAYRAKLI, B., 2003. Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, Bayraklı Yayınları, İstanbul, I-XIIIc.
- BAYYİĞİT, M., 2001. "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu Olarak Vakıflar", SÜİFD, (11), Konya, ss. 59-66.

- BİLMEN, Ö. N., 1997. Büyük İslam İlmihali, Kılıç Yayın ve Dağıtım, Ankara, 544s.
- , 1991. Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri, Akçağ Yayınları, Ankara, I-VIIIc.
- BUHARÎ, M. b. İ., h. 1422, Camiu's-Sahih, Daru Tavku'n-Necat, Beyrut, I-IXc.
- CARREL, A., 2001. Dua, Çev.: M. A. Yücetürk, Yağmur Yayınları, İstanbul, 64s.
- CEMEL, İ., 1998. el-Esmau'l-Hüsna, Terc.: A. Poyraz, Ravza Yayınları, İstanbul, 352s.
- CERTEL, H., 1997. "Psiko-Sosyal Açıdan Zekat", ATÜİFD, (13), Erzurum, ss.347-359.
- CEVİZCİ, A., 2005. Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 1896s.
- CİLACI, O., 2002. Günümüz Dünya Dinleri, DİB Yayınları, Ankara, 187s.
- COŞKUN, A., 1990. "Âyetlerin Işığında Fakirlik ve Açlık Problemi" EÜİFD, (7), Kayseri, ss. 47-64.
- CÜRCANÎ, M. Ş., 1985. Kitabu't-Tarifât, Mektebet-ü Lübnan, Beyrut, 336s.
- ÇAĞRICI, M., 2000a. "İhsan" Mad., DİA, TDV Yayınları, İstanbul, XXI, ss. 544-546
- , 2000b. "İsar" Mad., DİA, TDV Yayınları, İstanbul, XXII, ss. 490-491.
- , 2000c. "İnfak" Mad., DİA, TDV Yayınları, İstanbul, XXII, ss. 289-290.
- ÇAMDİBİ, H. M., 1989. Din Eğitime Giriş, İFAV Yayınları, İstanbul, 96s.
- DEMİR, Ş., 2007. "Kur'an'da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi", ATÜİFD, (28), Erzurum, ss. 9-30.
- , 2009. Kur'an'ın Temel Hedefi, Fecr Yayınları, Ankara, 128s.
- DİHLEVÎ, Ş. V., 2003. İslâm Düşünce Rehberi, Çev.: M. Erdoğan, Yeni Şafak Gazetesinin Kültür Armağanı, Ankara, I-IIc.
- DUMAN, A., 2008. "Sadaka" Mad., DİA, TDV Yayınları, İstanbul, XXXV, ss. 383-384.
- DUMAN, Z., 1994. Kur'an'ı Kerim'de Âdâb-ı Muaşeret, Tuğra Neşriyat, İstanbul, 443s.
- DUMLU, Ö., 2009. Kur'an'da Salah Meselesi, DİB Yayınları, Ankara, 246s.
- DURMUŞ, Z., 2003. "Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur'an'ın Öngördüğü İdeal Model: İsar", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, III (I), ss. 17-27.
- EBU ZEHRÂ, M., 1969. İslam'da Sosyal Dayanışma, Çev.: E. R. Fığlalı, O. Eskicioğlu, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 200s.
- EKİN, Y., 2002. "Dünyevîleşmeye Bir Çözüm Olarak İnfak Anlayışı", SAÜİFD, (6), ss. 77-103.
- ELİAÇIK, R. İ., 2010. Mülk Yazıları-2, İnşa Yayınları, İstanbul, 214s.
- ERDEM, H., 2003. Ahlâk Felsefesi, Hü-Er Yayınları, Konya, 205s.

- ESED, M., 1999. Kur'an Mesajı Meal-Tefsir, Çev.: C. Koytak, A. Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, I-IIIc.
- EZHERÎ, M. b. A., 1964. Tehzîbu'l-Lüğa, Daru'l-Mısriyye, Kahire, I-XVc.
- EZHERLÎ, İ., tsz.. Zekât, DİB Yayınları, Ankara, 80s.
- FAZLURRAHMAN, 2009. Ana Konularıyla Kur'an, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 255s.
- FERAHİDÎ, H. b. A., tsz.. Kitabu'l-Ayn, yy., byy., I-VIIIc.
- FERSAHOĞLU, Y., 2001. "Yetişkinlerin Din Eğitim ve Öğretiminde Yardım Etme Bilinci", MÜİFD, (20), ss. 145-159.
- , 2003. Dinler ve Çevre, Marifet Yayınları, İstanbul, 360s.
- GAZÂLÎ, E. H. M. b. M., 1975. İhyau Ulumi'd-Din, Terc.: A. Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul, I-IVc.
- GÖZÜBENLİ, B., 2006. "Zekât: Rahmet Getiren Paylaşım", İslam'a Giriş-Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar- DİB Yayınları, Ankara, ss. 310-327.
- GÜÇ, A., 2002. "Kurban" Mad., DİA, TDV Yayınları, Ankara, XXVI, ss. 433-435.
- , 2007. "Taoizm", Yaşayan Dünya Dinleri, Editör: Ş. Gündüz, DİB Yayınları, Ankara, ss. 401-409.
- GÜLER, İ., 2003. İman-Ahlâk İlişkisi, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 144s.
- GÜNDÜZ, Ş., 2007. "Maniheizm", Yaşayan Dünya Dinleri, Editör: Ş. Gündüz, DİB Yayınları, Ankara, ss. 493-526.
- HAMİDULLAH, M., 2004. İslam'a Giriş, Çev.: C. Aydın, TDV Yayınları, Ankara, 427s.
- HARMAN, Ö. F., 1996. "Günah" Mad., DİA, TDV Yayınları, İstanbul, XIV, ss. 278-282.
- HAVVA, S., 1989. el-Esas fi't-Tefsir, Çev.: M. B. Eryarsoy, H. Ünal, A. Arı, Şamil Yayınevi, İstanbul, I-XVIc.
- HİCAZÎ, M. M., tsz.. Furkan Tefsiri, Çev.: M. Keskin, İlim Yayınları, İstanbul, I-VIc.
- IZUTSU, T., 2010. Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar, Çev.: S. Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul, 380s.
- İBN HALDUN, A. b. M., 2004. Mukaddime, Çev.: H. Kendir, Yeni Şafak Gazetesinin Kültür Armağanı, Ankara, I-IIc.
- İBN MACE, M. İbn Y. K., 1998. Sünenü'bnü Mace, Daru'l-Ceyd. byy., I-VIc.
- İBN MANZUR, C. M. b. M., tsz.. Lisanü'l-Arab, Daru Sadır, Beyrut, I-XVc.
- İSFEHANÎ, R., tsz.. el- Müfredat fi Garibi'l-Kur'an, Daru'l-Marife, Beyrut, 557s.

- İSLAMOĞLU, M., 2011. Kur'an Sürelerinin Kimliği, Akabe Vakfı Yayınları, İstanbul, 560s.
- İSMAİL, İ. M., 1990. Çağdaş Ekonomik ve İslâm, Çev.: C. Aydın, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 149s.
- KALLEK, C., 2001. "İsraf" Mad., DİA, TDV Yayınları, İstanbul, XXIII, ss. 178-180.
- , 2006. "Müellefe-i Kulûb" Mad., DİA, TDV Yayınları, İstanbul, XXXI, ss. 475-476.
- KASAPOĞLU, A., 2010. Kur'an Psikoloji Atlası II, Kendini Bilmek Yayınları, Malatya, 642s.
- , 2012. Kur'an Psikoloji Atlası I, Kendini Bilmek Yayınları, Malatya, 787s.
- KAYA, A., 2009. Bir Özveri Davranışı Olarak Kur'an'a Göre İnfak, Fecr Yayınları, Ankara, 237s.
- KIRCA, C., 1997. "İhsan" Mad., İslâmî Kavramlar, Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, Ankara, ss. 360-361.
- KOMİSYON (H. Karaman, İ. K. Dönmez, M. Çağrı, S. Gümüş), 2006. Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, DİB Yayınları, Ankara, I-Vc.
- KOMİSYON, (A. Fidan vd.), 1996. Örnekleriyle Türkçe Sözlük, MEB Yayınları, Ankara, I-IV.
- KOMİSYON, (İ. Parlatır vd.), 1998. Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, I-IIc.
- KURTUBÎ, M. b. A. b. E. B., 2006. el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, I- XXIVc.
- KUTSAL KİTAP, 2003. Ohan Matbaası, İstanbul, 1627s.
- KUTUB, S., 1986. Fi-Zılâli'l-Kur'an, Çev.: İ. H. Şengüler, M. E. Saraç, B. Karlığa, Hikmet Yayınları, İstanbul, I-XVIc.
- KÜÇÜK, A., 1988. "Dinlerde İbadet ve Mabet" Diyanet Dergisi, 24 (3), ss. 25-54.
- KÜÇÜK, A.,vd. (G. Tümer, M. A. Küçük), 2011. Dinler Tarihi, Berkan Yayınevi, Ankara, 652s.
- KÜÇÜKKALAY, H., 1995. "Kur'an-ı Kerîm ve Fakirlik Problemi" Diyanet İlmi Dergi, Ekim- Kasım- Aralık, 31 (4), ss. 27-47.
- MAHALLÎ, C., SUYÛTÎ, C., tsz.. Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm (Celâleyn Tefsiri), Çağrı Yayınları, İstanbul, I-IIc.
- MEVDUDÎ, E. A., 1996. Tefhimu'l-Kur'an, Terc.: M. H. Kayani, Y. Karaca, N. Şişman, İ. Bosnalı, A. Ünal, H. Aktaş, İnsan Yayınları, İstanbul, I-VIc.

- MÜSLİM, M. b. H. K., tsz.. el- Camiu's-Sahih, yy., byy., I-VIII.
- NURSÎ, B. S., 2000., Lem'alar, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 672s.
- OCAK, M., 1999. Kur'an'da İhsan ve Muhsin Kavramları, İnkılab Yayınları, İstanbul, 158s.
- ÖGKE, A., 1997. Kur'an'da Nefs Kavramı, İnsan Yayınları, İstanbul, 122s.
- ÖZAVŞAR, M. E., 2006. "Toplumsal Dayanışma ve Kardeşlik", İslam'a Giriş-Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar- DİB Yayınları, Ankara, ss. 374-387.
- ÖZAYDIN, A., 1991. "Arap" Mad., DİA, TDV Yayınları, İstanbul, III, ss. 321-324.
- ÖZKAN, A. R., 2003. Dinlerde Kurban Kültü, Akçağ Yayınları, Ankara, 176s.
- ÖZSOY Ö., GÜLER, İ., 2005. Konularına göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi), Fecri Yayınevi, Ankara, 845s.
- ÖZTÜRK, M., 2001. "'Sadaka' Kavramının Kur'an'daki Anlam Çerçevesi"- Semantik Bir Tahlil Denemesi-, OMÜİFD, (12-13), ss. 457-487.
- , 2009. Kur'an-ı Kerîm Meali, Otto Yayınları, Ankara, 591s.
- PAÇACI, İ., 2008. Kur'an'a Giriş, İSAM Yayınları, İstanbul, 168s.
- PAK, Z., 1999. Kur'an'da Kulluk, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 360s.
- PARET, R., 1995. Kur'an Üzerine Makaleler, Çev.: Ö. Özsoy, Bilgi Vakfı Yayınları, Ankara, 192s.
- POLAT, S., 1997. "İsar" Mad., İslâmî Kavramlar, Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, Ankara, ss. 389-390.
- RAZÎ, F., 1981. Tefsiru'l-Fahri'r-Razî, (Mefâtihu'l-Ğayb), Daru'l-Fikr, Beyrut, I-XXXIIc.
- RUMÎ, A. i. M. M., tsz.. Müzekki'n-Nüfus, Çev.:Y. Arıkan, Saadet Yayınevi, byy., 544s.
- SABUNÎ, M. A., 1981. Safvetü't-Tefasir, Daru'l-Kur'ani'l-Kerîm, Beyrut, I-IIIC.
- SANCAKLI, S., 2010. Sosyal Hayatla İlgili Hadis Makaleleri, Medipres Matbaacılık Yayıncılık, Malatya, 376s.
- , 2011. Hadislerde Zenginlik ve Fakirlik Problemi, Rağbet Yayınları, Ankara, 312s.
- SARIÇAM, İ., 2003. Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, DİB Yayınları, Ankara, 437s.
- SARUHAN, M. S., 2003. "İslâm Ahlâkında İsrâf ve Cimriliğin Tedavisi" İslâmî Araştırmalar Dergisi, 12 (4), ss. 640-647.
- SERAHSÎ, M. b. A., 2008. Mebsut, Ed.: C. Akşit, Gümüşev Yayınları, İstanbul, I-XXXc.
- ŞEHİRİSTANÎ, M., 2008. Milal ve Nihal, Litera Yayıncılık, Çev.. M. Öz, İstanbul, 512s.

- ŞEKER, M., 2007. İslâm'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri, DİB Yayınları, Ankara, 285s.
- ŞENER, M., 1989. "İslâm Hukuku'nda Karz-ı Hasen" DEÜİFD, (VI), İzmir, ss.391-403.
- TABAKOĞLU, A., 2003. İslâm ve Ekonomik Hayat, DİB Yayınları, Ankara, 172s.
- TABERÎ, M. b. C., 2001. Camiu'l-Beyan An-Te'vili A'yi'l-Kur'an, Bidar-i Hicr, Kahire, I-XXVIc.
- TEKİNER, A., 2006. "Kur'an'da İnfak"; YL., Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 203s.
- TEMEL, N., 2001. Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur'an'da İnfak, İFAV Yayınları, İstanbul, 247s.
- TİRMİZÎ, E. İ. M. b. İ., 1975. el-Câmiu's-Sahîh, yy., byy., I-Vc.
- TOKSARI, A., 1992. "Birr" Mad., DİA., TDV Yayınları, İstanbul, VI, ss. 204-205.
- TOPALOĞLU, B., 1993. "Cennet" Mad., DİA., TDV Yayınları, İstanbul, VII, ss. 376-386
- WATT, W. M., 1982. Modern Dünyada İslâm Vahyi, Çev.: M. S. Aydın, Hülbe Yayınları, Ankara, 180s.
- YAVUZ, Y. V., 1983. İslâm'da Zekât Müessesesi, Çağrı Yayınları, İstanbul, 552s
- YAZIR, E. H., 1995. Hak Dini Kur'an Dili, Akçağ Yayınları, Ankara, I-IXc.
- YEPREM, M. S., tsz.. İbadetlerimiz (Oruç-İtikâf ve Zekât), Nur Yayınları, Ankara,
- YILDIRIM, H., 2009. Kur'an'da Hukukun Üstünlüğü, Kar Ofset, Ankara, 282s.
- YILDIRIM, S., 2011. "Kur'an'da Yardımlaşma ve İnfak", Yeni Ümit, Ekim, Kasım, Aralık, (94), İstanbul, ss. 5-9.
- YİĞİT, Y., 2006. "Komşuluğun İman Etme Ekseninde Okunuşu", Diyanet Aylık Dergi, Kasım, (191), DİB Yayınları, Ankara, ss. 5-8.
- , 2010. "Bollukta ve Darlıkta İnfak, Takva Ölçütüdür", Kur'an'dan Öğütler-I, DİB Yayınları, Ankara, ss. 160-162.
- YİTİK, A. İ., 2007. "Hinduizm", Yaşayan Dünya Dinleri, Editör: Ş. Gündüz, DİB Yayınları, Ankara, ss.277-305.
- YURDAGÜR, M., 1996. Esmâi Hüsna, Marifet Yayınları, İstanbul, 272s.
- ZEBİDÎ, M. M. H., 1965. Tacu'l-Arus, Tüراسü'l-Arabî, Kuveyt, I-XXXXc.
- ZEMAHŞERÎ, M. b. Ö b. A., 1998. el- Keşşaf An Hakaiki Ğavamidi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil Fi Vücuhi't-Te'vil, Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad, I-VIc.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı-Soyadı : Mustafa ALICI
Doğum Yeri ve Tarihi : Kalecik, 15.10.1978

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Öğrenimi : -
Bildiği Yabancı Diller : Arapça
Bilimsel Faaliyetleri : -

İş Deneyimi

Stajlar : -

Projeler : -
Çalıştığı Kurumlar : Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

E-Posta Adresi : malici78@hotmail.com

Telefon : 0 (536)925 9928
Tarih : 01.02.2013